

Martha sand by 31

Vrye Weekblad

18-24 SEPTEMBER 1992 • R3,00 (BTW INGESLUIT)

op soek na die siel van pretoria

in tree terug van die
afgrond, maar buthelezi
dreig en blaas
in debate with the
communist party
ithuba: die robin hood
wat van die armes vat

INHOUD N° 192

5 Ná die skok van Bisho het Suid-Afrika dié week een tree terug van die afgrond gegee met versoenende uitsprake van top-leiers

15 - 24 Pretoria, o Pretoria: Suid-Afrika se hoofstad word wyd gesien as die vesting van Afrikanermag en die geboorteplek van apartheid. Maar Pretoria het ook vele ander gesigte. En soos dié stad Waterkloof insluit, sluit dit ook Atteridgeville en Mamelodi in - daar is juis planne in ANC-

geledere om die hoofstad na Mamelodi te herdoop. Ons het na die siel van Suid-Afrika se hoofstad gaan soek...

9 Raymond Suttner, Head of Political Education and member of the NEC of the ANC, takes issue with Max du Preez's statements in his column, *Vrydagoggend*, last week. And Max replies

27 Gesondheid: Die raaiselagtige gevalle van mense wat Aids-simptome toon maar nie HIV-positief is nie, het uiteindelik 'n naam gekry: ICL. Amerikaanse medici meen dié siekte het noue ooreenkomste met beide Aids en ME

36 & 37 The Bard comes to Hillbrow: What we need now is not esoteric wanking, but good solid education, says Karoly Pinter, one of the directors of Hillbrow's African Shakespeare Company (ASC). That is why he and a group of concerned theatre practitioners have set up a literacy project in what is regarded as Johannesburg's urban wasteland.

Van die Redakteur se lessenaar

Een van *Vrye Weekblad* se belangrikste bydraes die laaste vier jaar was om idees en gedagtes wat lank onderdruk was, lug te gee. 'n Volwasse kieserspubliek is een wat soveel inligting en menings moontlik ter insae gehad het, en dan besluite neem.

Ons neem dié gedagte verder in dié week se uitgawe. Ons wil gereeld 'n blad afstaan aan 'n debat waar politici, kommentators, akademici, kenners en lesers hul menings stel en dit deur VWB se redaksie of iemand anders gedebatteer word.

Dit kan oor enigiets handel: die politiek, kuns, fliëks, teater, onderwys, gesondheid, moraliteit, die filosofie, selfs sport.

Ons spring sommer dié week weg met die ANC en SAKP se Raymond Suttner wat verskil van laasweek se rubriek *Vrydagoggend* en lewer repliek daarop.

Natuurlik neem dit nie die plek in van dié lewendige meningswisselings op ons brieweblad nie. *Vrydagoggend* hiernaas vra juis dat die publiek 'n groter rol as waghonde oor die media moet speel, en die beste manier om dit te doen, is om 'n brief te skryf. Ons plaas alle briewe wat nie lasterlik is of die wet oortree nie - of nie hopeloos te lank is nie.

AKTUEEL

6 Mangosuthu Buthelezi on the war path

7 Ithuba: 'n omgekeerde Robin Hood

8 Natal: die statistieke spreek vanself

INTERNASIONAAL

10 Jews in Sarajevo:

In the eye of the storm

12 Gierige oë op Kuba

MENSE

13 SA se leiers: Jeremy Cronin, die vurige kommunist

ENVIRONMENT

25 & 26 Eco-tourism: A symbiosis between nature and tourism

BOEKE

28 Elders mooi weer en matig: Andrew Ross se *Strange Weather*

29 Libertyn het dit dié week oor *Huisgenoot*

RUBRIEKE & MENINGS

12 Bittergal

14 Sport- en Geselsrubriek

26 Tienie du Plessis se Groenpraatjies

29 Libertyn

32 Plant 'n Boom & Nettie Pikeur

33 Elmarie Rautenbach oor dié week se TV

KUNS EN VERMAAK

34 Dieter Reible se meesterlike *Cybelina*

35 Die Stadskouburg heropen PAWE on Reinecke

GIDSE

38 & 39 Watter movie wys waar

40 Vrye keuse

Vrye Weekblad is 'n onafhanklike nuustydskrif wat uitgegee word deur Wending Publikasies Beperk (Reg. N. 88/40168/06).

WENDING PUBLIKASIES BEPERK EN VRYE WEEKBLAD SE ADRES IS: Breestraat 153, Newtown, Johannesburg. POSADRES: Posbus 177, Newtown 2113. TELEFOON: (011) 836-2151. FAKS: 838-5901.

PRETORIA-KANTOOR (012) 83-4879.

REDAKTEUR: Max du Preez
ASSISTENT-REDAKTEURS: Andrea Vinassa,
Ina van der Linde, Ivor Powell
POLITIEKE KORRESPONDENT: Henne Serfontein
SUB-REDAKTEUR: Ryk Hattingh
KOPIEREDAKTEUR: Johannes Bruwer
ONTWERP: Anton Sassenberg
VERSLAGGEWERS: Christelle Terreblanche, Pearlle Joubert, Esma Anderson
REDAKSIE-ASSISTENT: Christi van der Westhuizen
FOTOREDAKTEUR: Sely Shorkend

FINANSIËLE BESTUURDER: Mark Beare
BESTUURDER (BEMARKING EN ADVERTENSIES): Lilla van der Walt
ASSISTENT FINANSIËLE BESTUURDER: Louwrens Potgieter
ONTVANGS: Irene Zulu
KANTOOR-ASSISTENTE: Joseph Moetas, Vernon Zulu

so sê hulle

"Al die leiers beweer dat hulle die belang van ons mense op die hart dra. Almal beskou hulself as redelike mense. Is dit te veel gevra om van hulle te verlang dat hulle saam om die tafel moet gaan sit en in die belang van almal moet saamwerk in 'n proses van gee en neem? Ek dink nie so nie."

Staatspresident **FW DE KLERK** by die Pretoriase Persklub nadat hy vir die derde agtereenvolgende jaar as Nuusmaker van die Jaar aangewys is.

"As mnr De Klerk net aan my kan sê: Jy het jou drie bekommernisse uitgespreek. Ek gee jou die omdenking dat ek dit sal aanspreek... Ek sal dan na my mense kan teruggaan en sê: Kyk, hy het ons tegemoet gekom. Laat ons met hom praat."

NELSON MANDELA oor omdenkinge van goeie trou wat hy van FW de Klerk sou wou sien oor die hostelle, politieke gevangenes en gevaarlike wapens voor onderhandelinge hervat kan word.

"The best Party is but a kind of Conspiracy against the rest of the Nation."

GEORGE SAVILE (1633-1695), English Whig Politician and 1st Marquess of Halifax

"Dis die witmense wat Suid-Afrika so buitengewoon interessant maak. Dis hulle wat gesorg het dat Suid-Afrika 'n ontwikkelde ekonomie het terwyl Afrika-lande met beter natuurlike hulpbronne dit nie kon regkry nie."

JANI ALLAN se "alternatiewe mening" dié week in Rapport.

DOX FEDLER IN THE STAR

het jy geweet?

Die siddeeraal (Electrophous electricus), 'n vis wat in die riviere van Brasilië, Colombië, Venezuela en Peru gevind word, kan jou skok met 'n lading van 400 tot 650 volt teen 1 ampere.

In die kragtigste weerligstrale word 'n temperatuur van tot 30 000 grade Celsius bereik - vyf keer groter as die son se oppervlak-temperatuur.

Die oudste onderwysinstelling ter wêreld wat nog bestaan, is die Universiteit van Karueen in Fez in Morokko - dis in 859 gestig.

vrydagoggend

met max du preez

Iemand moet die wag hond ook dophou

DURF die *Weekly Mail* iemand se private gesprekke af luister as hulle dink dit is in die openbare belang?

Het die *Sunday Times* en die *Sunday Star* die reg gehad om die private (onderskepte) brief van Winnie Mandela aan haar minnaar te publiseer?

Is dit reg dat koerante en TV-stasies wêreldwyd in die private lewens van die Britse koningshuis en in die verledes van Britse kabinetministers en Amerikaanse presidentskandidate krap en alles publiseer? Dit is hoog tyd dat daar in Suid-Afrika meer van 'n debat gevoer word oor dié sake - die etiese kodes van die openbare media. Die media is belangrike instrumente van die demokrasie met groot invloed op die openbare mening. Die publiek behoort dit met 'n valkoog dop te hou en die stem dik te maak as daar sprake van vergrype of onetiese optrede is.

Die genoemde gevalle het almal te make met die reg op privaatheid van elke landsburger, maar dit is maar een faset van media-etiek. Ander fasette is onder meer die beginsel dat die ander kant altyd die kans gegee moet word om sy/haar saak te stel; die onverantwoordelike publisering van gerugte; onnodige sensasionalisme (soos om Brandt te skree in 'n gepakte saal); respek vir slagoffers van misdaad soos veral molestering en verkragting; die beskerming van minderjariges, veral in geval van misdaad; die aanstigting van haat en geweld, ens. Maar kom ons staan veral vandag stil by privaatheid.

Die *Weekly Mail* se af luistering van 'n gewese BSB-baas, Staal Burger, wat deur die Hooggeregshof stopgesit is nadat Burger die koerant se gehuurde private speurders op heterdaad betrap het, is myns insiens 'n klinkklare verbreking van joernalistieke etiek.

Die *Weekly Mail* sê hy het niks verkeerd gedoen nie. Burger is 'n nare man; die BSB was 'n klomp boewe; die koerant het vermoed dat Burger nare dinge beplan het; dit was in die openbare belang dat dié ongewone taktiek gebruik word.

DIE VOORVAL WAS embarrasserend vir ons almal in die joernalistiek, veral omdat die Mail toe nie die styl gehad het om te sê dit was 'n oordeelsfout nie, maar dit probeer reg-moraliseer het. Toe die *Sunday Times* en *Business Day* dié taktiek kritiseer, toe kap die *Mail* terug en sê wie is julle om te praat? Julle het ook al onetiese goed gedoen.

Dit gaan moeilik wees om te sê 'n koerant mag nóg iemand se telefoon af luister of sy kantoor of huis "bug" nie. Byvoorbeeld: sê nou maar iemand kon Hitler se telefoon af luister en met dié inligting 'n miljoen lewens spaar?

Maar dit is duidelik net toepaslik in ekstreme en hoogs uitsonderlike gevalle, soos oorlog en die voorbeeld van Hitler. Die Mail se geval was nie naastenby so iets nie. Dit was 'n vergryp deur 'n koerant wat jare lank week ná week die staat vir juis sulke dirty tricks en verbreking van mense se privaatheid kwalik geneem het. Die polisie en die BSB doen sulke goed, nie 'n liberale koerant nie. En as hulle dan 'n man se persoonlike gesprekke wil af luister, is my gevoel dat die joernaliste dit self behoort te doen eerder as om private speurders te huur en die aantal mense wat dalk hoogs private gesinsprekke moes aanhoor, verder uit te brei.

DAN KOM MENS by die brief wat Winnie Mandela aan Dali Mpofu geskryf het en wat deur wie-weet-wie onderskep en aan koerante gegee is. Die brief was uiters privaat - 'n getroude vrou se intieme mededelings aan haar minnaar. Haar pyn en skaamte om dit op die voorblaai van die Sondagkoerante te sien moes diep gelê het. Het sy nie die reg soos enigiemand anders om in die privaat 'n brief aan iemand te stuur nie?

Dié geval is 'n effe meer kompleks. In die eerste plek was sy en Mpofu self daarvoor verantwoordelik dat hul verhouding nie 'n geheim was nie - al het hulle dit ontken. Almal in die media en in die breë ANC-leierskorps het dit geweet. Maar belangriker nog, sy is 'n mens wat grotendeels deur haar eie toedoen 'n baie hoë openbare profiel het, en 'n baie omstrede een boonop. Daarby is sy die vrou van seker ons belangrikste politieke leier in die land.

Was dit só oorweldigend in die openbare belang dat die twee Sondagkoerante dié etiese reël moes verbreek en private korrespondensie wat onwettig bekom is, publiseer? Ek is nie so seker wat VWB in dié geval sou gedoen het nie. Ons het genoeg vuil wasgoed oor 'n dosyn ander politieke figure om hul openbare lewens te kelder, en ons het tot dusver besluit om dit nie te doen nie, want ons het geoordeel dat die openbare belang nie swaarder geweeg het as die inbreuk op privaatheid nie.

AAN DIE ANDER kant, die inligting oor Mandela het daartoe gelei dat mense dalk die "ware Winnie" raakgesien het en dalk besluit het sy behoort nie 'n nasionale leier te wees nie. En mense het seker die reg om te weet werklik watter soort mense hul nasionale leiers is, of hoe? Maar dan wonder 'n mens of die publiek nie ook die reg het om te weet van al die private jakkalsdraaie van politici waarvoor ons en die meeste ander koerante heelwat materiaal het nie?

Dit is duidelik dat dié etiese oordele afhang van die omstandighede van elke geval. Dit is 'n moeilike saak, want dit beteken joernaliste moet god speel en hul eie oordeel gebruik of iemand se toekoms vernietig behoort te word of nie.

Wat 'n mens nie durf doen nie, is om reëls of wette daarvoor te maak. Want dan kan ons seker wees dat politici en openbare figure daaragter gaan wegkruip, en ten minste is die risiko van openbaarmaking nog ietwat van 'n afskrikmiddel teen korrupsie en immorele optrede.

'n Uiters belangrike beginsel hier is dat mense met hoë openbare profiele, soos politici, akteurs, socialites en lede van koningshuise 'n baie groot deel van hul privaatheid inboet. Dit is die prys van roem.

Dit is die publiek se taak om gedurig te oordeel of die media die regte balans handhaaf tussen die privaatheid van individue en die publiek se reg om te weet.

Iemand moet die wag hond ook dophou.

BRIEWE

VERTROU NIE OP DIE NASIONALISTE

**TOBIE ROUX VAN
ROODEPOORT SKRYF:**

Ek is sowat twee jaar ouer as die Nasionale Party wat aanstaande jaar sy 80e verjaardag vier. En so pas tref 'n besef my soos 'n donderslag: In die Party se 80 jaar het die kiesers van Suid-Afrika (om nie van die bevolking te praat nie) dié party nog nooit met 'n krisis vertrou nie.

In sy 80 jaar het die NP twee keer aan bewind gekom. Die eerste keer in 1924 vir 'n skamele agt jaar - nie in die rol as voorveger vir die Afrikanersaak nie, maar wel met die hulp van die Engelssprekende leiers van die taamlik kommunistiesgesinde Arbeidersparty. Die tweede keer was in 1948 vir 'n veel langer tydperk as wat 'n mens graag sal wil onthou.

Die eerste krisis wat die Nasionale Party gekonfronteer het, was die Groot Depressie van die vroeë jare dertig, wat hom so hulpeloos gelaat het dat genl Smuts moes inspring en die Verenigde Party moes stig om Suid-Afrika van totale ekonomiese ondergang te red.

Met die volgende krisis - die Tweede Wêreldoorlog - moes die Verenigde Party sy NP-faksie afskud om te kon voortgaan met die onaangename maar onvermydelike taak. Selfs geharde Nasionaliste moes later erken dat indien hulle in September 1939 die stemming in die Parlement gewen het, hulle tog nie die land uit die oorlog sou kon hou nie. Dit is in elk geval bewys deur die oorweldigende steun van die blanke bevolking vir die Smuts-regering in die oorlogsverkiezing van 1943.

In plaas van hul land deur daardie krisis te help, het die ondersteuners van die NP dit egter goed gedink om die ware belange van Suid-Afrika nog verder te beduiwel deur die taak van die Regering so moeilik moontlik te maak.

Die onmoontlike na-oorlogse toestande wat hulle help skep het, het die verlangde uitwerking gehad: Dit het die NP aan die bewind laat kom - om die land uit die na-oorlogse "krisis" te red... maar met die gevolg dat ons vandag met die grootste krisis in ons geskiedenis te kampe het.

En weer is dit nié die NP wat opgeroep word om die land uit die gemors te red nie, maar wel 'n "nuwe verenigde party" onder leiding van FW de Klerk. Hy en sy volgelinge het wel die naam van die ou Nasionale Party gekeep en die "gesuiwerdes" verplig om 'n nuwe naam te soek. En heel toepaslik het hulle dit gevind in die naam Konserwatiewe Party wat, soos 'n ossewa van weleer, in die donkerte vassteek in die potklei van 'n spookdrif.

VOORKOM NOG 'N BISHO SÓ

**PJD LOURENS VAN QUELLERINA
SKRYF:**

Die bestaan van die tuislande is 'n ernstige verleentheid, nie net vir die ANC nie, maar vir Suid-Afrika as geheel. Ons is geneig om te vergeet dat die vaders van die tuisland-gedagte simpatie met Hitler gehad het.

Hoewel positiewe ontwikkelings plek-plek in die arbeidskure mog plaasvind, plaas die tuislande 'n ontsettende ekonomiese las op die republiek en is dit uit die oogpunt van onderwys, gesondheid, ens kwaadaardige gewasse aan die lyf van 'n land wat juis nie te gesond is nie.

Die tuislande is middeleuse kelders waarin die NP apartheid, onreg en ongelykheid teel, vertroetel en versteek. Soos die Sowjet-Unie sy Gulag weggesteek het, hou Suid-Afrika sy tuislande eenkant. (Het Ronnie Kasrils ooit teen die Gulag betoog?)

Kritici van die ANC moet dus 'n bietjie begrip vir dié beweging se optrede teen die tuislande toon. Hoewel dié optrede ondeurdag voorkom, 'n Mens loop nie kaalhand in 'n ystervark se lêplek in nie. Jy rook liever die ding uit.

Jy baklei ook nie net teen dié knaagdiere wat teen jou gekant is nie, want dan is jy 'n opportunist. Opportunisme is uit 'n morele oogpunt verfoeilik, en kiesers kyk darem ook met 'n morele oog na partye. In Suid-

Afrika betaal blatante opportunisme gewoonlik nie, soos die geval van die arme KP bewys. (Die NP is weliswaar 'n meester van opportunisme, maar dié party beheer die magtige media soos niemand anders nie.)

In plaas van verspreide aksies teen individuele tuislandleiers, kan die ANC dit oorweeg om konsekwent en uitvoerig, in Suid-Afrikaanse stede en oorsee, te wys op die ondraaglike las wat dié arbeidskure op die gemeenskap plaas. Die klem moet op grootskaalse verspilling van geld, korupsie, onreg, ongelykheid, onderdrukking en die rol van vigilantes val. Só kan die ANC 'n saak stel waarmee alle regdenkendes, swart en wit, sou kan saamstem. En voorkom dat avontuursoekers met swakkerige oordeel massa-aksie - 'n eerbiedwaardige demokratiese protesmiddel, onder andere in ons land gebruik deur Ghandi - in tragedie omskep.

VERWARRING OOR AIDS

**TONI KELLY VAN TOKAI (POLLSMOOR
MAKSIMUM GEVANGENIS) SKRYF:**

Ek is 'n 25-jarige homoseksueel wat HIV-positief getoets is. Needless om te mention wat al met my gebeur het en wat ek nog steeds ondervind as gevolg van die HI-virus.

Ek het so pas die artikel "Klippe in die Aids-bos" (VWB 4-10 Sept gelees en wil net graag 'n stuiwer in die armbeurs gooi.

Ek is eerlikwaar so verward dat ek regtig wonder of HIV nie gesien moet word as net nog 'n chroniese siekte en as sulks behandel moet word nie. Die media maak 'n groot ophef van Aids. Hoekom word dieselfde publiseit nie gegee aan melaatsheid, kanker en toring nie?

Hoe is melaatses en toringlyers nie behandel nie? Nou gebeur dieselfde met Aids-lyers. Totdat Aids ook sy glans verloor en 'n "moderner" siekte sy opwagting maak. Dit laat my wonder of dit nie maar net hype is nie. Want ek het dit, en hoe moet ek, en ander soos ek, nie voel om dan dié en dan dat te hoor nie. Dit is verwarrend, glo my.

Nogtans wil ek Johannes Bruwer, Andrea Vinassa en Esma Anderson bedank vir alle positiewe inligting waarvan ek andersins nie sou gewet het nie. Dankie.

Die twispunte, navorsing en verskille sal ek maar in die hande van die wetenskaplikes los totdat daar definitiewe antwoorde en oplossings is. Tot dit gebeur, sal ek tevrede moet wees met die morele ondersteuning van sommige organisasies en my hoë proteïen-dieet. Dis my point of view, dis hoe ek voel.

MORALIST SAFETY TIPS

**R OSBORNE OF
EAST LONDON WRITES:**

The common theme of the churches, the fundamentalist right and just about every other establishment moralist these days is that Aids is the ultimate reward for promiscuity and permissiveness. The moral majority was however on the march calling for curbs on homosexuality, pornography, contraception and abortion and for a return to conventional family values, long before Aids struck. The Aids epidemic has given promoters of the new conservatism a tremendous boost. It has allowed them to portray the seventies as the decade that began with the pill, but "ended with Aids". The fears aroused by the Aids panic provide a receptive audience for sermons on the virtues of sexual restraint and the sanctity of marriage.

It is therefore all the more depressing to find your reviewer Ivor Powell ("Sexy safety tips" in VWB 11-17 September) churning out more of the same. In his review of safe sex literature, Powell shows a moralistic distance for explicit and positive descriptions of sexual practices. He finds it acceptable to warn of

the dangers of unprotected sex but heaven forbid that gay sex should be described in any kind of positive way or as he puts it, as "a species of gay pride campaign".

Powell seems horrified at the "obsessive attention to detail of gay sexual practices" (perhaps he prefers such practices back in the closet?) and contrasts it with "relatively tame" heterosexual Aids campaigning material which doesn't seem to satisfy him either. Why he finds the "aggressive and essentially promiscuous erotica" used "ironical and self-negating" he never explains. Perhaps an ill-concealed conservatism is the reason.

If the growing carnival of reactionary moralism is to be challenged so should this kind of outlook. The resurgence of anti-gay sentiment promoted by the Aids panic has unleashed reaction on a large scale. Given the current revival of Victorian values, any kind of aggressive reassertion of sexual freedom and experimentation should be heartily welcomed.

PS. Powell's analysis of the Bisho Massacre was excellent.

Powell's reply: You are not the first person who has reacted to the piece in this way, so perhaps I was guilty of some lack of clarity. To spell out my position: I am deeply sympathetic with the gay pride project. I believe it is not only important but overdue that homosexual culture is allowed to take its rightful place alongside other natural sexual preferences. I have absolutely no tolerance for or sympathy with the perverted moralism you accuse me of. I also have no special objection to either gay or straight pornography per se. But I believe also that Aids campaigning is important among whatever groups might be at risk.

My point was simply this: that many gay activist groupings tend to forget which of the two things they are campaigning for at any given time. It's a bit like using a Playboy centrespread to promote birth control.

PS. Thanks for your PS.

FOOD OR SUGAR?

LEN EVANS OF BRYANSTON WRITES:

I was happy to see the Muslims donating such a lot of food to Somalia.

I hope the bags of "Refined white sugar" was filled with food and not really sugar. To send sugar to a hungry people is worse than killing or leaving them. Sugar contains nothing of any value.

Please find out whether it was sugar and "Refined white flour" - so that I know never to donate to any "feeding programme".

Briewe korter as 300

woorde geniet

voorkeur.

Rig briewe aan:

Die Brieweredakteur VWB

Posbus 177 Newtown

2113

'n Tree terug van die afgrond

...maar die onweerswolke pak om KwaZulu

Suid-Afrika het dié week 'n tree teruggedeins van die randjie van die afgrond waarin hy afgestaar het ná verlede week se tragedie in Bisho. Maar die dreigende botsing tussen die ANC en Inkatha en die nuwe militante uitsprake van Mangosuthu Buthelezi kan 'n nuwe krisis meebring, meen **HENNIE SERFONTEIN**

DIE STAATSPRESIDENT, FW de Klerk, en die president van die ANC, Nelson Mandela, het dié week met positiewe uitsprake nuwe hoop gebring dat die politieke temperatuur ná Bisho aansienlik verlaag en amptelike onderhandelinge hervat kan word.

Maar alles gaan egter nie noodwendig glad verloop nie, want onheilspellende politieke onweerswolke is besig om rondom KwaZulu op te stapel.

Enersyds lyk dit of Natal se heethoofde in die ANC - meestal ook lede van die SAKP - in stryd met die hoofleierskap vasbeslote is om vroeër of later voort te gaan met 'n opmars na Ulundi, iets wat deur militantes in die Inkatha Vryheidsparty (IVP) verwelkom sal word.

Andersyds was daar die uitdagende toespraak dié week deur Mangosuthu Buthelezi, die hoofminister van KwaZulu en president van die IVP, in Ulundi. In dié skerp aanval op die ANC het Buthelezi die regering daarvan beskuldig dat hy besig is om die tuislande aan die ANC uit te verkoop en het hy met sesessie gedreig as 'n toekomstige Suid-Afrikaanse federasie vir KwaZulu onaanvaarbaar is.

IN 'N VERSIGTIG-OPTIMISTIESE toespraak voor die Pretoriase Persklub dié week, het De Klerk voorspel dat Suid-Afrika besig is om weg te beweeg van die fase van vertragings en terugslae. Hy was vol hoop dat gesprekke bilaterale en veelparty-gesprekke binne 'n redelike tyd hervat sal word.

De Klerk het gesê sy jongste inligting oor vordering is positief en dat die noodsaaklike fundamentele gesprekke tussen hom en Mandela in die nabye toekoms sal plaasvind.

Maar dit was veral Mandela se uitsprake in verskeie media-onderhoude Dinsdag en daarna wat die politieke atmosfeer feitlik oornag dramaties verbeter het en die spanning laat afneem het.

Mangosuthu Buthelezi (Foto: SALLY SHORKEND)

Dit was belangrik om twee redes. In 'n merkwaardige stap het Mandela verklaar dat 'n vaste belofte van De Klerk, gekoppel aan 'n tydtabel van implementering, oor die verbod op gevaarlike wapens, oor veiligheids-optredes rondom hostelle en die vrylating van politieke gevangenes deur die ANC

oorweeg sal word. Mandela is dus bereid om De Klerk te ontmoet voordat die regering in die praktyk volledig aan die ANC se eise in dié verband voldoen het.

Dan was daar die algemene pragmatiese en sobere toon van Mandela se uitsprake oor sake soos die Bisho-tragedie (waar hy implisiet erken dat

daar foute aan ANC-kant was), massa-aksies en die omvang van die ekonomiese krisis. In toon en aanslag was dit ver verwyder van die militante, uitdagende verklarings die afgelope dae van sy SAKP- en Cosatu-vennote. In stryd met laasgenoemde twee het hy gesê as daar eers 'n tussentydse regeringsis, hoef massa-aksies nie meer plaas te vind nie.

Die afgelope week was daar verskeie lang en intense gesprekke tussen Cyril Ramaphosa, die sekretaris-generaal van die ANC, en Roelf Meyer, die minister van Staatkundige Ontwikkeling, en hul adviseurs oor die kwessies van politieke gevangenes, gevaarlike wapens en hostelle. Die ANC se amptelike standpunt is dat die sake eers besleg moet word voordat De Klerk en Mandela in 'n leiersberaad ontmoet.

MOHAMMED VALLI MOOSA, sekretaris van die ANC-onderhandelingskomitee, sê in dié verband: "Ons kan nie toelaat dat die spitsberaad faal nie. Daarom dring ons aan om eers die struikelblokke uit die weg te ruim. Want ons is bekommerd dat aan die einde van so 'n beraad nóg Mandela nóg De Klerk sal sê daar was geen vordering nie."

Maar in regeringskringe word daar gemaak teen 'n gees van ooptimisme en word dit ontken dat 'n deurbraak in die gesprekke enige dag op hande is. Stoffel van der Merwe, sekretaris-generaal van die NP, sê aan VWB: "Dit is nie 'n uitgemaakte saak dat 'n ooreenkoms nou reeds bereik gaan word nie. Die onderhandelinge kan selfs nog ontspoor."

Twee senior kabinetministers wat by die onderhandelinge betrokke is, sê ook dat die huidige gesprekke uiters taai is. Een sê: "Die pad vorentoe is nog baie hobbelig."

Die stekeligste twispunt bly

'KwaZulu may break away'

CHIEF Mangosuthu Buthelezi, chief minister of KwaZulu and president of the Inkatha Freedom Party (IFP), is clearly on the warpath. His attacks on the ANC - and even the National Party government - are becoming increasingly provocative and militant.

One reason for his new anger is probably his perception that his power base, KwaZulu, is more under threat since the Bisho bloodbath graphically pointed out the untenability of the homeland system.

In a speech in Ulundi on Monday, Buthelezi warned both the ANC and the government that there can be no lasting settlement if KwaZulu's views were not taken into account - and threatened to lead KwaZulu in a break-away from South Africa if he was not satisfied with the terms and basis of the presently proposed federal South Africa dominated by the ANC.

He unleashed yet another vicious attack on the ANC and accused the government of "selling out" the homelands to the ANC.

A South African cabinet minister admitted to VWB that the government was concerned about the increasingly militant independent line of Buthelezi and the IFP.

To allay Buthelezi's fears, the government is in regular contact with him - every second week he is personally briefed about government thinking. The contact man is usually Gerrit Viljoen, minister of State in the office of the State President.

Vrye Weekblad understands that Buthelezi is regarded in certain government circles as "a somewhat unguided missile". On several occasions, government spokespersons complain, Buthelezi and his ministers have agreed with the government on certain issues after meeting with the cabinet's representatives - only to astonish them a day or two later with a statement contradicting the "agreement".

From Buthelezi's latest statement it is clear that he believes that KwaZulu's future and very existence is threatened by the present political developments. In his speech he complained that his earlier warnings in 1990 about the revolutionary nature of the ANC and its aims were never heeded.

"Nowhere in the annals of history," said Buthelezi, "have we ever seen evidence of a revolutionary party working to establish a democracy in which other political parties are able to win elections and form governments. That has never happened anywhere and it is not going to happen in South Africa."

THE RECENT ANC march on Bisho, he said, was a first phase march in a three-phase attack - with Ulundi and himself being the ultimate target. "This is the name of the game. It is the KwaZulu government that the ANC wants to destroy. The ANC wants to destroy the KwaZulu legislative assembly, the KwaZulu civil service and KwaZulu as a territorial reality."

Buthelezi said he was going to inform the UN Secretary General about the ANC's plans and that KwaZulu would keep open the option of either being incorporated into the new South Africa, or to break away to form part of a confederation.

Buthelezi warns: "KwaZulu is not going to be obliterated by seizure of power politics. The ANC/SACP/Cosatu alliance does not control on the ground political forces which could legitimize its claim to be a government in waiting. Big business in this country, the South African government and governments of TBVC and self governing regions must be served notice of where we stand in KwaZulu. The international community must be timeously warned that the ANC's march towards the seizure of power will be stopped in its tracks..."

"What also makes this a serious matter now is the way the South African government seems to be succumbing to pressure to leave self governing territories like Ciskei in the lurch. If that is done to KwaZulu, we will be faced with a civil war situation on a large scale." - HENNIE SERFONTEIN

steeds die kwessie van politieke gevangenes en amnestie. Die een minister sê: "Die probleem is, volgens die definisie van internasionaal erkende regsdeskundiges, dat wat ook al in Namibia gebruik is, voldoen die uitstaande ANC-gevangenes nie aan die internasionale definisie van 'n politieke gevangene nie. Dis die een rede hoekom ons sê 'n algemene amnestie is nodig. Want die uitstaande ANC-gevangenes kan op dié manier hanteer word."

Daar word in regeringskringe gehoop

dat Virendra Dayal, die persoonlike gesant van die Sekretaris-generaal van die VVO dalk as tussenganger in dié saak kan optree. Aan regeringskant word ook gesê dat die dooiepunt oor dié kwessie so diep lê dat slegs 'n persoonlike ontmoeting tussen De Klerk en Mandela dit uit die weg kan ruim.

'N ANDER MINISTER sê: "Op die vlak van Meyer en Ramaphosa is daar beslis vordering. Maar die belangrikste struikelblok is steeds dié van die politieke

Die Leier op die foon

Die Leier, die Christenvrou en sy 087-nommers

TOE betree die hoofleier van die AWB ook die soppie, geldmaak-foefie van die 087-nommers. Sommer met vyf van sy eie nommers. Waar hy veral praat oor homself, die arme Boere wie se vryheid gaan verdwyn, FW de Klerk se kapitulasie en die stoffasie waarvan die "Afrikaner-vrou - die blanke Christenvrou van Suid-Afrika" gemaak is. Hy verwys nie na Jani Allen nie.

Teen die agtergrond van hemelse kore en trompetgeskal, vertel Eugene TerreBlanche dat hy maar net 'n "gewone Boer" is wat graag in die "voerste linie wil veg vir die Volk se vryheid".

Hy praat baie saggies, deernisvol en plek-plek is dit moeilik om te hoor wat die man sê met al trompette in die agtergrond. Veral sy poësie is moeilik hoorbaar.

Hy sê daar is nie veel wat hy oor homself kan sê nie omdat hy "maar net 'n boer van die Wes-Transvaal is".

Die Leier se opmerkings oor die AWB-vrou en haar rol: "Hierdie is Eugene TerreBlanche wat praat. Daar is baie media-berigte wat wys hoe AWB-vrouens half mannetjiesagtig opleiding in wapens en messe ontvang ... hierdie is blykbaar die een land in die wêreld wat hom

nooit versadig aan die bloed van vroue en kinders kan drink nie."

Hy praat oor die Oosgrens-boervroue wat vermoor is en wie se kinders se koppe teen die wawiele gekap is en, natuurlik, van die 27 000 vroue en kinders wat in die konsentrasiekampe dood is. "Onder die eise van Afrika... die internasionale kommunisme... beseer die ANC ook vroue en kinders... vermink, verkrag, vermoor."

En Die Leier gaan aan oor die "sagte teiken" - die vroue en kinders - "om die harte te breek van die soldaat, die man".

Hy sê hy staan "verbysterd" voor die heroïese daade van die Boervrou en hy vertel van die een of ander Maria wat 'n kruivat op haar kop sit en tussen die "skerp assegaie van die Xhosas" deurstap om "soos 'n demoon, soos 'n duiwel, soos 'n spook" haar volk te red. Hy praat oor Deborah Retief wat al haar kinders verloor het, maar laat weet dat sy voortgaan om te trek omdat haar man haar nodig het.

"Die Afrikaner, die blanke Christenvrou van Suid-Afrika, maak nie saak watter taal sy praat nie, is van die beste stoffasie in heel die wye wêreld gemaak."

gevangenes. Amnestie is veral noodsaaklik omdat dit die enigste wyse is waarop ANC-leiers, wat die opdragte in terroristiese aksies gegee het, gevrywaar kan word."

Albei ministers gee toe dat die huidige ondersoek op hoë vlak deur die polisie na beweerde misdade deur 17 senior ANC-lede tussen 1980 en 1990, in wese bereken is om druk op die ANC te plaas oor die kwessie van algemene amnestie, wat hulle in dié stadium verwerp. Dit is in stryd met Hennis Kriel, die minister

van Wet en Orde, se heftige ontkenning dat daar 'n politieke motief agter dié ondersoek skuil.

"As die ANC dan eis dat persone eers erkennings moet maak van daade waaraan hulle skuldig is voordat amnestie verleen word, moet hulle mos nie nou kla as ons hulle daade ondersoek nie," sê een minister. Die storie oor die ondersoek is duidelik deur regeringsbronne aan *The Citizen*, bekend as spreekbuis vir Veiligheidspolisie-optredes deur die jare, geleek.

Ithuba:

'n Robin Hood wat gee aan die rykes

Sit die TV aan of maak 'n koerant oop en jy sien Ithuba se handjies en krapkaarte. Mense gee miljoene vir Ithuba, maar net 'n bittere klein persentasietjie kom by welsyn uit. Nou begin dit boonop lyk of daar politieke bevoordeling was en selfs of daar politieke agendas by betrokke is.

CHRISTELLE TERREBLANCHE stel ondersoek in

'N OMGEKEERDE Robin Hood-instansie wat by die armes vat om die rykes te bevoordeel...

Met die draagte en die swak ekonomie is daar vandag meer noodsaak aan welsynhulp as tevore, en steek Suid-Afrikaners ook hul hande veel dieper in hul sakke vir behoeftiges. Maar alles is duidelik nie pluis met dié nuwe oplewing in geldinsameling nie - en Ithuba staan voor in die ry van aangeklaagdes.

Volgens die adjunk-minister belas met Welsyn, Fanus Schoeman, en die direkteur van Fondsinzameling, FG Jacobs, was daar geen oorgerymdheid of begunstiging ten opsigte van die vereistes waaronder die Ithuba-trust, Ithuba Promotions en Games Africa moes opereer nie.

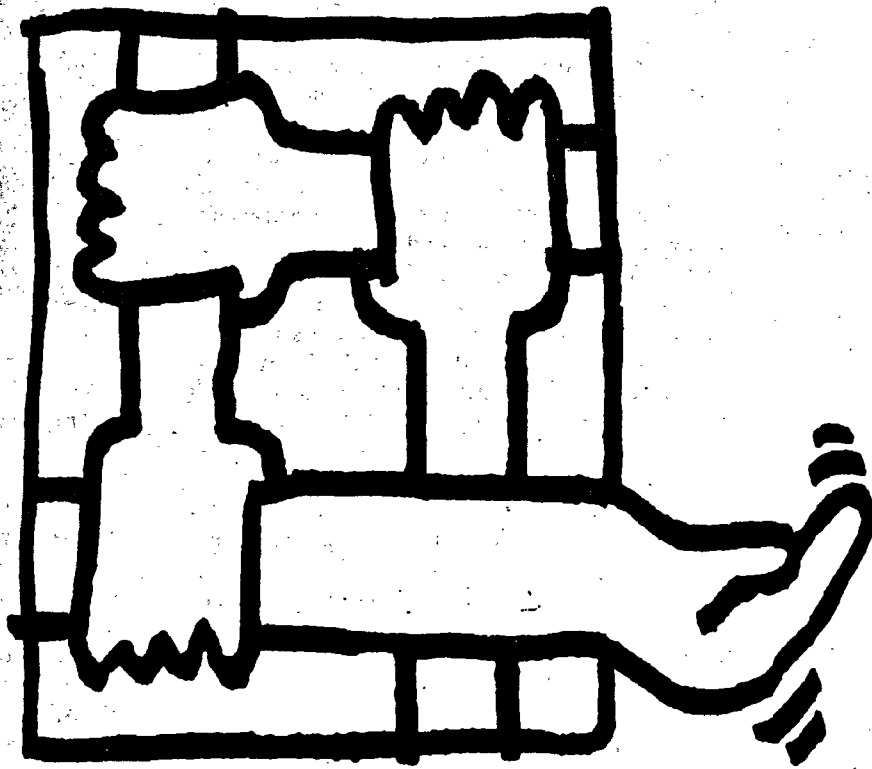
Maar ander mense verskil van Schoeman en Jacobs.

'n Voormalige direkteur van Games Africa, Attie Botha, het dié week aan VWB erken dat Ithuba indringende gesprekke met politici gevoer het ten einde die groen lig te kry vir sy kansspel -strydig met die dobbelwet wat uitdruklik bepaal dat vaardigheid en nie kans nie, in enige dobbelspel moet geld. En, asof dié begunstiging nie genoeg is nie, het die Ithuba-trust as geregistreerde welsynorganisasie die reg om sy geldinsameling op 'n winsgrondslag te bedryf en net 15 persent van die omset uit die krapkaartspel aan liefdadigheid moet gee. Maar net 4,5 persent, sê welsynskenners, het tot dusver in welsynskoffers beland.

Andersoortgelyke maatskappye, soos die Viva-trust en die Gemeenskapskas, wat nié op winsbejag nie maar op welsynsdien konsentreer, moet volgens die tussentydse maatreëls vir die nuwe soort geldinsamelingspogings minstens 27 persent aan welsyn gee.

Die Gemeenskapskas het in die afgelope sowat 18 maande tot Junie 27,5 persent van sy omset van nagenoeg R80 miljoen met krapkaart-speletjies aan welsynsinstitusies geskenk. Die Viva-trust, op sy beurt, het verlede jaar R17 713 000 met krapkaarte ingevorder, waarvan 26,5 sent uit elke rand (R9,4 miljoen) aan welsyn gegee is.

Die Gemeenskapskas bestaan al 64 jaar, maar het eers sowat twee jaar gelede met krapkaartspeletjies begin, terwyl die Viva-trust sy speletjie sowat drie jaar gelede op grond van 'n

soortgelyke Spaanse lotery, déur die welsyn vir welsyn, begin het. Albei se bydraes aan welsyn het in die tydperk dramaties gestyg.

Ithuba het in die afgelope drie jaar R9 miljoen aan liefdadigheid geskenk.

DIS ALGEMENE KENNIS dat Ithuba (wat geleentheid of kans beteken) - met behulp van die grootste openbare medium in die land - SAUK-TV - homself as dié welsynsgerigte organisasie en nie-amptelike nasionale lotery bemark. Maar, sê amptenare by die belangrikste welsynsorganisasies, Ithuba betaal net 4,5 persent van sy winste aan welsynsinstitusies. Die res van die 14 persent wat tot nog toe beskikbaar gestel is, is aan ander instansies van Ithuba se eie keuse uitgedeel. Hier word die name van veral sportinstellings en skole genoem.

Richard Biesheuvel, besturende direkteur van Games Africa, het intussen gesê 'n nuwe verspreidingsbedeling word nou uitgewerk omdat die eerste R500 000 uit spesifiek krapkaarte verlede week eers aan die Ithuba-trust oorgedra is. 'n Onafhanklike paneel sal nou besluit oor die toedeling van die geld.

Schoeman sê die rede waarom die streng wetgewing geruime tyd reeds

oor die hoof gesien word, is omdat die behoefte aan bydraes vir liefdadigheid so onmeetlik groot is. Nog bydraetes faktore is die feit dat die dobbelwet in elk geval hersien word, en dat dié nuwe lotery-spele - hoewel in sommige opsigte strydig met die huidige wetgewing - enorme bedrae geld kan genereer.

Kortom: Die doel heilig die middele.

Hoewel die welsynsgemeenskap saamstem dat die behoeftes só groot is dat verouderde wetgewing geïgnoreer behoort te word, bevraagteken hulle dit of dieselfde argument gebruik kan word om individuele winsbejag te regverdig.

"As die doel is om individue en buitelandse banke vol te prop en dan 'n klein persentasie aan die armes te gee, heilig dit nie die onheilige middele nie," sê 'n welsynsamptenaar wat verkies om anonimiteit te bly. Welsynsorganisasies is ook gekrenk omdat hulle suiwer winsmotiewe deur die SAUK verwerp is ten gunste van Ithuba - hoewel party van hulle intussen voordelige kontrakte met M-Net beding het.

Welsynsorganisasies sê hulle het ses maande gelede al onraad gemerk toe gerugte oor vermeende omstredenhede in die verlede van Ithuba se besturende direkteur, Gareth Pyne-James, glo deur hulle eie ondersoek gestaaf is. Toe het

hulle gesê: Dit spreek vanself dat 'n nasionale lotery, wat geld van die publiek vra vir liefdadigheid en nogal die land se magtigste kommunikasiemedium vir dié doel inspan, sy geskiedenis, karakter en vermoëns vir openbare ondersoek moet oopgooi en só 'n ondersoek moet verwelkom.

Nou sê hulle indringende ondersoek dui uiteindelik op "n hele blik wurms" binne Ithuba. Die bewerings het hoofsaaklik betrekking op die individue wat saamgespan het om gestalte te gee aan die Ithuba-veldtog soos dit vandag bekend is.

MAAR WIE IS DIE mense in beheer van Ithuba?

- Gareth Pyne-James, 'n Suid-Afrikaner wat na bewering in Londen 'n grootskaalse mislukking en verleentheid vir baie veroorsaak het met 'n poging om geld vir kanker deur middel van loterye in te samel. Hy is nou die besturende direkteur van Ithuba en verdien na bewering R17 000 per maand met asemrowende byvoordele.
- Anthony Fenwick-Wilson, 'n sakeman wat glo verskeie mislukte ondernemings in Engeland agtergelaat is. 'n Welsynslotery, soortgelyk aan dié wat nou bedryf word, het misluk. Later het hy sy patent, Skilball, aan Attie Botha verkoop en by hom in Suid-Afrika aangesluit. Hulle het saam op die gedagte gekom van 'n nasionale lotery vir welsyn en Ithuba met behulp van Pyne-James en sekere politieke en SAUK-verbintenisse begin.
- Eytan Piotr Rechter, 'n man wat as 'n geheimsinnige Israelse goud- en diamanthandelaar beskou word en in Suid-Afrika as vennoot van ene Shalom Sphiman, 'n voormalige hoofbestuurder van 'n Israelse maatskappy wat afgedank is weens die enorme verliese van dié firma, 'n juweliersonderneming gekoop het. Vermeende oortredings van uitvoerwetgewing is deur doeanes en reserwebank-amptenare ondersoek, maar na ingryping deur Barend du Plessis, voormalige minister van Finansies, is die transaksies glo goedgekeur. Dié twee sou toe ingestem het om die nodige kapitaal vir die lotery te verskaf deur middel van 'n Finrand-belegging.

Die ooreenkoms tussen die "Ithuba-groep" en die SAUK het glo gevolg op intensiewe stemmingmakery waarby ook politici betrek is. Die gesprekke is dié week deur Attie Botha, 'n voormalige Games Africa-direkteur, bevestig toe VWB hom oor sy onttrekking uit die groep uitgevra het.

Botha was glo die ontwikkelaar van die huidige krapkaart-speletjie wat deur Games Africa bedryf word. Sy naam is in die media gekoppel aan die ineenstorting van die Alpha Bank, wat hy as onwaar bestempel omdat hy die instelling 'n jaar voordat dit onder geregtelike bestuur geplaas is, sou verlaat het. Sy vorige poging om 'n "spel van kans", Skilball, op die been te bring, het ook skipbreuk gely.

Maar dié week is vertroulik verneem dat Botha by Ithuba weg is nadat 'n skikkingsbedrag aan hom uitbetaal is. Dié bewering was dat hy R250 000 ontvang het, maar dat hy eintlik op R2 miljoen geregtig is.

Volgens ander inligting het hy na bewering 'n kontrak met Sphiman aangegaan waarna hy as "matchmaker" opgetree het tussen die regering, Ithuba, die SAUK en verskeie sakemanne. Maar Sphiman het glo die kontraktuele regte aan Rechter oorgegee sonder om Botha daarvoor te raadpleeg.

BOTHA WOU nie kommentaar daarop lewer nie. "Deel van my skikking met Rechter bepaal dat ek nie daarvoor mag praat nie," sê hy. Maar het hy tog aan VWB erken hy is "uiters ongelukkig".

Nog 'n bewering wat VWB uit verskeie oorde gehoor het, is dat die owerhede die winsmotief van die Ithuba-groep oor die hoof sou gesien het omdat dit terselfdertyd as vryemark-propaganda vir die wen van "hearts and minds" kan dien.

Botha ontken dat daar tot en met sy onttrekking ses weke gelede openlik sprake daarvan was. Schoeman het die bewering ook ontken, saam met aantygings dat ministers by die bemiddeling van die Ithuba/SAUK-kontrak betrokke sou wees.

Botha beskryf dit so: "Wat ek wel kan sê, is dat hulle intensief met politici geskakel het. Hoe hulle dit reggekry het om weg te kom met net 15 persent aan die welsyn, weet ek nie. Persoonlik dink ek nie dit is reg nie. Alle krapkaart-organisasies moet ten minste onder dieselfde vereistes opereer."

Dit is bekend dat Ithuba Promotions, wat onder artikel 21 van die Maatskappye-wet gevorm is en daarom nie wins mag maak nie, latere klousules bevat wat aan dié groep die reg gee om "windsdelingsplanne en ander aanmoedigingskemas ten opsigte van sy werknemers op die been te bring". Ithuba Promotions is glo nou rustend en is vervang deur Games Africa. Biesheuvel sê hy ken geen besonderhede van Botha se betrokkenheid by Games Africa nie.

KRAGTENS DIE registrasie-memorandum van Games Africa wat die krapkaart-spel van Ithuba bedryf, mag 'n spel gespeel word wat geen vaardigheid vereis nie en is toestemming deur die regering vir dié operasies van die maatskappy gegee.

Die belanghebbende partye word aangegee as:

- Vela International - 28 persent (met Gibson Thula, Inkatha se voormalige hoofvertegenwoordiger aan die Witwatersrand, as die enigste direkteur. Hy word voorgestel as verteenwoordigend van 'n wye spektrum van swart belegging).
 - Kardan Investment Holdings - 24,99 persent (dié maatskappy word glo ten volle besit deur 'n Israelse maatskappy wat op die Tel Aviv-Effektebeurs genoteer is en Rechter verteenwoordig word).
 - Games Management Holdings - 20,01 persent (die bestuur en personeel van Games Africa, gestig deur Biesheuvel - notering op die Johannesburgse Effektebeurs word oorweeg).
 - Ellerine Bros - 15 persent - die multimiljoenêr-eienaars van die bekende groothandel-onderneming).
 - UAL Merchant Bank Limited - 10 persent (Nedbank se handelsbank).
 - Simpson McKie Incorporated 2 persent (aandelemakelaarsfirma en lid van die Effektebeurs).
- Die regering het verlede week 'n kommissie van ondersoek na krapkaarte en ander dobbel-aktiwiteite aangestel.

En intussen, terug in Natal...

Die land en die wêreld is die laaste twee weke aan 't gons oor die 28 slagoffers van die Bisho-slagting. Maar die 67 mense wat die afgelope drie weke in Natal gesterf het, word bloot as statistiek behandel.

PEARLIE JOUBERT doen verslag

DIT wil voorkom of die Bisho-slagting Suid-Afrikaners só geskok het dat daar nou veel meer optimisme is dat vrede haalbaar is. Maar dit geld nie Natal nie - daar slag ANC- en Inkatha-ondersteuners mekaar daaglik in toenemende getalle.

Net in die afgelope twee weke is meer as 50 mense in Natal dood. Volgens die Menseregte-kommissie is dié dodetal die hoogste in 'n lang tyd en is Natal ook dié plek in die land waar die meeste mense sterf - net verlede week is 28 mense in dié provinsie dood. Vanaf verlede Dinsdag tot dié week (Dinsdag) is 17 mense aan die Natalse Noordkus dood.

In Augustus het 195 mense in Natal in politieke konflik gesterf.

Boonop is die spanning aan die oplaai in afwagting van die ANC se opmars na Ulundi. 'n Leier van die Inkatha Vryheidsparty (IVP) sê dié week aan VWB: "Daar sit 'n paar heethoofde in Ulundi wat baie teleurgesteld gaan wees as dié optog afgelas gaan word - hulle dink dis hul gulde geleentheid om die ANC bloedneus te gee."

Die IVP sê dat geweld teen hul lede aansienlik toegeneem het sedert die ondertekening van die Nasionale Vredesverdrag op 14 September 1991. Die IVP sê dat die meeste Natal-sterftes onder IVP-lede plaasgevind het, maar dan verwys hulle meestal na die sterftes wat die afgelope tyd aan die Natalse Suidkus plaasgevind het. Kyk 'n mens na die Noordkus, blyk die situasie net andersom te wees: dáár sterf meestal ANC-lede.

Daar is min twyfel dat die aanvallers op IVP-lede aan die Suidkus uit ANC-geledere kom. VWB is ook in besit van inligting dat ANC-lede die afgelope maand na verskillende gebiede in Natal, in besonder die Esikhaweni-gebied in Noord-Natal, met busse vervoer is om ontplooi te word as "selfverdedigingstrukture". 'n ANC-bron sê aan VWB dié "strukture" is in reaksie op moorde op ANC-lede opgestel.

GEWELDMONITORS IS bekommerd oor dié verskynsel, want dié soort selfverdedigingstrukture het 'n slegte rekord: Met die uitbreek van geweld aan die Oosrand in September 1990, was daar sterk bespiegeling en gerugte dat IVP-lede vanaf Natal na die Witwatersrand vervoer is. Dié gerugte het saamgeval met die vlaag van geweld wat veral rondom hostelle aan die Oosrand uitgebreek. Die sterkste besware teen dié gebruik (om party-lede van een deel van die land na 'n ander deur geweld geteisterde deel te vervoer as verdedigingstrukture) het uit ANC-geledere gekom. En nou wil dit voorkom of die ANC presies dieselfde doen.

Die IVP sê, na aanleiding van die moord op twaalf IVP Jeugbrigade-lede in die Nsangwini-gebied, dat die geweld in Natal nie aan die toeneem is nie. Geweld vind net op 'n meer gestruktureerde en beplande manier plaas, sê Phillip Powell, 'n woordvoerder van die KwaZulu-regering.

"Voor die ondertekening van die Nasionale Vredesverdrag is bykans ewe veel IVP- as ANC-lede in Natal vermoor. Maar nou is daar 'n groot wanbalans - die helfte soveel meer IVP-lede sterf in Natal sedert die einde van verlede jaar," sê Powell.

Ed Tillet van die Inkatha Instituut in Durban sê die IVP beskik oor inligting dat MK-soldate al hoe meer sigbaar betrokke raak in die Natal-geweld. Tillet sê MK-betrokkenheid is hoofsaaklik gerig op IVP-leiers.

Volgens dié Instituut is daar ook 'n besliste patroon: Aanvallers dra glo óf weermag- óf polisie-uniforms. Die uniforms kom glo uit die Transkei. Tillet beweer ook dat ANC-lede die veiligheidsmagte van die omgewing op groot skaal geïnfiltrer het.

Tydens moorde op 'n familie in die Emzemandi-gebied is 'n ANC-lid wat ook glo 'n lid is van 121

Net nog 'n begrafnis in Natal (Foto: Aron Mazel, PPC)

Bataljon, gestasioneer in Matubatuba, in hegtenis geneem na die aanval. Hy was glo tydens die aanval met vakansie. Volgens Powell het die aanvallers, wat ten volle uitgerus was in weermag-uniforms, aan die familie gesê hulle is weermagde. Volgens hom het die aanvallers ook soos polisie- of weermag-lede gelyk. "Hulle dra meestal R4's, R1's, haelgewere en selfs AK-47's tydens aanvalle - die IVP vermoed dat dié wapens gesteelde veiligheidsmaggewere is."

TILLET SÊ DIE NAME van 50 polisiemane wat as ANC-lede gewerf is, is onlangs aan die regering oorhandig.

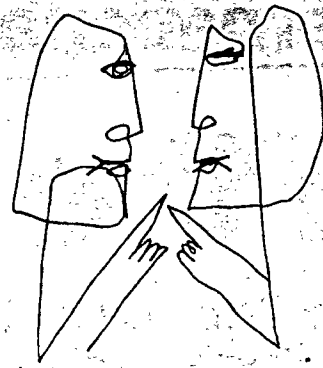
Daar is alle aanduidinge dat MK-basisse die afgelope paar maande in die Natal ontplooi is wat uit die Transkei kom. Die afgelope twee jaar het die ANC en wie ook al agter die geweld sit, doelgerig aanvalle op IVP-leiers gedoen - 213 IVP-leiers is vermoor. Maar die afgelope drie maande is die IVP-leierskap nie meer die teikens nie. Dit kom voor of groepe IVP-lede nou die teikens van aanvalle is: mense op busse, mense op pad na begrafnisse. Powell sê die aanval op 12 IVP Jeugliga-lede in Bhomela naby Port Shepstone bevestig dié teorie.

Volgens die Menseregte-kommissie lyk dit of tot 90 persent van die mense wat die afgelope twee maande aan die Noordkus vermoor is, ANC-lede was. Dié aanvalle word op nét so 'n gesofistikeerde wyse gedoen: mans met klapmusse R1's en AK 47-aanvalsgewere beweeg na spesifieke ANC-lede se huise, skiet mense voor die voet dood en is sekondes later weer uit die gebied.

Aan die Noordkus, waarin Ulundi val, was daar ook 'n dramatiese toename in geweld die afgelope maand. Verlede maand is 12 mense daar dood en dié maand 55 mense. Die ANC sê 95 persent van dié mense was ANC-lede en -leiers.

Harry Gwala, ANC-leier van die Natal Midlands-gebied, ontken dat ANC-lede vanaf die Witwatersrand na Natal geneem is as verdedigingstrukture. "Ons maak staat op mense in die omgewing om hulself te verdedig en niemand - beslis nie die ANC nie - ry mense met busse aan van ander dele van die land nie."

VWB has always tried to be a marketplace for ideas. This idea takes it further: every week or so we will feature a debate, whether it be about politics, the arts, movies, social issues or anything of public interest

debate

'It was not a communist decision'

RAYMOND SUTTNER, Head of Political Education and member of the NEC of the ANC, takes issue with Max du Preez's statements in his column, *Vrydagoggend*, last week

IN his reaction to the Bisho massacre, Max du Preez described the ANC, together with the Ciskei and the NP government, as a "guilty party". His article and *Vrye Weekblad's* billboards ("Mense is meer as Kanonvoer") suggest that the ANC-led alliance used human beings as cannon fodder. There was a conflict looming and there were likely to be deaths, yet we pressed ahead.

But the real villains, he says, are the Communists, since this was a typical SACP action - cynical, cold blooded and unforgivable.

The ANC could have made a case for their march, he says, had there been no other way open to them. What, then, was the alternative, in his view?

The imminent reincorporation of the bantustans, via negotiations. This meant a bit of patience, perhaps waiting a year. This Du Preez acknowledges is "frustrating" for those who suffer under Gqozo, but should a delay of a year not have been weighed against "25 lives?"

Unfortunately, and more importantly, Du Preez gives the impression that the massacre at Bisho was an isolated event more or less provoked by the mass march. When we marched on September 7 for political freedom in Ciskei there was a massive turnout, and no wonder. The demand for political freedom is not an abstract demand. Deaths and assaults at the hands of Ciskei forces are an ongoing occurrence. In the period before the march, for instance, there were killings and assaults in Zwelitsha, Dimbaza, Mdantsane, Alice and in countless other places that do not even appear on conventional maps, such as Dididikane, Masakhanane etc. etc. The people wanted Gqozo removed, to end this violence.

What should we have told them? It is not merely patience required to suffer under Gqozo, but the possibility of being maimed or not even surviving to see the reincorporation of bantustans.

The key word is "people", Du Preez moralises, having defamed ANC leaders, especially those who are also Communists, for their part in organising this march.

The march was not decided on by Communists. There is plenty of documentation to show that the decision came from the ANC/SACP/Cosatu alliance in the Border region, and was supported by churches, civics and other formations. It was subsequently made a national campaign of the tripartite alliance.

Any Communists who took part in this campaign did so at the request of the Border region of the alliance and under their direction. All decisions as to the planning of the march and its route were taken by a strategising committee, composed primarily of the Border region, but also including national leaders from all sections of the alliance.

In response to the suggestion that we used human beings as cannon fodder, we did not "direct" this campaign from some operations tower. The leadership of the alliance was at the front of the march and we came under fire.

Vrye Weekblad through its exposures of covert and overt state violence has made an important contribution to uncovering the real source of instability in this country. Please do not let anti-Communism divert people's attention from this.

'It is equally silly'

MAX DU PREEZ replies:

SUTTNER is clearly hyper-sensitive about the Bisho bloodbath, and perhaps rightly so. But he misread my column. I did not say that the Communists "are the real villains". I was referring to the Pretoria government's predictable reaction to Bisho: "Die Pretoria-regering is ook op sy perdjie: Dis tipies van die kommuniste; die ANC is koelbloedig; die bloedvergieting kon voorkom gewees het."

Later on I state: "Die storie loop nou weer dik dat dit eintlik die kommuniste in die ANC was wat dié strategie voorgestoot het; dat dit 'n tipiese SAKP-ding was

om te doen. Die gewone ANC-ondersteuners sal nou ernstig moet besin of dit waar is en of hulle langer kan saamleef met die Staliniste in hul midde."

But let us leave the misunderstanding aside and discuss the heart of the matter.

My first difficulty in debating this issue with Suttner is one which underlines one of the main problems I have: is it Suttner the ANC-leader I am debating with, or is it Suttner the SACP-leader? And if the answer is that it does not matter because the policies and strategies are the same, then the very simple question remains: why the hell does the SACP still exist as a separate party?

If anything, Suttner's response confirms my criticism of the strategies used at Bisho. His somewhat cynical remark about my "moralising about people" does nothing to allay my fears that in the struggle for power and political victory people have become statistics, pawns - or cannon fodder, as our posters proclaimed.

Suttner seems to suggest that I am naive or self-righteous when I state that we should never be allowed to forget that politics - also the struggle for liberation and democracy - should be about the welfare, freedom and dignity of human beings, and not about politicians, ideologies or power. In that sense the leaders of the SACP and ANC seem to have lowered themselves to the level of the apartheid bosses. And I repeat what I said last week: Bisho took South Africa one step further in the process that was started by apartheid: the value of human life decreases by the day. The lives of 28 people are now being weighed against the political and strategic advantages gained by the shock of Bisho, and the answer seems to be that it was a worthwhile trade-off. I find it chilling.

"The people wanted Gqozo removed, to end this violence," Suttner says. "What should we have told them?" My dear Raymond, you should have told them: "You are brave and we salute your resolve and respect your suffering. But the time for dying is over. Gqozo is going to kill you, and afterwards he will still be there. We have to do something else."

About your last remark: the government still shows its knee-jerk reaction to shout "Communist!" everytime something goes wrong. But the communists lately show a similar knee-jerk reaction - for the minute someone questions their strategies, they shout: "Commie-bashing!" It's equally silly.

As long as the perception persists that the SACP has a hidden agenda, that it is a kind of a Trojan Horse inside the ANC that we'll only see after liberation, South Africans will remain suspicious of the party.

One last point: Few things are so annoying as the tactic to make someone feel that he/she is defending the "regime" or the "system" purely because that person takes issue with the SACP or even the ANC on a certain point. It is a rather fascist trick.

Maar dankie vir jou reaksie, Raymond. Dis hoe ons dinge uitpraat.

RAAD VIR NASIONALE GEDENKWAARDIGHEDE

Aansoek word ingewag van tweetalige persone vir die pos van VAKKUNDIGE BEAMPTTE

Die bekleër van die pos sal in Pretoria gesetel wees.

PLIGTE

Die suksesvolle kandidaat sal behulpsaam wees met die koördinerings van kulturele bewaring in Transvaal en die administrasie van die streekkantoor.

VEREISTES

- Die minimum vereistes is 'n toepaslike B-graad. Toepaslike nagraadse kwalifikasie sal 'n aanbeveling wees.
- Ondervinding in bewaringspraktyke en/of stadsbeplanning en openbare betrekkinge sal 'n aanbeveling wees.

DIE RAAD BIED

- 'n Onderhandelbare salaris wat gegrond is op kwalifikasies en ondervinding.
- Ruim diensvoorwaardes en -voordele

NAVRAE EN AANSOEKVORMS

Kontak die Streekbestuurder Transvaal, Posbus 7888, Pretoria 0001.

Tel (012) 326-1516/7

SLUITINGSDATUM

Maandag 28 September 1992

In the eye of the storm

Neither Serb, nor Croat, nor Moslem, Sarajevo's Jews like to think themselves protected by all three of the Bosnian capital's warring factions, writes **ALLEN NACHEMAN**

SARAJEVO - "For the moment it is not that bad being a Jew in Sarajevo," says Ivan Ceresnjes, leader of the 1 000-strong Jewish community remaining in the besieged capital of about half a million.

"All three sides want to demonstrate their democracy by their relations with the Jews," he says.

"They are very considerate. If we want to organize a convoy to evacuate our children, they do not shoot at us.

"I can walk in the street, I don't have to run. I hope - I hope - nobody will shoot me. I feel as safe as all other citizens, but somehow safer as a Jew, because for the moment, my community is doing humanitarian work."

Sarajevo's Jews are mostly Sephardic, from the Mediterranean basin, having been expelled from Spain 500 years ago.

When they arrived here, as Ceresnjes tells it, they found some 30 Jewish families who had been there since Roman times 1 400 years ago.

Ceresnjes, an architect, says he predicted what was going to happen to Sarajevo a year ago.

"When I saw what was happening in Slovenia (one of the first of the former Yugoslav republics to declare independ-

ence), I knew it was coming here, only much worse. I had a feeling. So I parked my pencil and began working to help my community to survive."

Ceresnjes, who unlike most of his neighbors is an ashkenazim - an East European Jew - is the Rosh Hakol, the acclaimed leader of the Jewish community here.

"I began organizing my people," he says. "I urged them to stock up on food, medicine, I advised people to send their children out of the country, mostly to Israel. I advised elders to leave. We evacuated everyone who could not survive the winter and the war, the hunger and disease."

He sent his wife and three young sons to Israel five months ago and has had no contact with them since.

"The middle generation stayed," says Ceresnjes, 47. "We have been in Sarajevo half a millenium. It is our job to preserve Jewish life here."

Ceresnjes' office, in an ancient stone building next to a synagogue in Sarajevo's old city, is a beehive of activity. Young men and women rush around with lists and clipboards, hauling cases of bottled water and crates of food and medicine.

They keep meticulous records of homes that are being made winter-safe, where meager stocks of fuel are being stockpiled, where broken windows have been boarded up or sealed with plastic.

"We have our own doctors, our own pharmacy, our own supplies," says Ceresnjes.

"Of course, whatever we have is available to anybody in the neighborhood. If a person comes to us in need, he will not be turned away. But we must take care of ourselves as Jews have always done.

"Winter will bring death, starvation, sickness and cold. Nobody is capable of providing any help for us. We are preparing ourselves.

"When the cold weather comes, we shall gather ourselves five or six to an apartment, and we shall try to survive."

Ceresnjes' view of the future is bleak.

"I have a feeling the shooting will stop in the next few months," he says, "but I doubt this situation will be over until late spring.

"And what shall we do after that? Our country is destroyed. We have nothing left - a ravaged, looted country. A third of the Bosnian people have fled...

"We will work to rebuild the country, but it will be very hard. After World War II, this country was destroyed, but it was like kindergarten compared to this.

"It took maybe 10 years to rebuild the country then, for the scars of war to start to vanish. Now, I doubt that it will happen during my lifetime. But it will be restored. It has to be.

"You ask me why we stay. It is true, we could feel more comfortable anywhere else, but this is our country. We are Bosnian Jews. Our roots are here. We shall stay." - AFP

Explore how you can make *new* really different at the P&DM Information Evening.

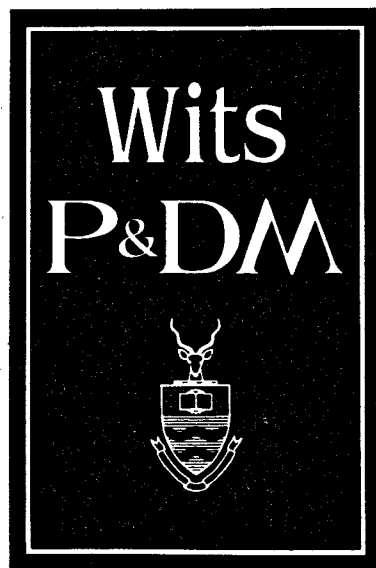
"What's different in the New South Africa?"

... An innovative **Public and Development Management Programme (P&DM)** at Wits University.

The P&DM is holding an Information Evening to provide potential applicants with a broad overview of both the programme and details of the **Postgraduate Diploma in Management: Public Policy and Development Administration (PDM (PPDA))**.

You will be given a presentation lasting approximately an hour. Thereafter you will have an opportunity to meet the academic staff members of P&DM informally over drinks. Snacks will also be served.

Please note that the PDM course is only open to applicants with a recognised university degree or extensive manage-

ment experience and tertiary training in the public or development sectors. It is offered full-time (one year) or part-time (two-years). It is not a correspondence course and students have to live in or near Johannesburg.

The PDM (PPDA) is based on the need to provide future public and development leadership with appropriate organisational and policy skills for effective management - within the transition and beyond.

The Information Evening will be held on **Friday 25 September at 17h30** in the **Faculty of Management Auditorium, corner of St. Andrews Road and St. Davids Place, Parktown.**

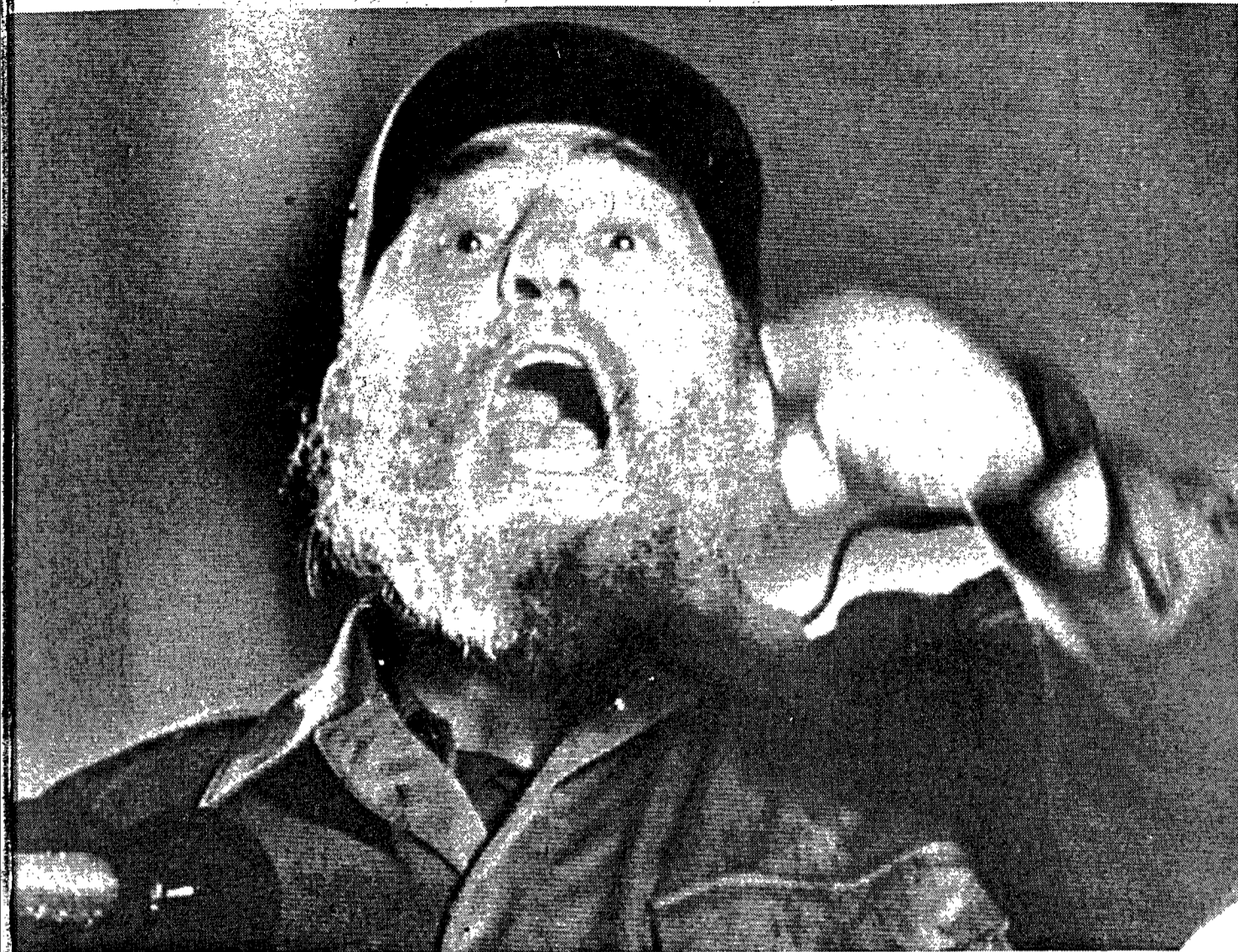
It is not necessary to book but any further details can be obtained from:

The Faculty Office, P O Box 98, WITS 2050. Tel (011) 643-6641 Fax (011) 643-2336.

PUBLIC & DEVELOPMENT MANAGEMENT PROGRAMME A NEW SCHOOL OF THOUGHT

Wits meets the need for skilled public service personnel to shape the policies for the future of our country.

MLJNDELS 18370

Al het Fidel Castro vandag 'n simbool geword van die burokratiese stelsel, was hy lank ook 'n simbool van nasionale waardigheid en trots, van 'n strewe tot selfbeskikking wat ontken is deur imperialistiese moondhede soos die VSA.

Gierige oë op Kuba

Ná die 30 jaar-oue handelsembargo van die VSA teen Kuba is die val van die Sowjet-Unie die laaste strooi vir dié land se sosialistiese ekonomie. Castro kan nie meer lank aan bewind bly nie - en kapitalistiese entrepreneurs wil met mening inbeur in dié geil mark wat vir hulle braak lê. Washington hou hulle egter in toom, sê **JACQUES SALIM**

TERWYL die skerwe van die Sowjet-Unie stadigaan opgetel word deur kapitalistiese ondernemers, begin al hoe meer Westerse en veral Amerikaanse geldbase honger oë rig op die laaste bastion van die 20e eeuse kommunisme: Kuba.

Dié Spaanssprekende eilandryk is op die wêreldkaart maar 'n hanetreetjie - 145 km - van die VSA, maar word al 30 jaar afgesny van dié buurland se reusagtige ekonomie deur 'n handelsembargo wat die anti-kommunistiese Washington in 1962 ingestel het. In dié tyd is Kuba staande gehou deur die charismatiese leierskap van Fidel Castro, die solidariteit van Kubane self in hul strewe na 'n sosialistiese welvaartstaat - en veral deur ekonomiese bystand van die Sowjet-Unie.

Maar Moskou het Castro se subsidies reeds in die laat tagtigerjare begin besnoei en nou dat dié lewenslyn afgesny is, word Kuba geknel deur ernstige kos- en olietekorte. Westerse waarnemers is dit eens dat Castro, die ou strydros, nie

meer lank aan bewind kan bly in die haglike ekonomiese toestand wat nou in sy land heers nie. En hul verwag nie dat hy opgevolg gaan word deur iemand wat ewe onversetlik gekant gaan wees teen die Yanqui-verbruikerskultuur nie.

Daarom lek Amerikaanse sakemanne nou hul lippe af by die gedagte aan 'n Kuba ná Castro - 'n geil mark lê braak waarin 'n geskatte omset van 2 miljard dollar feitlik onmiddellik bereik kan word deur die voorsiening van skaars verbruikersware. (Talle Kubane ry byvoorbeeld vandag nog rond in stokou skedonke wat uit Amerika ingevoer is voor die begin van die embargo.)

Kuba self het iets te bied: dit het onder meer 'n uitstekende mediese infrastruktuur met gevorderde biotegniese laboratoriums - ná die Chernobyl-ramp is honderde Russiese kinders na Kuba gestuur vir behandeling teen bestraling. Die eiland kan veral ook herontwikkel word as 'n paradys vir Amerikaanse toeriste met romantiese herinneringe aan Ernest Hemingway - en Amerikaanse lugdiens en

skeeprederye staan gereed om hulle daarheen te vervoer sodra vaste roetes weer ingestel kan word.

G'N WONDER NIE dat verskeie Amerikaanse maatskappye gretig sou wou sien dat die skatkis van Kuba onmiddellik oopgesluit word deur 'n opheffing van Washington se handelsverbod. Kubaanse amptenare, naartig op soek na ekonomiese verligting, maak ook voorbrand vir so 'n opheffing deur uit te wys dat Amerika andersins in die Kubaanse mark voorgespring kan word deur mededingers uit Europa en Japan.

Die Amerikaanse regering is egter nie so haastig nie. 'n Wetsontwerp ingedien deur die Demokratiese Party, die Wet op Kubaanse Demokrasie van 1992, wat na verwagting binnekort bekragtig sal word, kom neer op 'n selfs strenger toepassing van die handelsembargo. Daarvolgens sal ook buitelandse filiale van Amerikaanse moedermaatskappye verbied word om met Kuba handel te dryf.

Dié onregstreekse handel - wat wissel van koring wat via Kanada aan Kuba verkoop word tot koeldrank, bier, ysterware en elektriese toestelle - is reeds sowat R700 miljoen per jaar werd. Amerikaanse maatskappye kan hul mark in Kuba egter nie veel verder uitbrei as dié ompad nie - wie die handelsverbod oortree, kan tot 10 jaar tronkstraf kry.

Invloedryke groepe Kubaanse bannelinge in die VSA en Europa het ook onlangs gewaarsku dat die bates van buitelandse beleggers wat die handelsembargo oortree, as staatseiendom gekonfiskeer kan word as Castro tot 'n val kom.

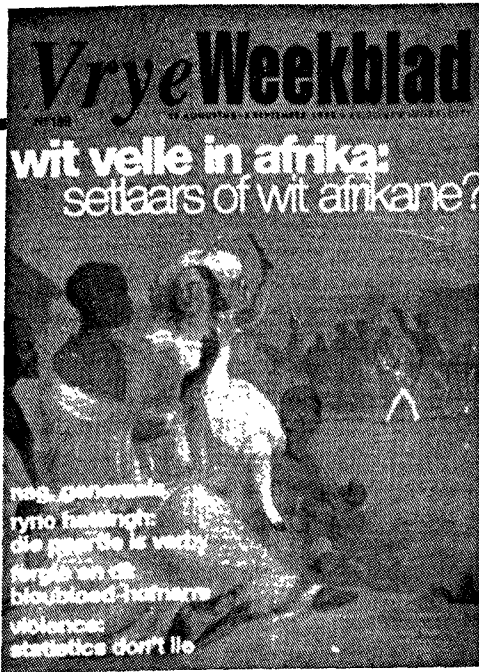
Washington hoop dat 'n selfs sterker ystergreep Castro nog vinniger tot 'n val sal bring noudat ouboet Moskou nie meer help nie en die doodsklok sal lui vir Kuba se sosialistiese ekonomie. Maar heelparty politieke waarnemers en Amerikaanse staatsamptenare stem nie hiermee saam nie. Hulle meen 'n versterking van die handelsembargo is in dié stadium nie net onnodig nie, maar kan ook die potensiële vestiging van kapitalisme in Kuba ná Castro aansienlik vertraag. Hoe gouer die Kubane 'n voorsmaak kry van die verleidelikhede van die verbruikerskultuur, hoe beter, meen hulle.

'n Opheffing van die handelsembargo sal Castro juis vinniger tot 'n val bring, argumenteer hulle verder, want dit sal hom ontnem van die skrikbeeld van Amerika as vyand wat hy gebruik om nasionalistiese solidariteit met hom te verstewig. Castro sou ook gedwing word om Amerikaanse handel en investering te aanvaar, sê hulle, anders sal hy al die skuld moet dra vir die land se armoede. En as Amerika handelsbetrekkinge met Kuba vestig, sal dit verseker dat die VSA 'n sterk invloed het op die ekonomiese rigting wat Kuba ná Castro inslaan.

DAAR IS EGTER ook andere wat meen dat die VSA se handelsembargo teen Kuba neerkom op skynheilige bullebakkerie. In 'n artikel vroeër vanjaar in die Boliviëanse koerant *Aguil* wys die Uruguaanse skrywer Eduardo Galeano uit dat die Kubaanse sosialistiese revolusie (waarin Castro oorspronklik 'n nasionale held geword het) anders as in Oos-Europa nie van bo af afgedwing is nie, maar uit die mense self gekom het.

Al het Castro vandag 'n simbool geword van die burokratiese stelsel, was hy lank ook 'n simbool van nasionale waardigheid en trots, van 'n strewe tot selfbeskikking wat ontken is deur imperialistiese moondhede soos die VSA. Die VSA se ongenadige handelsembargo is grotendeels daarvoor te blameer dat Kuba se drome om 'n sosialistiese paradys te word, nie verwesenlik kon word nie, sê Galeano. Die embargo kom neer op 'n koelbloedige inmenging in Kuba se politiek, 'n ontkenning van Kuba se reg tot selfbeskikking.

Al kry Kuba swaar, moet dit ook nie as 'n hel vir die inwoners beskou word nie, sê Galeano. In Latyns-Amerika is daar geen samelewing wat meer egalitêr is as Kuba nie. Almal deel dieselfde lot, al is dit armoede, en te midde van die huidige krisis is daar steeds skole en hospitale vir almal - terwyl die enigste skool wat talle kinders in ander Latyns-Amerikaanse lande het, die straat is.

Al op 'n Vrydag of Saterdag na **Vrye Weekblad** gaan soek net om te hoor dit is uitverkoop? Hier is die oplossing: laat dit elke Vrydagoggend op jou voorstoep aflewer.

dis net jou skuld as jy iets mis

Ons doen huisaflewering op die volgende plekke:

Die PWV-gebied, wat insluit Johannesburg, Pretoria, Verwoerdburg, Midrand, Sandton, Randburg, Rodepoort, Randfontein, Krugersdorp, Florida, Germiston, Alberton, Bedfordview, Kemptonpark, Benoni, Boksburg, Springs, Brakpan, Vereeniging en Vanderbijlpark. In Transvaal is ons ook beskikbaar in die sentrale dele van Witbank en Nelspruit, en in die Vrystaat ook in sekere dele van Bloemfontein. In die Kaapse Skiereiland lewer ons af in Woodstock, Rosebank, Observatory, Mowbray, Claremont, Newlands, Bishopscoort, Wynberg, Kenilworth, Constantia, Tuine, Oranjezicht, Vredehoek, Higgovale en Bellville (slegs sekere dele). VWB word ook in Stellenbosch en Somerset-wees afgelewer.

En as jy buite een van dié streke val, stuur ons VWB teen dieselfde koste per pos aan. So moenie elke Vrydag skarrel om jou gunsteling nuustydskrif in die hande te kry nie, stuur liever nou R150 en ontvang VWB vir 'n jaar of R80 vir ses maande (BTW en aflewering ingesluit).

Vul dié vorm vandag nog in en stuur saam met jou tjek of poswissel aan: VWB Verspreiding Posbus 177, Newtown 2113.

Stuur VWB vir my per pos/tuisaflewering aan vir

1 jaar

6 maande

Naam

Adres (aflewering)

Adres (korrespondensie)

.....Postkode

Telefoonnommer

rubriek

Bittergal

Gee vir Jenni 'n Honoris Crux (NSA)

WAT se soort medaljes gaan daar in die Nuwe Suid-Afrika wees? Of sal ons maar die Honoris Crux hou en net aandui dat dit die nuwe orde s'n is, soos in Honoris Crux (NSA) vir Nuwe Suid-Afrika?

As ons uitgewerk het wat ons dit gaan noem, dan moet ons dadelik die eerste een, in goud, toeken aan die sangeres Jennifer Ferguson. Vir Dapperheid en Buitengewone Bydrae tot 'n Beter Samelewing.

Die taai klap wat sy Ottosdal se NG-koster, Kas Barnard, in die kerk en onder gebed gegee het, gaan nog aangeteken word in die annale van die Bevrydingstryd teen Verstokte Ou Boere-omies, Valsgatte, Witgepleisterde Grafte en Farisieërs.

Bittergal is nie 'n mens vir geweld nie, intendeel. Bittergal se oupa het altyd gesê met geweld kan jy jou vinger in jou hol afbreek.

Maar daar is 'n tyd en 'n plek vir alles. Praat was nie hier 'n opsie nie. Kyk na die omstandighede en oordeel self: Jenni is saam met dramaturg Christo Leach na sy tante se begrafnis. Die tante se jarelange huishulp, Lydia Phutjae, is saam. Volgens *Rapport* (dit was dié koerant se beste storie dié jaar) is Koster Kas se weergawe: "Toe ek later in die kerk inloer, sien ek daar sit die huishulp. Ek sê toe vir een van die begrafnisondernemers: Sy had nie toestemming om hier te wees nie. Sy moet uit. Toe stap ek in, onder gebed, sê vir die vrou: Sy (die huishulp) had nie toestemming om hier te wees nie. Sy moet uit. Ek wou nog iets bysê, toe klap sy my. 'n Verskriklike hou. Ek het skoon teruggesteier. En dit alles in die kerk, terwyl Dominee bid."

Wat moes Jenni vir die man gesê het? Wat kan jy vir so iemand sê wat dink dis erger om iemand onder gebed te klap as wat dit is om onder gebed iemand te vra om die Huis van God te verlaat net omdat haar vel donker is?

Jy praat nie, jy bliksem. Laat dit vir almal 'n voorbeeld wees.

Konsistorie

HIERDIE koster-storie laat Bittergal terugdink aan die ou konsistorie-storie. Die skooljuffrou vra die klas om 'n sin te maak met konsistorie, en Pietie se bydrae is toe: My ma het die kar voor die huis geparkeer en toe ry 'n man van agter af in haar in. My pa storm uit en vra my ma: Wat is die konsistorie?

Foeitog siestog sjym 1

EN nou gaan die arme Klaus Peter Constantin Otto von Lieres und Wilkau, SC, die minister hof toe vat oor hy nie bevordering gekry het nie. Hy is bitter, want 'n man met so 'n naam kan mos nie net 'n prokureur-generaaltjie wees nie!

VWB het 'n hele paar stelle met Herr Klaus afgetrap. Soos hierdie stuk geskryf word, skuld hy VWB nog 'n helse klomp geld vir regskoste. Daarom is Bittergal bevooroordeel en sal hy liever nie iets sê van boontjies en loontjies of enige ander kommentaar lewer nie.

Foeitog siestog sjym 2

DIÉ keer nie foeitog vir die man nie, maar vir die arme land wat hom as ambassadeur gaan kry: Dis nou Djy Aar, ofte wel Jannie Roux - generaal vir julle gewone gespuis, maar nie dieselfde generaal as Herr Klaus nie. Dié eertydse tronkbewaarder bewaar nou al Tuynhuys vir 'n dekade lank en is saam met Magnus en Hernus die enigste lid van die PW-bende wat onder FW 'n sentrale pos behou het!

Stuur hom Ciskei toe!

Juweel

DIE Politieke Wysheid van die Week kom uit Rapport se Politieke Prikkel, wat Sondag oor die Bisho-bloedbad onder meer te sê had: "En het die ANC dalk op Maandag, 7 September van 'n karakter soos Oupa Gqozo 'n held gemaak?" Op water planeet lewe julle?

Rooi Ronnie

RONNIE KASRILS, die man wat nog nie gehoor het die oorlog is verby nie, het dié week bontgestaan oor beskuldigings dat hy skuld dra vir die slagting van Bisho. Wie, ek? was sy houding.

Hoor wat skryf Joseph Contreras, plaaslike verteenwoordiger van *Newsweek* en een van die mees gerespekteerde buitelandse korrespondente alhier: "Suddenly I spotted hundreds of ANC supporters surging up a dirt path in the direction of the stadium. Kasrils and a half-dozen cohorts broke away and headed toward the gap in the fence. I ran toward them down the embankment, but Kasrils - a former ANC guerrilla who is white - seemed like a man possessed. He brushed past me and charged into the stadium, shouting at the assembled ANC supporters to follow him through the opening in the fence. Realising what was about to happen, I raced towards the line of soldiers, praying they would not start shooting at me and the unarmed demonstrators to my rear until I was out of harms way. Then shots rang out..."

Die vurige kommunist

Jeremy Cronin, lid van die SAKP se Sentrale Komitee, voldoen aan die establishment se identikit vir 'n "opstoker": wit en rooi. Dié vurige kommunist verwerp egter die siening dat hy 'n heethoofdige revolusionêr is. **INA VAN DER LINDE** gesels met hom

JEREMY CRONIN is die soort ou wat gekies sal word om Jesus te speel in die skool se passiespel. Dun soos 'n riet, skoongeskeerde seunsgesig, drink nie, rook nie, vloek nie. Hy is 'n filosoof, 'n vriendelike kêrel met 'n sagte, rustige stem, hardwerkend en pligsgetrou. En die soort wat aan die kruis sal sterf vir sy ideale.

Hy is ook 'n vurige kommunist, lid van die Sentrale Komitee en van die interim-leierskapgroep van die Suid-Afrikaanse Kommunisteparty. Hy is verantwoordelik vir partypublikasies (mens kan dit ook partypropaganda noem) en die interne opleiding van die SAKP.

En hy is die eerste wat sal toegee dat kommunisme en die Christelike godsdiens heelwat gemeen het.

Hy behoort te weet, want hy het grootgeword as 'n baie gelowige Katoliek. Seun van 'n Vlootoffisier, wat oorlede is toe hy tien jaar oud was, met sterk Engelse liberale waardes, eerste span krieket en rugby, selfs planne om 'n priester te word. Ontnugtering met die Katolieke Kerk laat hom besluit om eerder 'n digter te word.

Maar ook digter sou net gedeeltelik waar word, want aan die Universiteit van Kaapstad kom hy in aanraking met kommunisme. "Daar is heelwat ooreenkomste tussen kommunisme en die Christelike godsdiens: die kernwaardes sluit basiese gelykheid in, dat die armes die aarde sal beërwe en dat die rykes moeilik daarby sal uitkom. Ek glo nie in God nie, maar is terselfdertyd nie 'n ateïs in die proselietmakende sin van die woord dat ek anti-god, anti-godsdiens is nie. Ek het net ontugter geraak met die skynheiligheid van die Kerk - dit leef nie die onderliggende waardes en etiek uit wat gepreek word nie."

Om by die Kommunisteparty aan te sluit is nie soos om by die PFP aan te sluit nie, want jy sluit jou by 'n wêreldwye beweging aan. 'n Mens het sekere gedragskodes om te handhaaf - dis soos 'n godsdiens.

Moontlik is een van die ooreenkomste tussen godsdiens en kommunisme die feit dat nie een werklik hul idealistiese idees in die praktyk uitleef nie? Nee, sê Cronin, Marxisme probeer materiële realiteite aanspreek en dit verander, terwyl godsdiens dikwels ook mense tot goeie werke oproep, maar dit ook oordra op 'n volgende wêreld terwyl kommunisme met dié kant van die lewe besig is.

"Die Marxisme is grotendeels 'n kritiek op die kapitalisme, maar daar is geen teoretiese blou-druk oor hoe om die ideale ten uitvoer te bring nie. Die kommunisme dwing jou om taai vrae aan jouself te vra, en nie net romanties aan die ideale self te glo nie."

CRONIN HET 'n honneursgraad in die filosofie aan die Universiteit van Kaapstad behaal, en later 'n MA aan die Sorbonne in Parys, oor die filosofie van Jean-Jacques Rousseau.

Maar voor dit het hy in sy eerste jaar op universiteit - in 1968, die jaar van studente-opstande wêreldwyd - kommunisme ontdek. Ook by die UK was daar 'n sit-betoging, en die interessantste deel daarvan was die "alternatiewe universiteit" wat by die administratiewe geboue aangebied is met lesings oor die Marxisme. Gou het Cronin hom aangesluit by die ondergrondse beweging van die SAKP - wat al in 1950 verbied is.

Tydens sy studies aan die Sorbonne (1972-1973) ontvang hy opleiding oor hoe om "diep ondergronds" te werk, en veral om propaganda te skryf. Dit lei daartoe dat hy op 27 jaar aangekla word van terrorisbedrywighede en sewe jaar in die tronk sit. Agter tralies skryf hy sy enigste digbundel tot hede, *Inside* - 'n digbundel wat hoog aangeslaan word en waarvan gedigte in internasionale bloemlesings opgeneem is. In dié tyd sterf sy vrou, Anne-Marie, weens breinkanker. Sy was 24.

Cronin word in 1983 vrygelaat uit Pretoria Sentraal en gaan dadelik Kaap toe om hom by die United Democratic Front aan te sluit. "Eienaardig genoeg, tot in daardie stadium was my betrokkenheid hoofsaaklik ondergronds," sê hy. "Vir die eerste keer het ek mense *Nkosi Sikelel' iAfrika* gehoor sing, het ekin swart woongebiede gekom en soos 'n Suid-Afrikaner gevoel."

Maar ou jakkalse leer nie maklik hul streke af nie en hy begin onmiddellik weer ondergronds werk. In 1985 word die Noodtoestand uitgeroep en twee jaar later word Cronin deur die beweging beveel om die land te verlaat.

Intussen trou hy weer, met Gemma, 'n vakbondwerker, en word hul oudste seun, Benjamin, gebore. Ná 'n jaar in Londen en twee jaar in Lusaka kom hulle in 1990 huis toe in die tyd dat kommunisme in die Oosbloklande in duie stort.

CRONIN HET die "lean and hungry look" van 'n toegewyde idealis. Maar is hy die gevaarlike strateeg, die meesterbrein agter onderduimse planne om die ANC te ondergrawe soos wat 'n Afrikaanse Sondagkoerant beweer?

Dit is belaglik, sê Cronin. Die bewering word gemaak omdat hy aan die identikit van 'n opstoker voldoen: wit en rooi. "Ek is 'n strateeg, en ek ontken nie dat ek die outeur is van 'n dokument waarin massa-optrede as 'n strategie bepleit word nie. Maar ek waarsku juis teen die gedagte van insurrektiese romantisme, wat gevaarlik is in die huidige situasie."

Bisho het dit bewys, sê hy. Diegene

wat Gqozo uit die kussing wou gaan lig, was randfigure. Wat sou hulle bereik het deur Bisho oor te neem? "Ons wil Suid-Afrika hê, nie Bisho nie."

Massa-aksie is nie 'n revolusionêre magsnaam nie, sê Cronin. Die doel is transformasie en demokratisering. Daar was die laaste twee maande sedert die massa-veldtog begin is, meer onderhandelinge aan 'n breër front as ooit tevore. Veral op kleiner dorpe op die platteland, waar apartheid nog net so ingesetel is soos altyd, het mense ná sulke massa-optrede vir die eerste keer met mekaar begin praat, sê hy.

"Meer as ooit in die geskiedenis het elke klein opmars, elke protes, elke besetting van 'n polisiekantoor of gevangenis gelei tot interaksie met die owerheid."

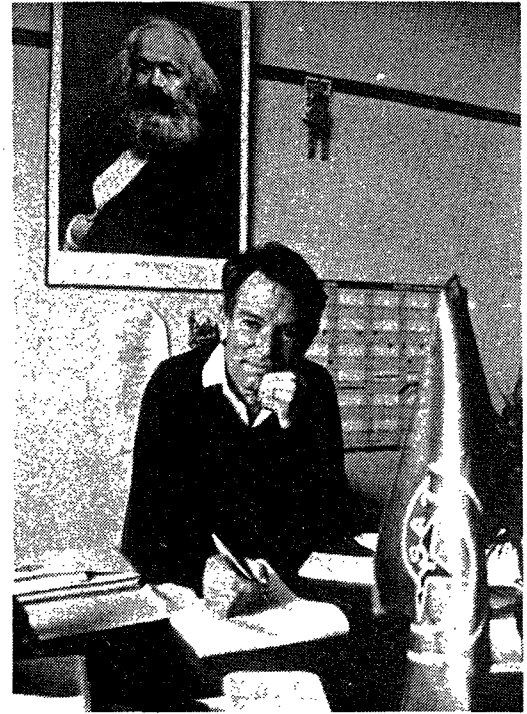
Maar dis nie heeltemal so eenvoudig nie. Frederik van Zyl Slabbert sê verlede week in *VWB*: Een van die belangrikste verdienstes van die kommuniste is dat hulle absoluut eerlik, openlik en onomwonde daarvoor is dat die SAKP die bevrydingstryd van die ANC voluit gaan gebruik om in die eerste verkiesing op die ANC se rug te ry. Eers daarna sal die party bestek opneem oor hoe dit strategies gaan ontplei. "Hulle spel dit duidelik en eenvoudig uit sodat niemand enige twyfel oor hul politieke strategie kan hê nie," sê Slabbert, met verwysing na 'n onderhoud wat Alec Callinicos met Cronin voer in sy boek *Between Apartheid and Capitalism*.

Van agteraf-sameswering by Cronin is daar dus nie juis sprake nie. In die onderhoud met Callinicos sê Cronin hy steun die veelparty-stelsel as 'n belangrike meganisme van die demokrasie, maar die "sosialistiese projek" kan nie eens dink om te begin sonder dat die magte op die grond losgelaat word nie. Die "magte op die grond" is die grassroot-organisasies soos straatkomitees, selfverdedigingseenhede, werkersrade en die civics. Binne die townships is dié mense hoofsaaklik uit die werkersklas.

MASSA-OPPREDE EN massa-organisasie gaan dus aanhou selfs al is onderhandelinge aan die gang en selfs al is daar 'n nuwe veelparty-demokrasie wat berus op parlementêre instellings met verkose verteenwoordigers aan bewind.

"Daarin lê ons krag. Wat die verandering in die magsbalans in Suid-Afrika meegebring het, is massa-optrede en massa-stryd. Demokrasie is in werking daar waar massa-optrede is. Demokrasie is dus nie ons doelstelling nie - dit is ons wapen." Dit is totdat die sosialistiese ideale bereik is en selfs daarna.

Die sterk sosialisties georiënteerde vakbond-beweging het 'n belangrike rol te speel om die ideaal te bereik.

Jeremy Cronin... "Ons wil Suid-Afrika hê, nie Bisho nie"

Is die SAKP bang dat die ANC hom mettertyd van die SAKP gaan losmaak? Daar is 'n groot oorvleueling van lidmaatskap tussen die twee, sê Cronin, en dis 'n alliansie wat al 'n lang pad kom. Dis eerder 'n kwessie van 'n "verdeling van arbeid" tussen die partye. "Indien die SAKP en die vakbonde hul werk behoorlik doen, sal hulle seker wees dat die soort ANC wat gebou word, een is wat nie maklik sal omdraai en met ons sal breek nie."

Nogtans beklemtoon Cronin die belangrikheid van onderhandeling. "Maar dit moet 'n betekenisvolle terugkeer na onderhandeling wees wat nie berus op die chemiese werking tussen twee groot leiers nie."

Dit gaan 'n lang en moeilike proses wees, maar indien die regering spesifieke, konkrete stappe doen om geweld te beëindig, die politieke gevangenes vry te laat en hostelle te beveilig, voorsien hy dat daar binne drie maande na die onderhandelingsstafel teruggekeer kan word.

En in 'n toekomstige verkiesing is dit "die korrekte" besluit vir die SAKP om die politieke platform met die ANC te deel. "Ons sal nie goed vaar op 'n afsonderlike platform nie en dit sal ANC-ondersteuners verwar - dit maak nie sin nie."

Of die SAKP en die "hoof-strateeg" heeltemal so sinies en doelgerig die ANC op 'n sosialisties-revolusionêre pad gaan voortsleep, soos Van Zyl Slabbert voorspel, sal die tyd moet leer. Maar intussen is dit duidelik: Jeremy Cronin is nie van plan om die burokrate nou of in 'n toekomstige regering rus te gee nie. Daarvoor is die digter-filosof te veel van 'n idealis.

Slaan toe as jou opponent weerloos is sê **TIM SANDHAM** in dié week se Sportrubriek

SPORT op die boonste vlakke wentel alles om druk. Weners word nie net bepaal deur wie die druk kan absorbeer en verwerk nie, maar ook wie die nekslag kan toedien wanneer die opponent weerloos is.

Stefan Edberg het vroeër dié week albei dié kenmerke, veral laasgenoemde, geopenbaar, om sowel die Amerikaanse Ope-titel as die nommer een posisie op die wêreldranglys te herower. In die vroeë rondtes het hy die verwoede afslane van Krajicek, die ervaring van Lendl en die verlamme

uithou vermoë van Chang te bowe gekom. Die wedstryd teen Chang - soos die ander twee in vyf stelle - was boonop die langste in die geskiedenis van die Ope.

Edberg het ook ander eksterne druk gehad om te verwerk. Hy's die afgelope sewe jaar al een van die top spelers, hy't reeds drie van die vier Grand Slam-toernooie gewen en hy was al twee maal in die nommer 1 posisie. Daar was bitter min behalwe persoonlike bevrediging om voor te speel. In so 'n geval is dit baie maklik om te swig wanneer die druk te erg word. Sy landgenoot Mats Wilander het alle wil om te wen verloor die oomblik toe hy die top van die ranglys bereik het.

Pete Sampras, Edberg se opponent in die eindstryd, kon die druk op kritieke oomblikke nie hanteer nie. Ondanks die manier waarop hy Jim Courier in die semi-finaal oorrumpel het, was hy sielkundig nie opgewasse teen Edberg nie. Die oomblik toe Sampras verslap, het Edberg die geleentheid aangegryp om hom behoortlik te frommel. Dit was asof Sampras se oorgawe Edberg tot nuwe hoogtes aangespoor het.

Stefan Edberg se sprong oor die net en die vreugde op sy gesig aan die einde van die wedstryd is 'n welkome terugkeer na outydse grasia in 'n sportsoort waar emosies gewoonlik wissel tussen óf verwaandheid óf selfbejammering.

IN DIE ANDER groot eindstryd van die jaar het Natal die Curriebeker voor die neuse van 'n oorblufde Transvaal weggeraap. Die verskil van een punt in die eindtelling is glad nie 'n goeie weerspieëling van die wedstryd nie. Dit was 'n spannende wedstryd wat sekerlik letsels op alle Transvaal-ondersteuners se hartspiere gelaat het, maar dit was beslis nie 'n rugbyskouspel nie. Bygesê: daar is soveel op die spel in 'n Curriebekereindstryd dat dit jare laas 'n skouspel was.

Vergeleke met die vertoning van Edberg en sy hantering van druk, kon beide spanne nie die mas opkom nie. Vir nagenoeg 60 minute het Natal Transvaal in 'n wurggreep gehad. Laasgenoemde kon die druk absorbeer maar niks meer nie, terwyl die Piesangboere nie hulle oorheersing in punte kon omskep nie. Wanneer gaan Transvaal weer die gesogte goue trofee wen? Wie kan sê? Soos dinge werk sal dit seker gebeur wanneer ons dit die minste verwag of hulle dit die minste verdien.

DAAR WAS SEKER NOG nooit 'n Springbokspan wat almal tevrede gestel het nie, maar die span wat laas Saterdag aangekondig is bevat 'n hele aantal omstredende keuses. Terwyl spelers soos Botha Rossouw en Keith Andrews op enkele wedstryde goed genoeg geag is, wonder spelers soos Kobus Wiese, Shaun Platford en Gary Teichman seker wat hulle nóg moes doen om die groen en goud te verwerf. Dan is daar ander spelers soos Hugh Reece-Edwards, Piet Pretorius en Faffa Knoetze wat sekerlik weet hulle is besonder gelukkig om die toerspan te haal. So ook is mense soos Adolf Malan en Robert du Preez gelukkig om hulle plekke te behou. Dis egter hoe die keurders besluit het. Al wat nou oorbly is vir John Williams en hulpafrieger Ian Kirkpatrick om die spelers in 'n hegte eenheid saam te snoer en vir die res van ons om hulle te ondersteun.

ONS SAL SEKER vir Nigel Mansell en Frank Williams se outobiografieë moet wag voordat ons verseker kan weet wat die omstandighede is wat daartoe gelei het dat eersgenoemde nou, op die hoogtepunt van sy loopbaan, besluit het om die mees gesofistikeerde motor op die Formule Een-toneel vaarwel te roep. As 'n individu meer as 20 miljoen dollar (dis reg, nie SA rande nie) verdien om 'n motor te bestuur, het jy reeds die bestanddele vir onmin. Dit is ook 'n bekende feit dat Grand Prix-jaers moeilike en ondiplomatieuse mense is. Vergesog soos dit mag klink, is Mansell waarskynlik nie die verhoging toegestaan wat hy meen

Bleak outlook for new SA

In this week's Conversation Piece, **RORY RIORDAN** writes that after three weeks in the USA, Germany, Switzerland, and the traumatic but lawful Russia, he is nauseated by the violence in South Africa and sees little hope of a 'quick fix'.

RETURNING to South Africa from three weeks in Europe is a horrific experience. After three weeks in the consolidated democracies of the USA, Germany and precious Switzerland, and the traumatic but lawful Russia, I am absolutely nauseated by my own country.

The endless reports of violence is a description of a barbaric country where good men like John Hall (the businessman charged with chairing the National Peace Accord) have no chance, so developed is our national evil.

The temptation is to run away, to go anywhere civilised, for South Africa has become - as Prof Lawrence Schlemmer noted at a conference on violence - a country of violence by chain reaction, a country characterised by "leaderless turmoil and conspiracies".

It is not an environment in which good men need waste their energies, because naught will come of their efforts. It is a country to leave, to have no more to do with.

AND THE MOST UPSETTING part of all is how you come to accept this reality of brutality and horror as normal. It takes a journey outside, to civilization, to understand how you have adapted and adapted and adapted again to the evil ways.

If you read press reports that seventeen have died over a weekend, you think: Oh, good, only 17. Last weekend it was 47. Things are getting better.

It will get better because it must get better, I rationalise. I know so many South Africans, from far Right to wild Left, and they are good people, most of them. Things must improve. The people are OK, so must the future be.

But it is not working out like that.

The National Peace Accord is more than a year old and its chairman is in despair, but, thankfully, is still at work and has new ideas.

I spoke to a considered and well-positioned Russian official, I asked him how long he felt it would take to get Russia up and running. "Twenty years," he replied, "you must realise it is not just a matter of moving from the command economy to the market. It is a question of people's mentalities, for our people have never operated in a market economy. It will take a generation to change mentalities."

We have two kinds of violence in our country - political and criminal.

I have sometimes felt that SA can not afford an election now because of the violence it will generate (who would be a political organiser in rural Natal?). I now believe such an election is a prerequisite for slowing up the political violence, and an election will be one of these tools.

The criminal violence is much more intractable, for its causes are hundredfold and some are rooted in such deep-seated socio-economic hardship that solutions seem impossible.

The police must become more "user-friendly". Whether you admit it or not, in great sections of the country the police are seen as a wing of the National Party with the responsibility of crushing the black community. That has to be changed, for it ensures that even car thieves will not be reported to the police.

THEN THERE IS THE socio-economic issue. The first is the business of recreating the family in areas of our country where that unit has been devastated by influx control, migration, custom, and social degeneration. While seven out of ten of black babies are born to parents out of wedlock, crime must flourish. The family is society's most important crime-buster, much more so than the police.

And there is a generation of black youth, now in its 20s which has disrupted if not destroyed education stretching back over the whole of the decade of the 1980s. These youths are now unemployed in a dead economy and, possibly, are unemployable.

Social research shows that they are normal people with normal attitudes to work, religion, friendship, etc, but that they can't get access to broader society. They can't get jobs, recreation facilities, opportunities of any sort.

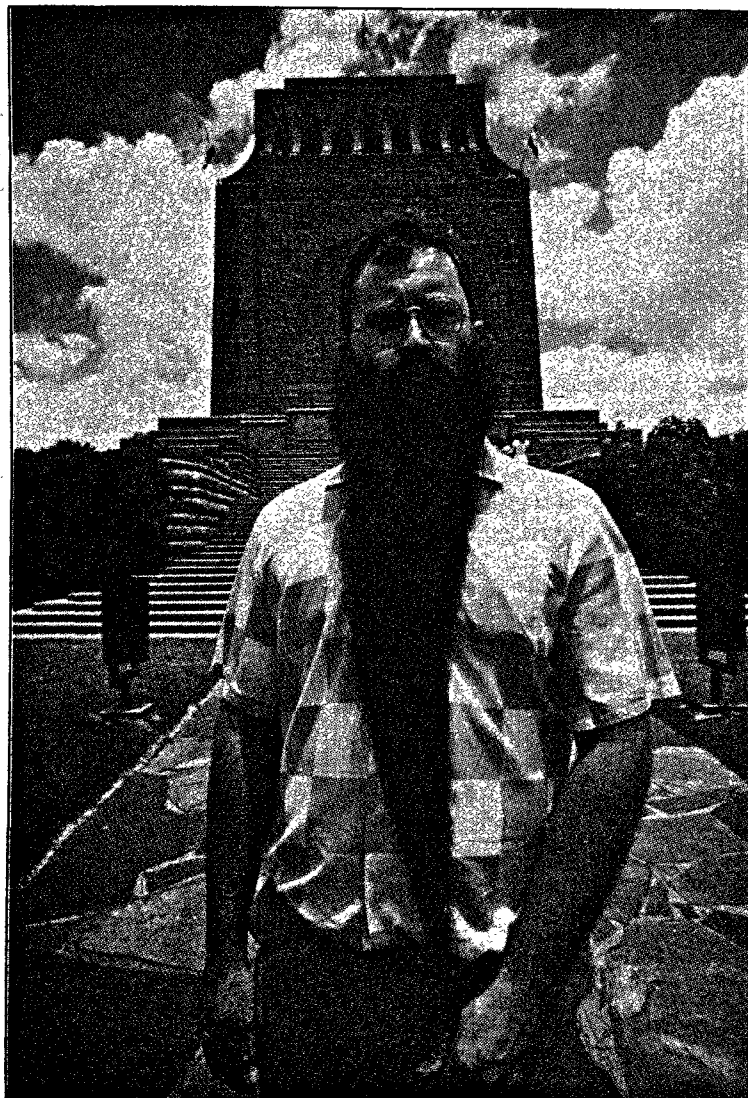
They must make a living somehow, and the obvious "how" is crime. Policing again can't stop desperate people from stealing to live.

If, as my Russian friend tells me, his country is a 20-year project, so is ours. The political problems are just a chip and a putt compared to the socio-economic ones.

South Africa really does not present itself to its returning residents as a quick fix place.

Pretoria, Pretoria

Die naam bring onmiddellik heelwat assosiasies: die "Pretoria-regime"; die Voortrekkermonument; tienduisende staatsamptenare in safaripakke en kosblikkies onder die arm wat vroegmiddag al huis toe skarrel; Barend Strijdom-plein met sy Nazi-agtige koepel. Bernoldus Niemand het daarvoor gesing: *Snor City*. Pretoria is

(Foto: Gideon Mendel)

Suid-Afrika se hoofstad, en word ook wyd gesien as die vesting van Afrikaner-mag en die geboorteplek van apartheid. Maar Pretoria het ook vele ander gesigte. En soos dié stad Waterkloof insluit, sluit dit ook Atteridgeville en Mamelodi in - daar is juis planne in ANC-geledere om die hoofstad na Mamelodi te herdoop. Bruin Pretorianers woon meestal in Eersterust.

Op die volgende agt bladsye soek ons na die hart van die hoofstad en kyk ons na sy mense, argitektuur en kultuur ▶

Die stad met die stukkende siel

(Foto's: Sarah Prall)

PEARLIE JOUBERT se opdrag: Gaan soek na die siel van Suid-Afrika se hoofstad. Gaan soek die siel van Pretoria.

BY Sunnypark se vlooiemark loop 'n man en vrou hand-aan-hand tussen 'n see van pastelkleurige keramiekkotte rond. Hy't 'n blou broek en wit hemp aan. Sy borshare groei tot onder sy twee kenne. Hy't 'n snor. Die vrou aan sy arm het 'n wit broek en blou

'n Steve Hofmeyr-lookalike verkoop Amerikaanse vlae en krap in sy neus.

My opdrag: Gaan soek die siel van Pretoria. En ek gaan soek. Tussen die Parabellum-pistool-draers van die middestad. Tussen Schoemanstraat se cash 'n carry meubelwinkels vol hemelbeddens van blink gepoleerde donkerbruin hout. Tussen die ou kerkerige geboue; kitsbanke; safaripakke en uniforms; die vroue, in Pretoriataal bekend as wandelende duvet's... Tussen die studente en Tachterte (Pretoriataal vir die technikon se vroulike studente) met hul handmondies uitgesoer met

Of is dié stad se siel dalk tussen die stof en kosreuke in Marabastad se vervalle winkels vol kruie, egte kunsleerbaadjies en materiaal uit Zambië? Ek't gaan soek in Bloedstraat tussen die taxi's en muggers en werkloses. Tussen die Uniegebou se steriel gesnoeiende heinings en ewig bloeiende blombeddings, tussen die toegewasemde karre snags in die parkeerterrein waar tieners en studente elke dan en wan hygend opkyk na die stad se liggies - en weer afkyk na wie ook al onder hulle op die agterste sitplek lê.

Ek het my soek in Waterkloof se stil

pretoria

Garden and Home sit en blaai en swart tuin- en kombuiswerkers die enigste mense op straat is. Aan die onderkant van die stad by die dieretuin waar Soshanguve en Mamelodi se inwoners Afrika-kitsch aan toeriste verkwasel.

In Pretoria-Wes en Danville, in die omgewing van die polisie-kollege, waar die arm wittes in buitekamers saam met hul hordes kinders woon en die vroue soggens na hul blou-geslaande oë in Edgars se winkelvensters kyk.

In die mooi huise teen die bult naby al die ministershuise waar vars blomme op die koffie-tafels staan en 'n amper onopmerklike en baie perverse wit subkultuur te veel drugs gebruik, te veel drink en te veel rondslap by te veel verskillende mense.

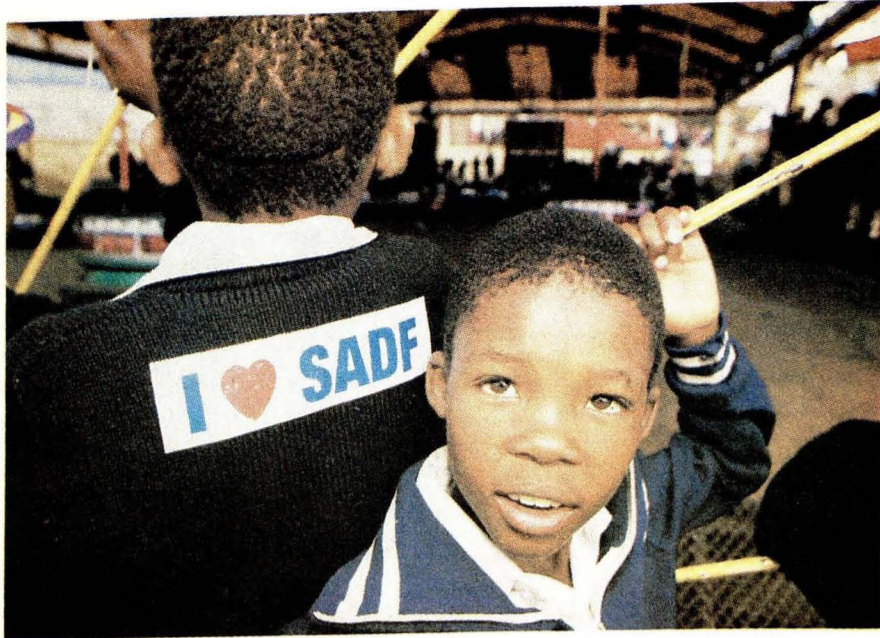
In Mamelodi se sjebeens en drieslaapkamerbaksteenhuise-uitbreidings. Tussen die swart yuppies (buppies) wat Sondae in Moretele Park in Mamelodi Southern Comfort sip terwyl die son sak en die een of ander band se jazz-klanke oor die veld en doringbome speel - en mens jouself kan verbeel dat iemand enige oomblik "not another fucking beautiful day" gaan sê.

Tussen Eersterust - dié township wie se mense *en masse* na FW gaan luister het - se woonstelblokke waar kinders onder die wasgoedlyne blok-spring. Tussen Soshanguve se inwoners wat steeds onthou hoe hulle uit Garsfontein - vandag 'n wit upper class-woonbuurt, gebuldoze is nadat Connie Mulder gesê het geen swartman sal Suid-Afrikaanse burgerskap hê nie omdat hulle hul eie tuisland-burgerskap sal dra...

DIS 'N MOEILIKE ding. Dié sielsoek van Pretoria.

Want hoe dink jy aan Pretoria sonder om aan FW de Klerk en sy ministers te dink wat op die trappe van die Uniegebou uitstap en 'n groep joernaliste toespreek oor the state of nation/stand van die volk terwyl 'n enorme Oranje, Blanje, Blou êrens tussen hemel en aarde aan 'n vlagpaal swaai? Hoe dink jy aan Pretoria sonder dat Barend Strydom weer op Strydom-plein berserk raak en mense begin doodskiet? Of Eugene Terre-Blanche wat van sy perd afval tydens die een of ander Boeredag-feesviering? Busvragte vol staatsamptenare wat stiptelik vieruur smiddae huis toe gaan - selfs die donderstorms volg dié patroon, stiptelik om vier.

Sien, Pretoria is ongetwyfeld dié Suid-Afrikaanse stad met die meeste mites: soos dat alle witmense snorre dra; dit die stad in Suid-Afrika is met die grootste gay gemeenskap (maar niemand sien hulle ooit nie, want alles gebeur in die kas of onder die komberse...); dat die aanmekeer genaaië stukke lap, leer, kant, sy en satyn wat die vroue (Marietta Kruger inkluis) van Brooklyn en Menlopark dra, in der waarheid ontwerpersrokke van derduisende rande is; én dat dié vroue net uiters omgewingsonvriendelike Visible Difference-room aan hul anoreksiese wange smeer. Dat swartmense steeds nie eintlik in die stad jol nie omdat die snorre hulle bliksem. Dat die Universiteit van Pretoria, beter bekend as Tukkie, erepenninge of ere-erkennings aan die gewese minister van Wet en Orde, Adriaan Vlok, gee terwyl die Harmskommissie in sitting is. Dat al die mans grys skoene en/of grys pakke dra - op

(Fotografie: Sarah Prall)

Snor City

Bernoldus Niemand sê: "Om spesifiek te wees, Sunnypark is waar die hele ding begin het... Waar ek die probleem uitgesnor het."

Dagsê liewe mense, ek is vandag jou gids, in Pretoria
Ons is op soek vir net een skoon bolip, in Pretoria
Want dit is die stad met geen bolip glad, dis Pretoria
Want oral in die strate is die fans van Country plate
In Pretoria

Stap, slaap, eet, drink, dink, raak mal
In Pretoria
Die grootste stad in die Suidelike halfmond, dis Pretoria

Hoe verder ek loop, hoe minder raak my hoop, in Pretoria
Dit lyk vir my 'n snor is meer nodig as 'n tjor, in Pretoria
Hul ry 'n Ford Snortina en hul eet snorgasbord, in Pretoria
Ek soek nou al jare vir 'n man sonder die hare van Pretoria
O red my liewe God, van dié nare snor-komplot, in Pretoria
As ek 'n terroris was, sou ek 'n snorbom ontwerp het, vir Pretoria

O Mnr Snortjé, ek sien jou weer en weer, in Pretoria
Dis iets in die lug, dit trek die hare uit jou gesig, in Pretoria
Elke man se bek leef in die skadu van dié gek, in Pretoria
O my liewe aarde, ek het te lank gepraat, op my lip is die nare hare van Pretoria
Dis die haargevaar...
Total Onsnort!
Snor city!

(Snor City is op *Hou my Vas Korporaal* wat in 1987 deur Shifty Records uitgereik is.)

enige ander plek sou mens dié mans daarvan verdink dat hulle verbonde is aan die Veiligheidspolisie of Militêre Intelligensie of Nasionale Intelligensie of een of ander Interne Stabiliteitsseenheid. Maar in Pretoria kan jy nie só dink nie want jy gaan aan akute vervolgingwaan begin ly.

Dan besef jy, dis nie mites nie. Dis waar. In Pretoria is die mite die werklikheid en dié is so vreemd soos Jannie Geldenhuys (ja, die generaal) se nuwe restaurant... 'n Werklikheid vreemder as fiksie.

AMPTELIK WOON DAAR minder as 1,5 miljoen mense in Pretoria - Mamelodi, Atteridgeville, Eersterust en Laudium inkluis.

Ek het nie vir almal gevra waar en wat die siel van Pretoria is nie. Maar dié wat ek gevra het, het in hul ore gekrap en saam met my gewonder.

Daar is min gemeenskaplikhede in dié plek. Mense se lewens verskil soos dag en nag.

Vusi Mahlasela, die man van Mamelodi met 'n stem soos 'n engel, is een van dié 1,5 miljoen. Vir Vusi is Pretoria se siel in die klanke wat uit Mamelodi (wat The Mother of Melody beteken) kom.

"In die mense wat mekaar uitcheck. In dié plek waar elke dag soos krismiss voel. Die siel is hier iewers - dit is onmoontlik om dood te gaan van eensaamheid in Mamelodi," sê Vusi. Van wit Pretoria se siel, weet hy nie. "Die plek is doodstil teen twee uur in die oggend. Maar dan speel die kinders van Mamelodi nog op straat."

Maria Rodrigues, die antie van die Omega Café in Schoemanstraat wat 27 jaar gelede van Maputo na Pretoria getrek het, beskryf die siel-ding as 'n vriendelike ene. "Eeverybody is veery frëndly - eevery taaim," en sy kyk met skrefiesgetrekte ogies stip na haar Bar Ones wanneer 'n swartmens inkom om iets te koop.

Clifton "I-manufacture-any-steel-contraption-you-could-dream-of" Doabehll, met 'n paar bisepe soos bobene en 'n drie nommers te klein Stars 'n Stripes T-shirt, is 'n Pretorianer. "Vir die chicks, ek sê. All the beautiful chicks in Pretoria, bly ek hier" - en hul pa's wat nie genoeg diefwerings voor hul huise se vensters en deure kan aanbring nie.

Hannes Meiring, argitek en bewaringsvegter, is ook 'n Pretorianer. "Ek is 'n ou Kapenaar en sou nie vir 30 jaar hier gebly het as dit so 'n blêrie ou sleg plek was nie... hier is nog iets van 'n plattelandse karakter, iets van 'n dorp, maar ook van 'n stad."

Só ook Pretoria se Mnr Bewaring, local geskiedeniskenner en eiendomsagent, Willem Punt: "Vir my is Pretoria die interessantste plek - 'n hele Suid-Afrika in die klein. Jy sien, Pretoria het 'n groot nadeel, wat op sy tyd 'n voordeel was: Die Afrikaner het geen eie kultuur nie. Dominees en onderwysers het mos die kultuur uitgedink en dit van bo af kom ingiet. Hulle het besluit dié nou ons volkslied, dié nou ons volksdansa, dié nou ons manier van doen. Dan word 'n komitee gevorm en kinders in 'n kraal gejaag en gesê: 'dis jou kultuur.'

"Op 'n tyd was dit nodig, hier met die stigting van die Broederbond, maar daarmee saam het 'n elitisme gekom wat op die ou end deel van ons mentaliteit geword het en as jy nie deel daarvan is

nie, is jy buite. Dit het 'n kenmerk van ons kultuur geword. Ons dink uit en skryf voor - en dan stig ons kultuur-organisasies en sê: só lyk jou kultuur. Dis nou Pretoria-establishment."

Charmaine Fisher, wat een-uur in die middag onder die boom op 'n vars-gesnyde grasperk voor haar Eersterust-huis sit en speel met die kinders, is ook 'n Pretorianer. "Watse siel? Ons coloureds is mos maar 'n nasie op ons eie. Ons hou nie van die kaffers nie en hulle hou nie van ons nie. Die wittes hou ook nie van ons nie." En sy beduie teen die kop van Eersterust af na Nantus en Highlands Park waar die *Bad Boys*, *Mafia's*, *Young Ones* en *Makaka Boys* oor naweke hul gang-fights uitbaklei.

DIE TEMA-SUSTERS, Roseleen, Maggie en Abigail, is Pretorianers. Met jeans en rooi naels hang die drie oor die hek van die heining en aai dié jong mans aan die anderkant van die pad uit. Hul pa, ooms, oupa en neefs sit op die stoep en speel Morabaraba en drink bier terwyl hul ma, Elizabeth, in die agterplaas al haar medisyne en muti's op koerantpapier sorteer. "Vir al die mense van Pretoria maak ek gesond, maak ek lang-liefde medisyne, maak ek reën en vat ek pyn weg."

Vir die Tema's is die siel van dié stuk Suid-Afrika óf siek óf werkloos óf all dressed up with nowhere to go - maar in 'n gemeenskap met 'n warm hart en genoeg koue bier.

Riek van Rensburg, argivaris van die Hervormde Kerk, is ook 'n Pretorianer. 'n Man aan wie gesê is: 'n mens bly nié wes van Paul Krugerstraat nie. "My ervaring is dat dit bitter moeilik is om in Pretoria aanvaar en opgeneem te word. Ek dink dit hang saam met die feit dat mense bedreig voel en steeds voel hulle moet hulself eers bewys voor hulle aanvaar sal word."

En dan is daar die hope soldate in blou óf groen óf bruin uniforms op straat, die talle safaripakke en Grasshoppers wat rustig by voetgange staan en wag vir die flikkerende groen mannetjie, die Sunnyparkse girls and boys - die paartjies wat dieselfde aantrek.

Johan van Rooyen, oud-redakteur van *De Kat* en nou redakteur van *Tuyn Huts*, is óók 'n Pretorianer. En dié stad se mense is sy pèlle. "Hulle het my aanvaar op my eie terme. Verstaan mooi, in Pretoria gaan status om hoeveel geld jy het - en nie om geld nie maar nuwe geld."

IN ELK GEVAL. Dié mense het almal 'n stuk van die siel beet. Iets wat gevoel het, wat lewe, wat dalk half uniek is - selfs Whitney Houston se geskree by Vincent Mokhothu se Pool-sjebbeen (the hottest place in Mamelodi) klink... lekker, laat jou stilsit en wens jy kan net so cool soos die eienaar met sy donkerbril lyk.

Maar dit is net stukke van 'n siel. Nie een heel siel nie.

Alle stede en dorpe in Suid-Afrika het seker sy eie gefragmenteerde siel - omrede wit en swart nog nooit saam gewoon het, nog nooit saam gestrugel het vir wat ook al nie, nog nooit saam gepaartie het nie.

Maar in Pretoria is dit net soveel sigbaarder. In Pretoria is die middestad nog spierwit, in die shopping centres

koop die wittes duur Woolworths-kos en slaán die swart vroue die tills.

In Pretoria verwilder die studente vir Nelson Mandela van die kampus af en begin 'n vooraanstaande ANC-lid 'n verhouding met prof Carl Boshoff se seun.

In Pretoria hang honderde "Dis ons land"-plakkate teen die straatlampe vir maande lank. Daar hou hulle 'n "Internasionale Skou" en duisende swart kinders hardloop met plastiek-pistole en "I Love SADF"-plakkers op hul borskaste rond - dié kinders wat die SAW-soldate gemis het, het die FW de Klerk-stalletjie beetgekry met "I Love FW"-plakkers. 'n Dronk man in die Castle-biertent sê dié skou is internasionaal "omdat wittes én swartes dit mag bywoon - sien jy enige ander land se stalletjies hierse?"

PRETORIA SE VREEMDHEDE hou nie op by die Voortrekkermonument nie - daar moet nog uitsluitel gekry word of dit die grootste Trotters-jellie-advertensie, of die grootste motorbattery in die wêreld is - op 'n kop buite die stad nie. Dit hou nie op by die verligte Uniegebou, byna soos 'n parodie op Tafelberg, nie; by die Universiteit van Suid-Afrika-gebou wat soos 'n liaseerkabinet of vliegtuig half bó die stad gebou is nie.

Pretoria is seker die enigste stad in die land waar die munisipaliteit 'n naam het - Munitoria. En vóór die Munitoriagebou staan 'n ding wat veronderstel is om 'n standbeeld te wees, opgedra aan al die slagoffers van terrorisme.

Pretoria word natuurlik ook die Jakarandastad genoem - so soet soos Koos du Plessis daarvan gesing het. En dan dink mens aan Oktobermaand met trosse pers blomme wat langs die sypaadjies bloei en aan mense wat na mekaar verlang.

Weet jy van al Pretoria se nie-amptelike gay-bars waar meestal mans-soos in mans met bisepe, groot mae, kort broeke en swaar voorkoppe - uithang? Mans wat soos tweeling lyk wat voor kroegtoonbanke sit en vry. 'n Mens wil amper lánk en eerbiedig kyk, jou kop skud en skree: death to the weird!

Pretoria is die soort plek waar Tananas in 1992 optree en op hul posters sê: The first time in Pretoria. So asof 'n optrede in Pretoria belooft om iets anders te wees. Dit is die soort plek waar almal van die la-die-da-establishment mekaar en hul seks-gewoontes en -maniere ken. Waar ryk en geleerde mense ander ryk en geleerde mense tydens sundowners en vyfgangaandetes bespreek. Die soort van plek waar lektore en professore nie universiteit of technikon toe gaan tydens die ANC se massa-optog deur die stad nie omdat hulle bang is - en dit sommer vir die studente sê ook.

My opdrag was om Pretoria se siel te gaan soek. En ek het gaan soek. Ek moet erken, ek weet steeds nie waar die plek se siel is nie. Ek het wel op stukke daarvan afgekóm, fragmente, soos die plek self. Miskien is dit al wat Pretoria het: 'n stukkende siel of 'n gebroke hart. Ek weet nie. Maar in Sunnypark het ek skielik onthou iemand het érens geskryf: And I piss in the sink with a sense of eternity.

Die Pool-sjebbeen-sonsitters.

(Foto's: Sally Shorkend)

'Die wittes en hul wette lóóp oor ons'

Tussen Mamelodi en Pretoria lê die bruin township Eersterust. **PEARLIE JOUBERT** het 'n draai daar gaan maak

IN Pretoria en omgewing is dit altyd iewers in die dag lekker warm. Ashley Damons en sy vrou Ursula, haar vriende Charmaine Fisher, Danny Deruiter en Lutz Vannie sit met 'n paar kinders op die grasperk voor hul huis. Hulle praat oor die lente en die elektrisiteit wat elke nou en dan trip.

Die mans drink Hansa en die vroue kyk op en af in die straat na die mense wat verbystap. Dan raas hulle bietjie oor die "slagpatgeit van die coloured mans" en jaag vlieë met hul hande weg.

"Eersterust? Nei, ons speel Football, suip so bietjie over weekends, gaan disco en stel nie belang in politics nie - hier's omtrent net Arbeiders," vertel Ashley.

Die mense van Eersterust kla oor die ligte van die huise so baie "uitkom", oor die "kaffers van Mamelodi" nie van hulle hou nie omdat hulle (die coloureds) glo te wit is, en oor die "gemaakte coloureds - dies met die ID en dan's hul vanne Schoeman en Van Rooyen, maar jy kyk vir hulle en jy weet daais 'n coloured gemaakte kaffer", sê Lutz Vannie.

EERSTERUST IS 'n rustige plek. Teen die heuwels lê groot moderne huise waar al die ryk mense woon, die grasperke is groot en groen en voor al die vensters is diewering. Dié dorp het nie 'n Mandelaville-plakkerskamp soos Mamelodi nie. Hulle ken nie van stakings en politieke geweld nie.

Die strate is redelik stil en stringe skoolkinders stap na skool met hul tasse huis toe. Die mense is konserwatief en kyk agterdogtig na enigiets wat donkerder van vel is, wat viva skree en oor stakings en politiek praat.

Eersterust het, soos ander townships, egter ook té veel armes, té veel werkloos wat in agterplase woon, té veel mans wat elke dag Pretoria toe gaan om werk te gaan soek.

Die Eersterust-vroue is egter anders: Hulle drink nie soveel nie. Hulle is uitgesproke. Hulle verstaan hul gemeenskappe, die huiwering van die

inwoners om militant teen die swak dienste in opstand te kom, teen die owerhede wat geld wanbestuur, die nuwe generasie se ongeduld en aggressie teen hul ouers.

Tessa Ernest is een van dié vroue. Sy bestuur 'n kitskos-winkel aan die rand van Eersterust, verkoop kerries en kruie en ken die kinders en mense van die omgewing.

Sy sê Eersterust is 'n hoogs verpolitiseerde en intellektuele gemeenskap, maar "van nog altyd af" het dié mense toegelaat dat die wittes en hul wette oor hul loop. "Ons weet baie goed wat aangaan, maar hier's 'n vrees-psigose onder die inwoners wat hulle bang maak om iets te sê, om op te staan en te sê genoeg is genoeg"

Die ouer mense kla oor die kinders wat nie meer enige gevoel vir hul families en gemeenskap het nie - en tussen alles deur word die kinders groot in stofstrate met tweedeklas-burgerskap en gebruik dwelms, maak babas en word gangsters - soos enige ander plek waar armoede en uitsigloosheid hoogty vier.

Eersterust se rykes woon in Beverly Hills - soos die ryk uitbreiding algemeen bekend staan. Die armes woon in Nantus en Highlands Park-uitbreiding waar bendegevegte dit moeilik maak om oor naweke te gaan jol by Club Bell E en Club Chigago.

Die sterk NP-steun van dié dorp is algemene kennis. Aan die begin van die jaar het duisende NP-ondersteuners 'n NP-vergadering op die dorp waar FW de Klerk gepraat het, bygewoon.

"Apartheid was baie suksesvol hier. Hier diskrimineer die mense nie net teenoor swartmense nie, maar sommer teenoor hul eie mense ook," sê Ernest.

Lutz Vannie stem saam: "Hulle noem my 'n weekend-special want ek suip so baie en dan moer ek die swartes wat hier kom kak soek. Maar dis 'n lekker plek dié. Ons jol baie. En ons worry nie juis oor wat next na ons kant kom nie. En ek gaan nooit terug Kraaifontein toe nie."

Sondagmiddag se Moretele Park-jazz-yuppies in hul Mercedes

Die Morabaraba-spelers

(Foto's: Sally Shorkend)

'Ons weet nie eens wie is Inkatha hier rond nie'

Kort anderkant die hostelle en die stadsraad se Welcome to Mamelodi, Place of Prosperity-bordjie en so aan, staan 'n enorme Black Label-advertensie. Die ryk gele en rooie op dié bieradvertensie-skril teen die stof en vaal strate van die township, sê **PEARLIE JOUBERT**

MAMELODI beteken "melody of mother" - dalk omdat die ma's van dié plek so baie sing, dalk omdat Mamelodi deurgaans, selfs in die tagtigerjare, die ergste politieke geweld in die land déúr- en oorleef het. Nou nie heeltemal sonder die Casspirs en poliesvans, huisarres en weermag-teistering nie, maar in vergelyking met wat in Soweto en Alexandra aangegaan het, het Mamelodi se inwoners nie eens groot gevegte met hul hostelbewoners gehad nie. "Ons weet nie eens wie is Inkatha hier rond nie," vertel 'n jong politieke aktivis van Mamelodi.

Mamelodi se inwoners hou stokvel, kuier by mekaar se huise, drink bier en jol by die sjebeens rond. Sondagmiddag hang die upper-class in Moretele Park

uit en op soel somersaande en Saterdagmiddag gaan kuier almal vir Vincent by die Pool.

Vincent is 'n ryk man. Hy's jonk en sjarmant. Hy praat rustig en stadig en kyk met pap oë na die jong, mooi vroue wat aan die rand van sy swembad met hul bermuda shorts hul cola and tonics drink. Hy't 'n swembad vir dié mense gebou omdat hulle sy pëlle is. Hy't 'n swembad gebou omdat geen ander sjebeen in 'n township nog ooit 'n swembad en grasdak-sonskerms vir die klante gehad het nie. Hy't lang deckchairs langs die swembad gesit en kyk trots na sy rykdom. En hy jol altyd saam. Hy's só cool, hy tel nie eens sy eie geld nie. Hy luister na die "classics" oor die groot luidsprekers in sy tuin - nie Beethoven of Chopin nie - maar Michael Bolton, Randy Crawford, "the soft touch".

Die beste plek in Mamelodi is seer sekerlik Moretele Park. Selfs vir die witmense wat dié storie lees: Moretele Park se jazz-jols op Sondag is van die bestes in die land. Maar behalwe 'n paar wit lefties van Pretoria, is daar nooit witmense daar nie.

Moretele Park lê aan die rand van Mamelodi. Aan die eenkant is 'n heuwel vol bome en laatmiddag-son. Aan die rand van die grasperke staan doringbome en sipresse- en blink Mercedes'e en BMW's en hul eienaars.

Politici, musici, yuppies (daar is baie van hulle) en sonsoekers staan en lê rond op komberse en luister musiek. Op 'n volmaanaand praat mense, weens die vars lug en skoonheid, saggies-ylend met mekaar oor liefde, môre se werk, nie-rassigheid en hoe verleidelik die Southern Comfort in hul koppe trek.

Almal in Mamelodi, Mam's soos mense dié plek noem, drink nie Southern Comfort en ry in blink karre rond nie. Behalwe vir die groot middelklaswoonbuurte is daar dele van Mamelodi wat plakkersgebied is. Waar mense in huise van sink en plastiek hul kinders se snotneuse afvee en genoeg geld vir brood bymekaar probeer skraap.

Maar dit weet almal. Almal onthou ook nog die sluipmoorde op dr Fabian Ribeiro en sy vrou in die tagtjare. Almal onthou die skole-stakings van 'n paar jaar gelede en die traanrook wat vir dae lank oor die plek gehang het. Hoe hulle tydens die noodtoestande die wit politieke aktiviste snags weggesteek het.

Maar dié herinneringe is vinnig aan 't vervaag. Deesdae onthou mense die laaste stokvel wat tot vroegoggend aangegaan het.

Heldedade kom nie dikwels voor nie

Saam met 'n sterk politieke aktivisme lewe 'n eietydse mitologie van heldedade en lafaards

DIS 'n reël: In Atteridgeville, een van die tweeling-townships weerskante van Pretoria, begin 'n gesprek oor die woonplek altyd met die politiek. Vra jy mense: vertel my bietjie van dié dorp dan word die antwoord uitgehaal by '86 en die groot magstryd met die town councillors en die polisie en die soldate.

En van die begrafnis van mevrou Masuku wat dood is nadat 'n bom haar huis laat afbrand het.

Tant Rosina Mphahlele sit met swart rouklere in haar huis. Haar man is 'n maand gelede dood. Sy sukkel om te loop, en is moeg nadat sy die hele

oggend in kantore moes rondstaan om sy pensioen gekanselleer te kry.

Maar vra haar oor Atteridgeville en sy begin by die begrafnisstoet van mevrou Masuku. Die rumatiek is vergete en onder die swart roudoek spoeg haar oë vuur oor die polisie se optrede die dag toe hulle vroue se ANCT-hemde afgeruk het en hulle met sambokke uitmekaar gejaag het.

Politieke aktivisme en die manier waarop Atteridgeville in opstand gekom het en van hul stadsraadslede ontslae geraak het, het deel van die mitologie geword. Dit gaan oor heldedade en oor

lafaards.

Tant Rosina is 'n statige vrou, vroeër matrone by Kalafong-hospitaal net oor die bult. Sy is 'n soort koningin-moeder wat respek verdien, want het sy nie haar lyf en goed geofende tong gebruik om kaptein so en so van die polisie goed op sy plek te sit nie? En is haar huis nie vir 'n kantoor gebruik nie - sodat haar kinders begin kla het omdat hulle nooit televisie kan kyk nie? En is sy nie maande lank met siek lyf en al in die winter in poliseselle aangehou nie?

EN NOUDAT dit rustiger gaan die laaste paar maande vandat die stadsraadslede almal gedwing is om te bedank, het sy 'n ander stryd aangepak.

"Atteridge se mense is 'n klomp stywenekke. Hulle sê hier is die grootste hoeveelheid gegraduatees in enige township, maar hulle lewe net vir hulself. Die haves stel nie belang in die have-nots nie. Hierdie plek is vrot. Solank hulle net 'n mooi kar ry en in 'n mooi

huis bly, gee hulle nie om dat die vullis in die strate ophoop nie. Hulle sal meer tuis wees in 'n wit suburb as onder hulle eie mense... en ek is my broer se hoeder."

Sy en 'n groepie afgetrede verpleegsters het 'n kliniek begin om die gebrekkige gesondheidsorg aan te vul. Hulle noem dit Sedibeng, wat beteken "dit gaan goed". Dit was vroeër 'n biersaal en toe hulle dit oomeem, het die plek vieslik gelyk, met rioolpype wat lek. Dis 'n landmerk wat iets sê van die gemeenskap se wil om hulself te help.

En, sê tant Rosina die sedebewaker: "Hierdie is 'n baie godsdienstige gemeenskap, hoewel baie net Christene in naam is. Maar hier is nie ontspanningsgeriewe nie. Hier is nie sportvelde of naskoolsentrums nie. Daarom hang die mense by die sjebeens rond."

"Ons verafsku die sosiale lewe in die sjebeens. Kan jy glo dat daar selfs skoolkinders is wat daar drink. En onderwysers. Hoe kan hulle verwag dat

die kinders hulle moet gedra as hulle sulke swak voorbeelde stel?"

ATTERIDGEVILLE IS IN 1936 gestig, vernoem na 'n stadsraadslid, mrs Atteridge. Maar later onder Verwoerdiaanse apartheid is wit Pretoria "skoongemaak" en is hele gemeenskappe hierheen verskuif. Vanaf Marabastad, Garsfontein, Eastlynne, Lady Selborne.

Francis Kgatla was 15 toe hulle hierheen getrek het. Huistaal Afrikaans, maar sy 't geweier om Eersterust toe te trek - dit was te ver en te duur. Later moes sy onder eed sweer dat sy swart is sodat sy hier kan bly. "Die man by die departement wou toe weet of ek dit sal aanvaar as hulle my 'n Boesman noem. Ek sê toe ja, ek sal - al is my Sotho nou nog maar vrotterig." Die kinders noem haar tant Koekie.

Vroeër jare, sê sy, het hulle altyd gesê this place is full of cowards, want hulle veg nie vir hulle regte nie. "Maar die dag toe die kinders hier begin strike, toe doen hulle dit ordentlik. Hulle het vir 'n volle jaar gestrike. As Atteridge eers aan die gang kom, kry jy hom nie gekeer nie."

Sy wys doer op die bult, die groot spierwit huis. Daar woon adv Dikgang Moseneki, die plaaslike PAC-leier. Op die ander bult, in 'n siersteenhuis, woon dr Abey Nkomo, die plaaslike ANC-leier. Albei kom uit ou Atteridgeville-families. Die eerste hoër skool in die township is na Moseneki se pa vernoem, en Nkomo se pa was die eerste dokter op die dorp.

Later vertel iemand anders daar is 'n jarelange vete tussen die twee families, soos in Romeo en Juliet. Dis maar romantisering, want Margery Nkomo, vrou van die ANC-leier, ontken dié gerugte ten sterkste. Intendeel, albei is saam in die Metodiste Kerk.

DR NKOMO SELF kan nie kom gesels nie, maar sy vrou en twee vriendinne sit in haar mooi huis en ons drink tee.

Deesdae is dit stil en rustig en die groot rede is die Civic-organisasie wat nie-polities is, sê sy. Daar is egter steeds 'n groot behuisingstekort. Die plakkerskamp het aangegroei tot 3 000. Oor naweke is dit mense van Atteridgeville wat 'n braaivleisie by die dam (Hartebeespoortdam) hou, of wat die Mark- en Staatsteater besoek, of in die restaurante in wit Pretoria gaan uiteet.

Prof Takatso Mofokeng, Azapo-man en teoloog aan Unisa, sê hy en sy gesin het Atteridgeville gekies ná sewe jaar in Nederland en ses jaar in Botswana. Die politiek was hier reg, want veelrassigheid is 'n aanvaarde beginsel, en die infrastruktuur is so ontwikkel dat hulle kon tuis voel.

"Dis 'n lekker woongebied. Die mense ken mekaar. Hulle stop in die straat en sê hey, ons het jou lanklaas gesien, waar was jy?" In wit Pretoria sal hy nie sommer tuisvoel nie. Mamelodi, sê Mofokeng, is buite die kwessie want dit is 'n werkersklaswoongebied. Hoewel Atteridgeville ook 'n werkersklas het, is die dominante kultuur dié van die middelklas. Hier is prokureurs, dokters, akademici. Die rede waarom politieke aktivisme in Atteridge so suksesvol is, is omdat daar so 'n gros intellektuele is wat die kritiese grondslag lê. "Ek glo ons is besig om 'n gemeenskap te bou wat goed-ingelig en selfstandig is."

'Show me the typical Pretorian architecture'

Wil jy Brasilië in Transvaal ontdek? Kyk dan gerus deur 'n buitelanders se oë na Pretoria se argitektuur, skryf **DIETER HOLM**

DAN en wan is dit my aangename plig om die besienswaardighede van die Hoofstad aan oorsese besoekers of toeriste te wys. Pretoria se argitektuur is nie onaansienlik nie en verteenwoordig 'n bate vir die toeristebedryf. Dié bedryf is myns insiens 'n taamlik eerbare soort bedrog. Jy verkoop naamlik iets wat nie joune is nie, soos die sonskyn en die natuurskoon. Die beste van alles is dat jy dit oor en oor kan verkwansel.

Begelei 'n mens toeriste deur die stad, sien jy alles met ontstellend nuwe oë. Dit is soos wanneer jy saam met 'n gas by jou eie voordeur inkom. Hy sien die mooi dinge raak wat jy nooit waardeer nie, en jy sien skielik kolle op die tapyt wat voorheen nie daar was nie. Ervaring leer die toeristegids dus naderhand om die oe-en-aa plekke van argitektoniese verrukking sorgvuldig uit te kies. Die gids se kuns bestaan onder meer daaruit om sy slagoffer by wyse van spreke geblinddoek deur die stadwoestyn van een oase na die ander te lei.

So het ek op 'n dag 'n Italiaanse besoeker, 'n bemaamde argitek, met groot bedagsaamheid tot in ons middestad geloods en selfvoldaan die sweet van my voorkop gevee.

"But I have seen this before - it's Brazilian." Dit is nou al die derde keer dat ek dit moet aanhoor. Ons staan voor die Stijdom-monument. Ek glimlag effens verleë terwyl ek hom aan sy elmboog weglei. Dis die hoeveelste keer dat hy beweeryhet die oorspronklike ontwerp van een van ons plaaslike argitekturewonders al elders gesien. Ek is in my eer gekrenk.

"Show me the typical Pretorian architecture!" bulk hy in 'n hopelose poging om bo die gekombineerde kakofonie van lugversorgers en die verkeersgeraas op die plein uit te styg. Ons stap ooswaarts in Kerkstraat, by die Staatsteater verby. Veiligheidshalwe skouer ek aan sy regtersy in want ek lus nie om na 'n geleerde lesing te luister oor die invloed wat die Franse Switser Le Corbusier via die Japanse argitek Kenzo Tange op ons argitektuur gehad het nie. Wie al in die Staatsteater met sy intimiderende voorportaal was, sal verstaan dat die argitek meer begaan was oor interessante vorms as oor die menslikheid van die gebou.

EK VESTIG SY aandag op die Kynoch-gebou en die Sammy Marks oorkant die straat as 'n tipies tradisionele Pretoriase winkel. Die pragtige fasade van die winkel (Gundelfinger) dateer uit die vorige eeu, 'n ontwerp van die Nederlander Willem de Zwaan - dieselfde argitek wat die Ou Nederlandse Bank-gebou aan Kerkplein ontwerp het. Die fasade is bykans al wat behoue gebly

Strijdomplein

(Foto: Sally Shorkend)

het, en die binnekant word heeltemal herbou. Dié is een van die voorbeelde waar argitek op 'n mensliker, nederiger skaal ontwerp het en deur die interaksie met die sypaadjie die voetganger tuis en welkom laat voel.

Maar toe ontdek my gas die Reserwebank. Hy gooi sy kop agteroor, vermoedelik om die volle hoogte van die gebou te kan waardeer. Ons gas is 'n hoflike en veelberese man. My liggeraaktheid aangaande ons argitektuur het hom geensins ontgaan nie, en hy vra stadig en met duidelike artikulasie: "So is this building the result of an open architectural competition for public buildings?" Ek weet waarheen hy mik. In die Skandinawiese lande, byvoorbeeld, is die uitstekende argitektuur te danke aan sulke kompetisies.

Maar ek moet antwoord: "Well, er, no." Ek skoffel die sypaadjie met my skoene: dié gebou was nie eintlik die gevolg van 'n openbare prysvraag nie, sê ek, maar daar is darem mededinging. Ons het byvoorbeeld 'n Raad op Mededinging wat gesorg het dat professionele gelde - professionele fooie of fooitjies soos party dit ook noem - voëlvrý verklaar is.

Kompetisies is nie altyd vir almal aanvaarbaar nie. Kyk maar na daardie glaspaleis in Bloemfontein. Natuurlik sou so iets nooit, nooit in Pretoria gebeur nie. Die publiek is net te argitektuurbewus hier. Ons argitektuuropleiding maak hulle ook so omgewings- en energiebewus dat almal weet dat glaskaste in ons klimaat problematies is, om die minste te sê. Wéér gooi die man sy kop agteroor. Buitendien - nou onthou ek - dié gebou-ontwerp het 'n merieteprys van die

Transvaalse Provinsiale Instituut van Argitekte verower.

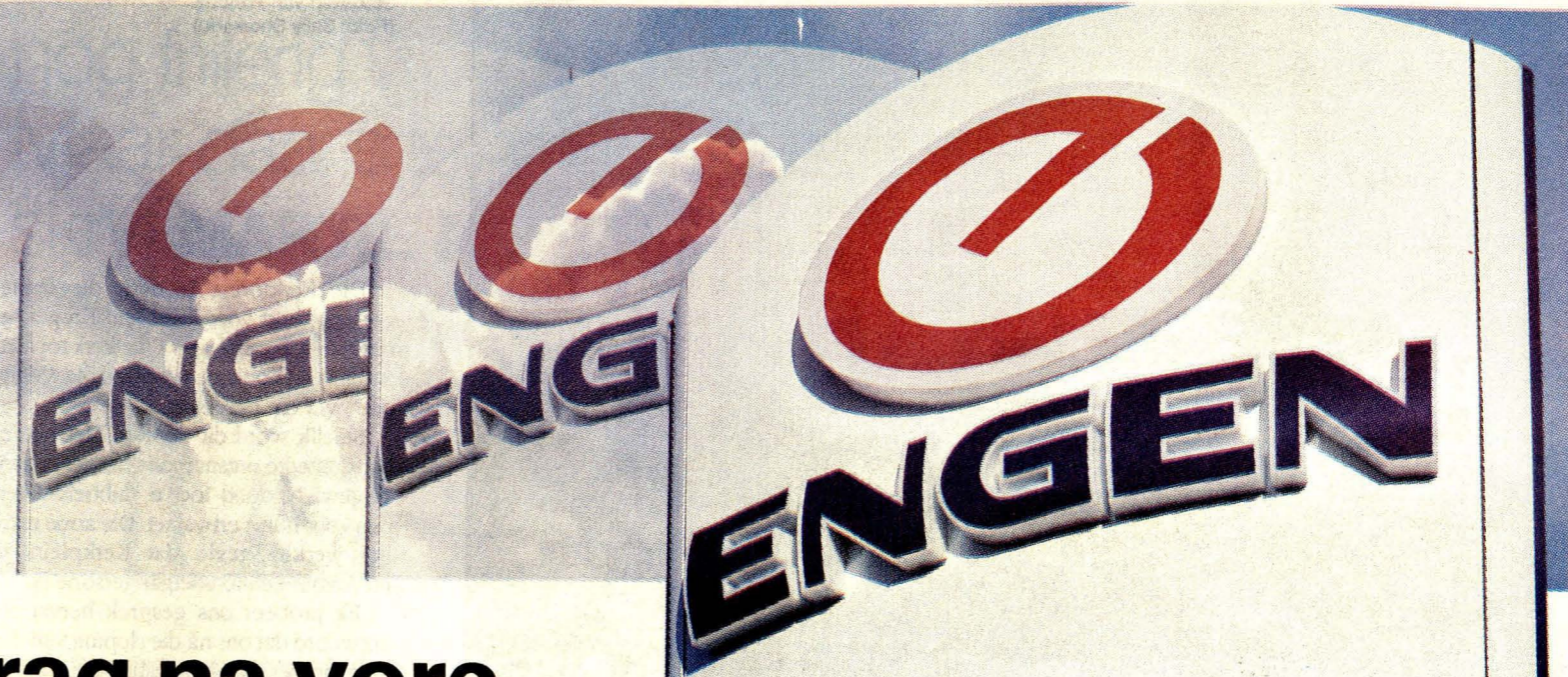
MY GEWETE BEGIN so effens krap, want die vraag bly steeds waarom dié glaspaleis in die middestad moes wees. Dit het die hele blok vir voetgangers doodgemaak, en daarom is dit 'n selfsugtige gebou. In die middestad wil mense winkels kyk en daarom moet daar kontinuiteit wees wat nie deur 'n garage of 'n kantoorblok onderbreek word nie. Dit maak die middestad interessant, lewendig en besoekwaardig.

Dan is daar natuurlik die feit dat glas hitte op ander geboue reflekteer. En die hitte wat nie gereflekteer word nie, word deurgelaat, wat 'n hittelas op die gebou plaas wat kunsmatig verwyder word - in 'n warm klimaat beslis 'n ongepaste bouwyse en ook omgewings-onvriendelik. Selfsugtig inderdaad. Dit sê ek natuurlik nie aan ons besoeker nie.

Ook nie dat ons wel in Pretoria begin besef dat hoë geboue *passé* is nie. Dat ons ook ontdek het dat sulke hoë gebou baie duur en baie energie-intensief is en 'n groot brandgevaar inhou. Ook dat ons (altans party van ons) meer ingestel geraak het op die menslike skaal en op vriendelikheid en bewoonbaarheid.

Aan hom vertel ek eerder dat dit die hoogste gebou in die Jakarandastad is. Eers het die Volkskas Bank-gebou, 'n blok hoër op, die stadsraad se hoogtebeperking verbreek met behulp van die destydse administrateur, Fox Odendaal, wat besluit het te hel met munisipale regulasies... maar ons besoeker begin alle belangstelling in ons plaaslike jakkalse verloor.

NOU STAP ON weswaarts. Op die hoek van Kerk- en

Uit 'n ou gunsteling, tree 'n nuwe krag na vore. Engen. Die Nuwe Energie-Reus in Suider-Afrika.

As 'n Suid-Afrikaanse maatskappy is Engen vasbeslote om sy betrokkenheid by die gemeenskap en die omgewing te vergroot.

Vanuit Mobil, die naam waarop Suid-Afrikaners vir bykans honderd jaar lank vertrou, tree Engen na vore. Die nuwe Energie-Reus van Suider-Afrika. Met ongelooflike tegnologiese en menslike bronne tot sy beskikking. 'n Maatskappy wat die potensiaal van ons land kan ontgin en aanwend tot voordeel van almal.

Engen ondersteun verskeie sport-afrigtingsklinieke

Alle vervaardigingsproesse en produkte voldoen aan omgewing-standaarde wat haarfyn gemonitor word.

Die baanbrekerswerk van Mobil word selfs verder gevoer Vandag, as Engen, strek ons belê tot so ver as die Noordsee-olievelde. Ons fynkook Wes-Afrika op

Verder vorentoe in die pionierspore van Mobil.

Engen werk saam met vooraanstaande motorsport-spanne en voorsien hulle van gespesialiseerde brandstowwe en smeermiddels. Ons beproef hierdie produkte tot hul uiterste om die weg te baan vir die tegnologiese deurbrake van môre. Engen Power Plus-petrol voldoen inderdaad aan die vereistes van al die voorste motorvervaardigers.

soek na olie. En ons verkoop 'n omvattende reeks brandstowwe en smeermiddels in alle Afrika-lande.

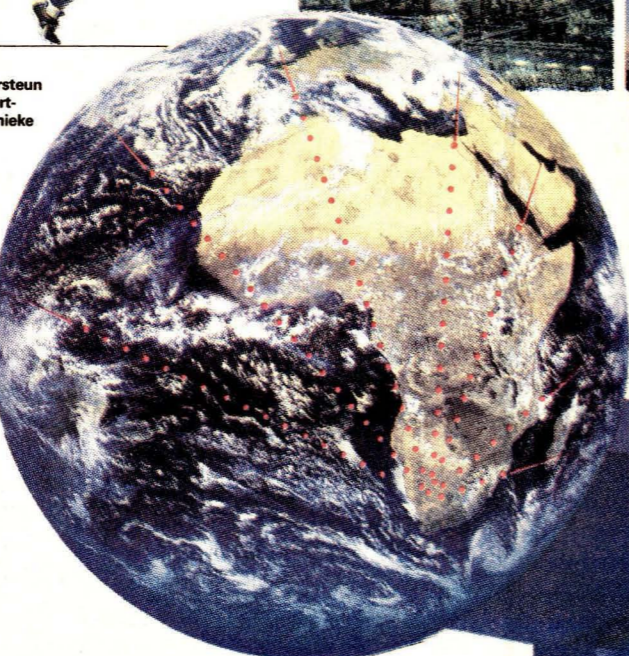
By Engen-dienstasies landwyd sal jy steeds dieselfde vriendelike en flinke diens aantref as wat Mobil jou aangebied het. Diens wat sê: By ons is jy Nommer Een.

Die goeie werk van die Mobil Stigting word voortgesit

Engen se belangrikste betrokkenheid by die gemeenskap is deur Engen se Stigting, voorheen die Mobil Stigting. Engen ondersteun talle opvoedings-, sport- en omgewingsbewaringsprogramme wat daarop gemik is om die leiers van môre te ontwikkel.

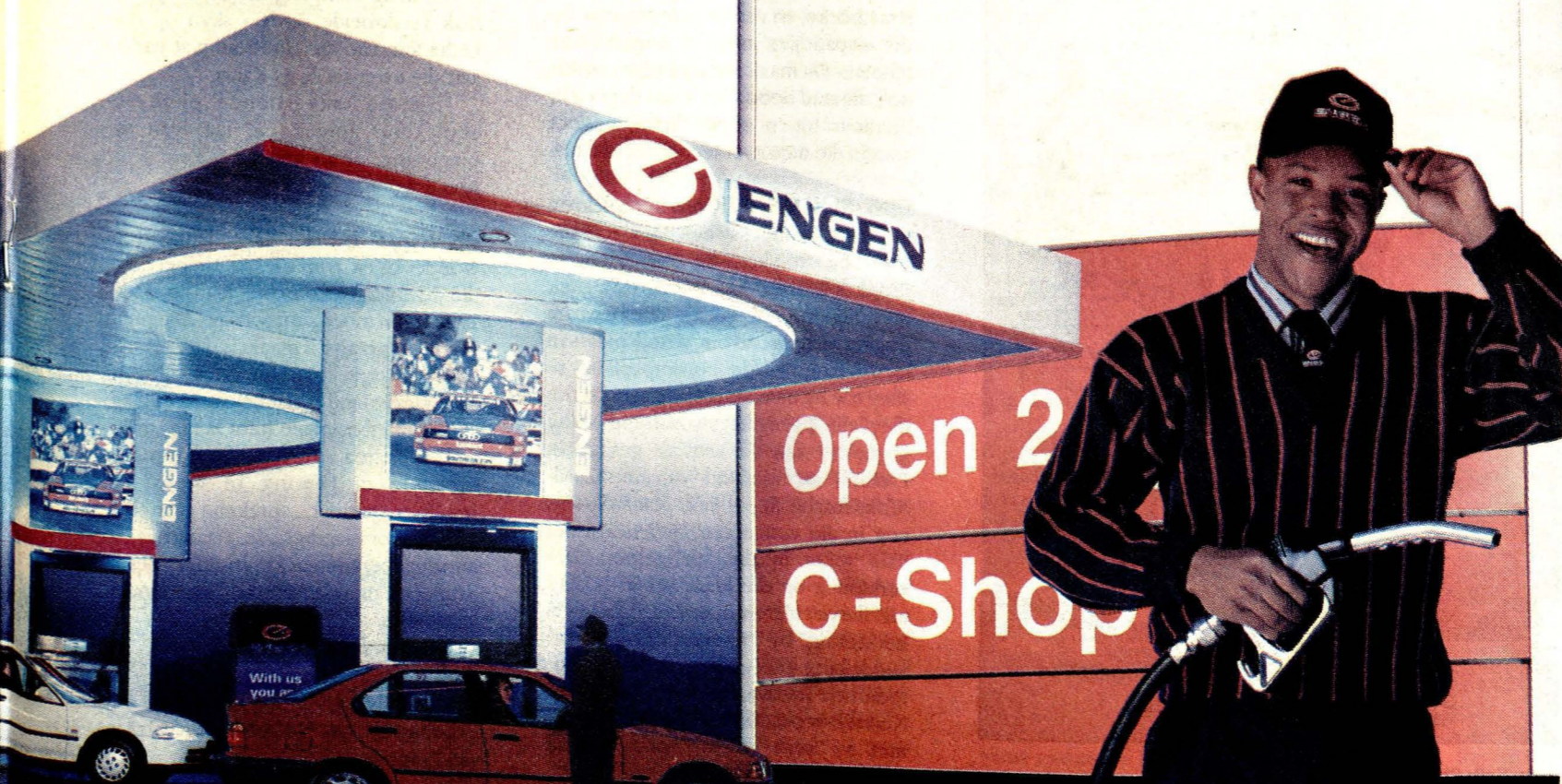
Ons betree nuwe tegnologiese terreine

Engen se toegang tot die wêreld se allerjongste tegnologie verseker die hoogste standaarde van kundigheid en produkte. En met die voltooiing van fase een van 'n R2 miljard opgraderingsprogram by ons raffinadery in Durban, sal Engen-tegnologie Suid-Afrika uiteindelik lei na 'n nuwe era van loodvrye brandstowwe en smeermiddels.

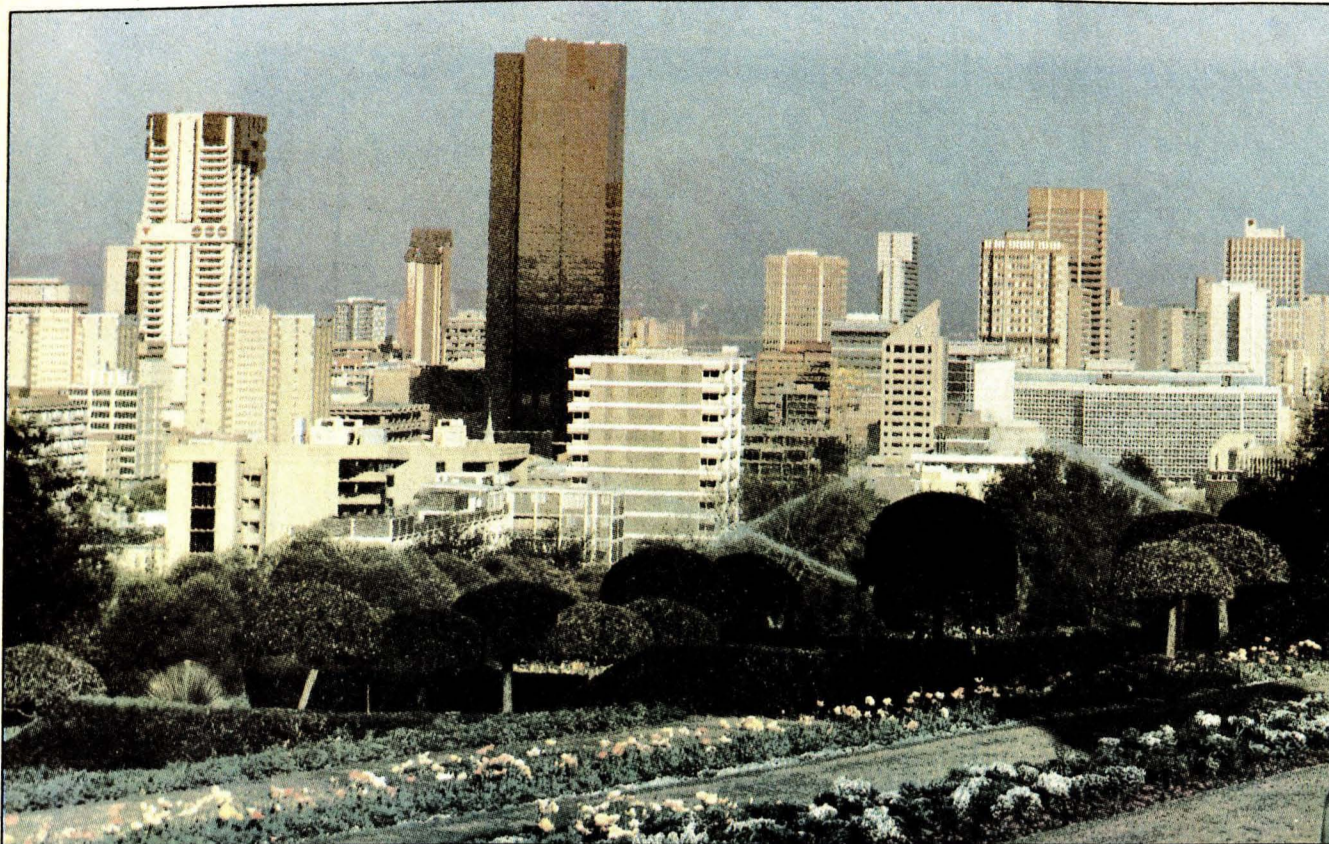
Ons skep 'n beter toekoms vir al ons mense

Deur sy beleggingsprogramme skep Engen meer werksgeleenthede vir alle Suid-Afrikaners. Ons sal ons steeds beywer vir die opheffing van al ons mense.

By ons is jy Nommer Een

pretoria

Stadskap van Pretoria
(Foto: Sally Shorkend)

Andriesstraat is daar die Nedbank-gebou. Ja-nee, hier kom die antwoord op "show me the typical Pretorian architecture". Besondere baksteenwerk was sedert oubaas Kirkness, beroemde steenmaker en bouer, 'n kenmerk van dié stad se argitektuur en hierin was Norman Eaton 'n meester. Ook die ontwerp van buiteluigruimtes met plante wat so welig

hier groei, is treffend uitgebeeld in die binnehof met sy baksteenwerk. Pretoria se beste argitektuur toon 'n harmonie met die omgewing en die klimaat soos die werk van Eaton.

My besoeker wil nou baie dringend dié twee indrukwekkende persone ontmoet. Jammer, sê ek, baie van ons beste argitekte is nie meer beskikbaar

nie, onder andere ook Robert Schmickl (wat hoofsaaklik huise ontwerp het) en Karl Jooste, ontwerper van 'n gebou soos die Nuwe Moedersbondkraaminrigting. Soos dit maar die menslike natuur is, word baie argitekte eers werklik goed ná hul oorlye.

Ek vertel breedspakig dat Pretoria befaamd is as boomryke stad. Hy kyk na Kerkstraat en kan my punt nie sien nie. Dit is 'n duidelike teken dat my konsentrasie begin taan en op soek na koffie swenk ons by Burlington Arcade in. Die groot aantal deurlope is beslis 'n argitektoniese besonderheid van Pretoria: 'n beskutting teen wind en weer, asook teen die lawaai, stank en besoedeling van die middestedelike verkeer. Sommige het amper die stemming van Oosterse basars met verkoopware wat in die loopvlak oorstroom.

Daarenteen is party van die nuwe fop-deurlope in winkelsentrumontwikkelings met die ingange op die straathoeke, en verder geen ingange op die sypaadjies nie, 'n ongelukkige tendens. Dit maak die sypaadjies en dus ook die stad dood. Die straat degradeer hierdeur tot 'n soort dreineringsloot waarin die motorverkeer probeer vloei.

EINDELIK BEREIK ons Kerkplein en die besoeker moet sy oë knip weens die oorfloed van skerp lig. Hier het Sytse Wopkes Wierda, die ingevoerde argitek uit Friesland, 'n eerste doeltbewuste poging aangewend om 'n stadsplein - in teenstelling met die ou dorpsplein - te skep toe hy meerverdiepinggeboue om die plein opgerig het en daardeur beslag gegee het aan die sentrale gesag van Pretoria as hoofstad van die Zuid-Afrikaanse Republiek. Maar dit was nog in die vorige eeu. Sedertdien het baie water in die see geloop. Die kerktoering op die plein het in hoogte met dié van Merensky se Botshabelo - 'n kerktoering by 'n sendingstasie op Middelburg - meegeding om die hoogste in die hele Transvaal te wees. Die klassiek Noord-Europese oorsprong van dié plein met sy kerk in die middel was onmiskienbaar.

Die kerktoering is deur die Britte gesloop, kort voor President Kruger se begrafnis. Daarna is ook die kerk tot niet gemaak en nooit weer herbou nie. "Why not?" vra die besoeker.

Skielik word dit donker. Met net 'n handbreedte ontsnap ons besoeker aan 'n gewisse dood toe 'n dubbeldekker bus voor hom verbyskiet. Die arme man het werklik geglo dat Kerkplein 'n mensvriendelike voetgangersone is.

Ek probeer ons gesprek hervat en antwoord dat ons ná die sloping van die kerk nuwe, ongekende hoogtes bereik het met die monumentale tempel van Volkskas wat later oortref is deur die allerhoogste Reserwebank. Ons prioriteite het verander. Om die waarheid te sê: ons wou self een slag die wesfasade van Kerkplein platslaan. Die wesfasade, verduidelik ek, is 'n samevatting van die Pretoria in verskillende fases van ontwikkeling - 'n soort kalender van die geskiedenis. Dis argitektoniese geboue van gehalte wat nie maklik oortref sal word in 'n land wat nie ryk is aan boutradisie nie.

Die son word nou te veel vir ons besoeker en ons stap die Ou Raadsaal binne - wat hy as 'n móet vir enige toeris beskou.

Met die verdwyning van die kerk in die middel het die simboliek en voorkoms van die plein grondliggend verander. Die vernietiging van 'n huis van God in die hart van die hoofstad is immers nie 'n simboliese onbenulligheid nie.

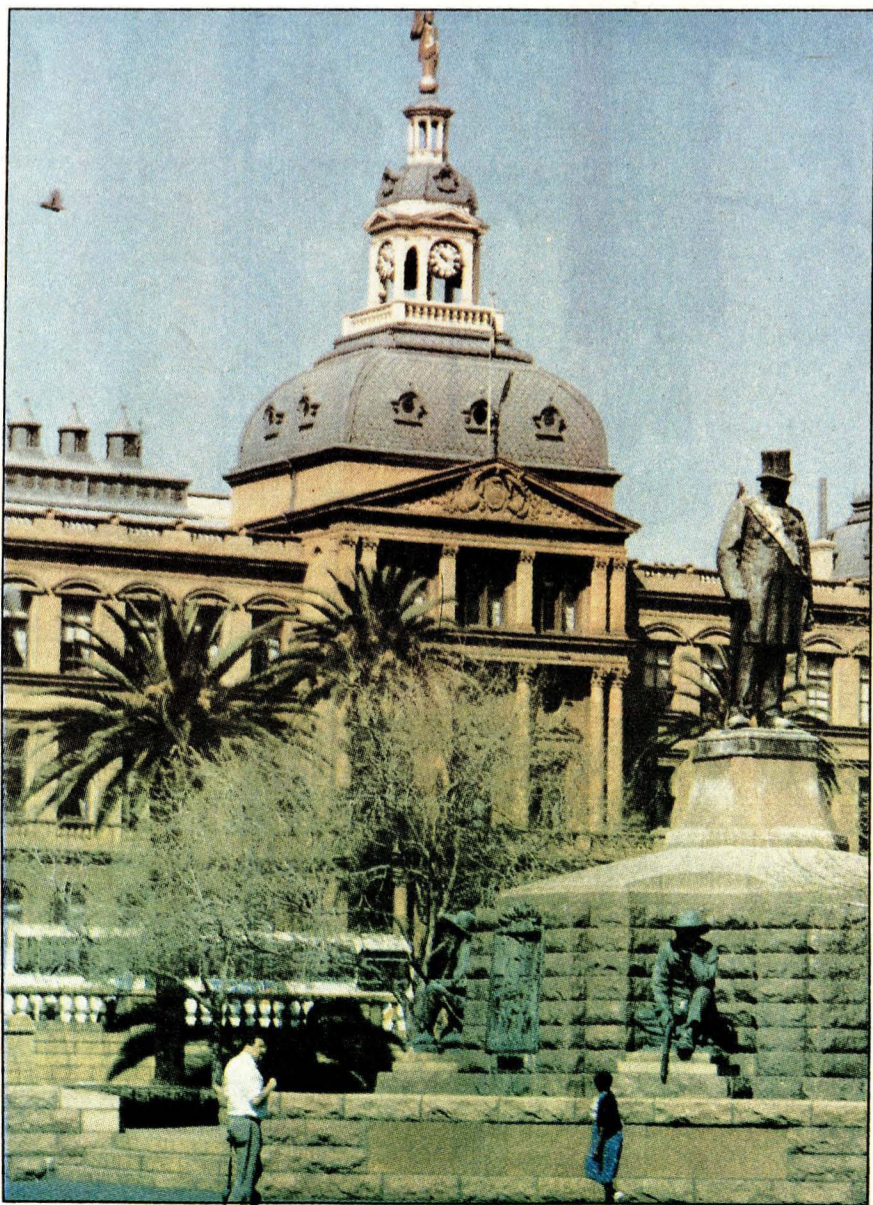
Wat die voorkoms betref, het daar nou 'n groot leegte en wydte ontstaan. Die ruimte het die horisontale uitgestrektheid van ons vlaktes. So het die destruktief-bedoelde daad die plein se karakter verander. Afrika se steil son is oormatig aanwesig en skyn op die stuk verskroeiende aarde - skyn op die heiligdom van die Hoofstad wat nader aan die ewenaar lê as Kaïro.

"Hierdie ontkerstende plein se argitektuur spreek die taal van sy omgewing," sê my kollega, sigbaar deur sy eie woorde beïndruk.

EK WORD 'N BIETJIE nadenkend en wonder of ek hom nie die Uniegebou, die Kleintheater, Marchie Mansions en Tiny Town moet gaan wys nie. Die punt wat ek so graag wil maak, is dat Pretoria se beter argitektuur nie soos dikwels elders in die land 'n klakkelose navolging van 'n internasionale trant is nie, maar eerder daarna streef om in harmonie met die omgewing te wees; 'n streeksargitektuur, sprekend van die plaaslike omstandighede. Daarom is dit minder beredeneerd, minder gesofistikeerd, minder abstrak en minder ideologies.

Kortom: Daarom is dit menslik.

(Prof Dieter Holm is hoof van die Departement van Argitektuur, Universiteit van Pretoria)

Oom Paul op Kerkplein (Foto: Sally Shorkend)

In die verstommende en nimlike Pretoria Look is vroue nog frillerig vrou en mans nog kam-in-die-kous macho. Maar daar's tekens dat dié trotse tradisie bedreig word, skryf **MARTIE MEIRING**

Die nuwe divide: tussen cool en koek

Eg-Pretoriase skeppings vir die Brooklyn en Waterkloof-inwoners (Foto: Sally Shorkend)

TOE crimplene en die safaripak mekaar tref, toe ontstaan die Pretoria Look. Feit of fout?

Goed en wel, kan so wees, maar feit is ook vandag dra net stasieportiers en dokters nog safaripakke en hoewel die stad (en Laudium) vervuil is van die sogenaamde "krimp"-winkels, is dit eintlik ongebleikte katoen en Dylon, so 'n paar ton kant, lint, hessian, droë blare en knope van elke soort wat die werklike, die verstommende, die nimlike Pretoria Look gevoed het.

Die hoofstad en sy klere bied sekerlik geil aarde vir sielkundige navorsing, maar op die oog af het Pretoria sy eie styl ontwikkel omdat dit moontlik 'n stad van do-it-yourselfers is; 'n stad waar die vroue graag vroulik in frille en valle wil wees en waar die mans manne is - snorre, kam in die kous, en hemde wat wragtig moet klou oor boepies en die eina-kortbroekie.

Die vroue hou van die volle kleurspektrum, solank alles in 'n babakleur is. Hulle hou van breë skouers, smal skirts met onbehoorlike diep splete, so nie met wyd klokkende rompe wat in hoeke, punte of drapeersels hang.

Eweens is die mini's mini-der as op enige ander plek. Haardosse is 'n waterval krulletjies, liefs blond en die grimering skrik vir niks nie.

Moet ook nie dink Paul Krugerstraat is die groot divide wat dié mode betref nie, soos dit dalk op sosiale gebied wel kan wees. Danville is net so intens oor sy mode soos Lynnwood en dis seker daarom dat die vlooi-markkultuur in Pretoria omtrent die mees demokratiese ding in die stad is. Juppies van alle kleure van alle oorde en alle geslagte soek na leerbaadjies, stewels, funky T-hempe en rhinestone-jeans, en soos 'n uniform is die over-size in trui, hemde, pofbroeke steeds in aanbod. Geëmbosseer, geapplikeer, geborduur, gesifdruk - Pretoria is nie 'n plek vir minimalisme nie.

PRETORIA LEWER NIE finaliste in die Besgeklede Vroue van die Jaar-kompetisies nie, maar daar is 'n ander Pretoria wat deur die hoë staatslui, die diplomate en die akademiese dampkring 'n meer universele modesmaak het. Hier is ook modewinkels wat jarelank al die allerbeste ingevoerde klere verkoop (met 'n indrukwekkende klandisie van hoë swart vroue uit die townships en onafhanklike state). Die diplomatieke korps sorg vir die swart nommertjie-mode en dan is daar natuurlik die Presidensie, wat met sy liefdadigheidsgeleenthede saam met die Eerste Dame vir Chris Levin deeglik blootstelling bied. (Dat daar in Gezina ywerige namaaksels van die modebase se klere is, wys net hoe ondememend die stad is - hier is ook genoeg winkels wat lap en garing verkoop om te wil glo dis 'n stad van naaisters.)

Maar dis 'n gemaklike trosie dat die Pretoria Look net so rotsvas soos die Pretorianers by hul waardes staan. Maak één draai op die Tukkiekampus en jy sien 'n ding kom. En gaan maak nog 'n draai in die Unisa-studiekamers en jy het 'n blik op die toekoms.

'n Nuwe divide het ontstaan: tussen cool en koek. Van township tot voorstad wys die hoofsaaklik studerende jeug - wittes op Tuks en swartes by Unisa - dat jy jou Doc Watsons moet ken, jou T-hemde en jekkers dra varsity (hoofsaaklik Amerikaanse) legendes en die preppiewit hemp by jeans is net so sigbaar soos 'n stukkie etniese vindingrykheid. Die

jazz-klubs, die fliekkomplekse en die enkele laataand-eetplekke word smeltkroese van kleur, styl, ras en klas. Die Nuwe Suid-Afrika moet die grootste bedreiging wees wat die Pretoria Look die laaste veertig jaar nog moesteestaan.

Om te dink dat die dag kan kom dat ons met nostalgie sal terugdink aan die safaripak en die laaang kouse en die korrrrt broekie!

Die oud-redakteur van *De Kat* en huidige redakteur van *Tuyn Huts*, Johan van Rooyen, het ook iets te sê oor Pretoria-modes: "In die establishment kan mens nog wegkom met grys skoene

terwyl niemand anders in die wêreld dit nog dra nie. Pretoria en veral staatsamptenare, dra grys skoene werk toe. Grys skoene is 'n Pretoria-sindroom. Mens kan dit nie poets nie en as dit oud word, word dit lelik. Hier sien mens nog steeds broeke wat vir ewig gepress is. Terwyl die hele wêreld natuurlike vesels dra en juis gekreukeld wil lyk, hou Pretoria nog stywe lyne. En die vroue hier is toegedek in lappe. Dis slierte en sakdoeklyne en diere-oorblyfsels en serpies wat aanmekeer genaai word. Janee, in Pretoria sien mens nog netjiese mans en netjiese vroue."

Die ouk en sy chick wat dieselfde klere dra... part of the Pretoria-furniture (Foto: Sarah Prall)

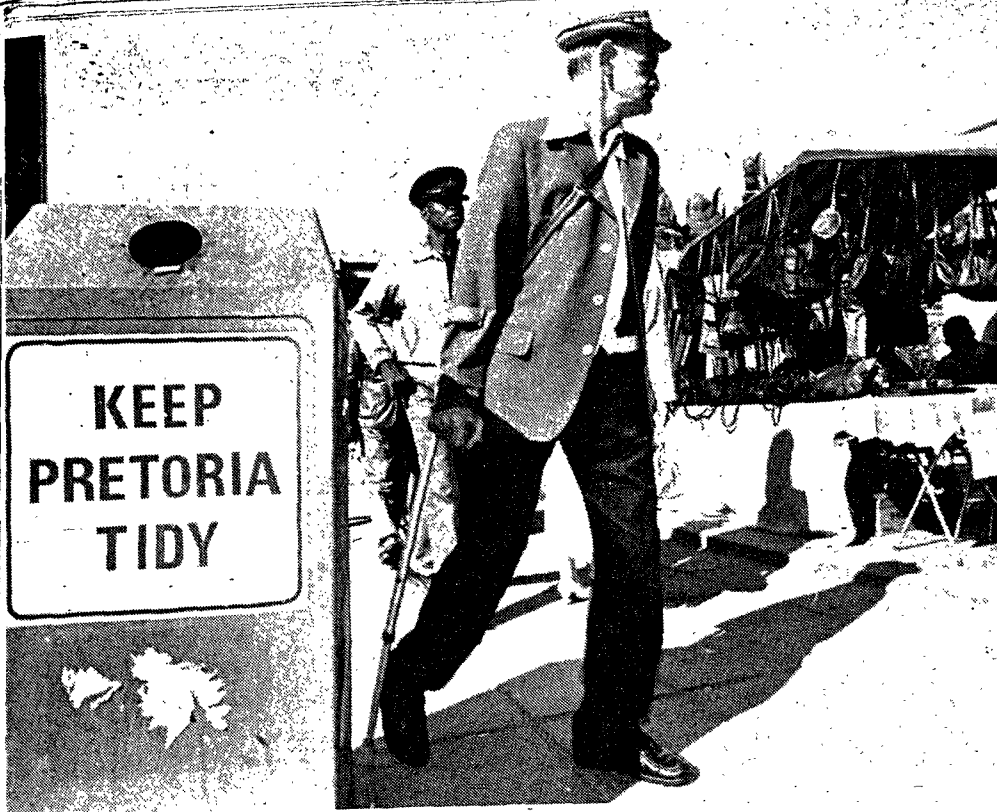
There is life close to Pretoria - Jo'burg

VERNE HARRIS, an archivist from Pretoria, says it took time getting used to streets infested with military and other uniforms

MY first sojourn in Pretoria was as a troepie during 1976. The mantra "there is life after Pretoria" sustained me, although of course it was misplaced - I experienced no meaningful exposure to the place then. That happened in 1987, when making a living as an archivist made a permanent move from Pieter-

maritzburg to Pretoria unavoidable.

Initially the sense of alienation was pretty intense. It took time getting used to streets infested with military and other uniforms, properties protected by coils of razor wire, the aggressive drivers, the women dressed for cocktail parties at ten in the morning, and the

pervasive bureaucratic milieu. It took time to sanitise the Afrikaans I had picked up in the Air Force and develop it into an instrument of communication. It took time to discover the townships, and, most important, to find people who didn't fit the caricature of Pretoria which I carried around in my head. During that period I formulated a new mantra: "at least there is life close to Pretoria - in Jo'burg."

NOT THAT I FOUND nothing to commend the place. There was the temperate weather. And there was Esselen Street in Sunnyside - awake into the early hours, by Pretoria standards cosmopolitan, and thanks to the pavement hawkers, street children, buskers and boemelaars, refreshingly characterful. The kind of street which always invites a stroll. According to both reactionaries and the socially delicate, it is the primary locus of white residential decay in the city. CP election posters in 1988 promised voters that the CP would not allow Sunnyside to become a social graveyard like Hillbrow.

A powerful image, appropriate to my own perception of white Pretoria as a whole at the time. Nevertheless, in retrospect surviving in that environment provided its fair share of stimulation, and reinforced my belief that at the heart of creative living is the embrace of contradiction. This notion, and a fair dose of bloody-mindedness, took me once to Loftus Versfeld to experience the man's world of Blue Bulls (the ticket was free); on another to the opera at the State Theatre to observe the cultured being seen to be cultured. But these and other interesting happenings merely confirmed my essential alienation. Properly engaging Pretoria, enjoying Pretoria, began with my introduction to the city's world of left activism.

The white component of that world constituted a sub-culture not dissimilar from its counterpart in Pietermaritzburg - but smaller, shaped by its contingent of "alternatiewe Afrikaners", and far more mutually supportive. Here was fellowship - I can find no other word for it - defined by a commitment to both people and ideas. A commitment which did not exclude the need for serious jolling, and one which in a meaningful way broke down the city-township barriers.

Mamelodi, Atteridgeville, Laudium, Soshanguve and Winterveld became familiar places, landmarked in one's consciousness not by streets but the homes of comrades and friends. In the process Pretoria was transformed irrevocably for me from being the embodiment of hostile values into a place I felt comfortable about calling home.

ALREADY IT IS TOO EASY TO romanticise what that sub-culture was in the last two years of the State of Emergency. Inefficiently, incestuousness, suspicion, and, despite the breaking down of barriers, a deep-seated tension between township and city activists, were all part of the reality. Nevertheless, it is the good memories which are stronger. A friend said to me the other day: "Activists never die, they just mature." Those of us who have are the poorer for it.

My connecting with Pretoria was also informed by the city's rediscovery of jazz. In the 1940's and 1950's kwela, marabi, swing and bebop were popular musical forms here, particularly in Atteridgeville and Marabastad. But as in the rest of the country, they were ravaged during the apartheid era. The revival which began in Jo'burg, Cape Town and Durban in the 1980's reached Pretoria towards the end of the decade. Quite suddenly there was work again for bands like Atteridgeville-based Four Sounds Plus Three, formed in 1963 but for long in the doldrums. Pretoria Technikon's jazz school began feeding hungry young musicians into a receptive restaurant circuit. Even the State Theatre provided a regular platform for quality jazz. Sustained primarily by restaurants in the city centre, the revival is still alive. In an average week one can catch four or five gigs, mainly mainstream stuff, but also some jazz-rock fusion and "township" jazz. Enough to keep even jaded enthusiasts stomping.

Experiencing activism and the jazz scene while hammering out a living as a civil servant, god help me, honed my embrace of contradiction - particularly during the State of Emergency - and taught me that as with any big city, there is no one Pretoria. You find the Pretoria you choose to experience. If, of course, you are able to make such choices...

pretoria

Staying alive with a little help from the off-centred ones

ALICE COETZEE knows Pretoria well. She lives there, she survives and won't move. She works for Idasa, smells the testosterone at Loftus Versfeld, drinks beer on good health and stays optimistic

LET'S FACE IT, a departing friend told me, Cape Town is a better address than Pretoria.

He's right, living in Pretoria is indefensible. You're either born here or didn't notice arriving. The trouble is, once you're here its hard to leave, and it's not really as bad as people think, goes the common line of defence.

Staying alive in Pretoria depends on good friends, a quixotic heart and the ability to live with or ignore the reality that the city's soul was traded away in a Mephistophelian pact with Munitoria.

Where else would retired chiefs of the Defence Force feel at home enough to open up a restaurant, with the wife cooking up a boerekos storm in the kitchen? Who else but civil servants, in flight from their Danville roots, would settle in such evocatively named suburbs as Garsfontein, Pierre van Reyneveld Park, or Erasmusrand?

FROM EAST TO WEST of white Pretoria, the couples culture reigns supreme, religious fundamentalism is booming and the Group Areas Act remains firmly in place. On Saturdays the odour of testosterone hangs heavy over Loftus, and on Sundays the smoke from burning boerewors opens up new holes in the ozone layer. Faced with the waking nightmare of an imminent Black government, civil servants furtively plan to extricate their state pensions as soon as possible.

So what makes living in Pretoria possible? The fact that Joburg is only 40 minutes away, certainly helps. But mainly it's the people, especially those off-centre ones whose discovery is a constant source of delight.

Take the music critic who, when asked his criteria for reviewing a concert, replied: "Fuck the notes, the Passion is all." Or the Rabelaisian feminist who will never miss a march on the Union Buildings because the date is noted in her "All Men are Bastards" diary. Then there's the retired school teacher who singlehandedly storms the Bophuthatswana Embassy to protest against the death penalty, and the Atteridgeville matriarch who's booted out two husbands and runs an almost all-woman household spanning four generations, the youngest being five year-old Petunia.

The small, but close knit community of progressive whites remains a constant counter-hegemonic hiccup in the city's stately life. With the Conservative Party imploding, and the right wing with it, there's less need to dodge bullets these days.

Still the thought of raising money for the ANC Central Branch by holding cake sales on Church Square or selling T-shirts at the State Theatre flea market remains part of our rich fantasy life.

THE NICE THING IS that the entrance requirements into the radical centre are fairly relaxed. Arrive at meetings on time, show passing enthusiasm for a workshop, be kind to the students and you're in. It's getting out of committees that's hard. Just ask the treasurer, whose workouts at the Waterkloof Health and Racquet Club, help keep her sane when balancing the books.

Pretoria is small enough to feel as if you know everybody. Whether its unveiling a tombstone in Mamelodi or attending the opening night of the opera, there's always bound to be someone you know. It makes networking a dream, an illicit private life a nightmare.

But what keeps me in Pretoria is the sense that as a city it really hasn't yet begun to exist in the richest, most human sense. It's a conglomeration of separate and polarised worlds. Mamelodi knows as little about Laudium as Waterkloof does about Eersterust. More people in Lynnwood have travelled more overseas than visited Atteridgeville, 13 km away.

I remember driving into Atteridgeville during power cuts. Streets were barricaded, a councillor's house still smouldered and the tension was palpable. Five minutes out of Atteridgeville and life in Pretoria continued as if the township didn't exist.

THE RESULT IS a city lacking in imagination, energy, spirit and compassion. But I won't give up on it... as long as there are comfortable corners to stamp on, heads to knock together, boundaries to cross, imaginations to electrify and Strydom's head to blow up.

Behind such slogans as "One City, One Municipality" and "An Injury to One is an Injury to All" lies the potential for a new city culture that will open up new landscapes in the Pretoria psyche. Its already happening among the schoolchildren and we'll know The New Pretoria has finally arrived when the State Theatre pleads guilty to cultural imperialism. Then we can throw out Swan Lake and sentence them to a season of Sarafina. That should cure them.

I guess in the end, the optimist in me compares Pretoria to a local artist who is fairly determined to be drab and dour but whose paintings are a flight of colour, wit and intelligence. I'm sure Pretoria has a bird of Paradise heart too. Every now and then I see a flash of colour in the trees.

So you thought a holiday in the game reserve was just a case of long languid days in the sun; rhinos and binos in the bush?

KATHY BERMAN takes the long view of the eco-tourist rage

Eco-tourism:

A symbiosis between nature and tourism

IN the old days, game reserves denoted dusty roads, G-Force bomber mosquitoes, drip-dry, giraffe-patterned curtains, government-issue copper curios and braaivleis smells from the beer-braai-'n-boep brigade, just a canvas-flap and Tabard-haze away.

And then Out of Africa came the Game Farm - with its designer tracker-and-ranger combos, open night star-and-search-light drives, haute cuisine behind the boma reeds, and luxurious, air-conditioned lodges à la David Hicks (before he went under).

Chic had hit Africa. And it was thoroughly seductive, utterly decadent, only accessible to the dollar-'n-deutsche mark donors - the Rolex, Rayban and Range-Rover toughs... the utterly eco-elite.

But that was the Eighties. And the above scenarios were just a key to the pervading state of play in eco-tourist trends. Today, the tanned and toned Camel man of recent years, along with his sturdy snor-en-sweat sibling in the state services, has been superseded by the all New South African eco-friendly entrepreneur. The ecological businessmen with a social mission.

And it all bodes well for ecology on this little stretch of bio-diverse bushveld/grasslands/sandforests etc.

IN THE POST-COLONIAL era conservation was a somewhat rarified concept - practised by the bush-wacking representatives of the old Wildlife and Nature Preservation Societies. As such, conservation was seen by local rural communities as a strictly elitist activity - instigated by those who had the money, the skin colour and the leisure-time to do so.

Today conservation has lost its elite colonial connotations. In its place stands a whole new lexicon for the eco-friendly new age holist. Terms like eco-tourism are all the rage. That along with the more cumbersome mouthful: Sustainable Utilisation of Resources.

And don't think that such terminology is reserved for the use of neo-urban-herpetological societies and homeland policy offices alone. Or for the mainstream statal, parastatal and homeland bodies either. In a recent paper on environmental policy the ANC recommended that "Growth and development within South Africa must be based on the criteria of sustainability." And, further, that "Eco-tourism is a major growth possibility".

money from nature

In 1990, tourism was the fifth highest forex earner, after:

Manufactured exports: R30 billion;

Gold: R18 billion;

Mining and quarry: R8,3 billion;

Agriculture: R2,7 billion;

Tourism: R2,6 billion.

By 1995, annual forex earnings from tourism are projected as reaching R6 billion, with 150 000 extra jobs created.

- The National Parks Board runs 17 national parks with 1,1 million visitors recorded in 1990, 700 000 of whom visited the 1,9 million hectare Kruger National Park. Only 15 percent were foreign. Government grants account for R33 million of the National Parks Board's total income of R109,9 million for 1990.
- There are some 50 000 local hunters and 400 professional hunting guides in South Africa. 4 000 hunters from abroad brought in R270 million in forex in 1990.
- There are some 800 non-National Parks Board-owned reserves in South Africa and some 9 000 game ranches occupying 8 million hectares of land.
- In 1990 R335 million was generated by game-farming: about 75 percent came from safari hunting, the remainder from tourist visits, game auctions and venison sales.
- Each additional bed of international standard in eco-tourism is worth R630 000 in direct income (R336 000 in forex) and 8,5 additional jobs.

No wonder the Industrial Development Corporation has set aside R600 million for eco-tourist related developments. It is estimated that some 50 000 additional jobs will emerge from this initiative alone, and South Africa's international tourist market share could increase from 0,2 percent to 0,5 percent.

The two catch phrases are eco-tourism and sustainability. In the handy pocket guide to bush survival in the 90s, the new addendum will include a political definitions sections: catch-phrases for the next New SA decade/century.

The government itself has not assumed its customary tortoise pace on this issue either. The current govern-

ment White Paper on Tourism, in fact, provides a nifty definition of eco-tourism as "tourism associated with nature, or a wildlife experience".

The Industrial Development Corporation, picking up on this concept, has for their part seen fit to reward entrepreneurs in this industry with (the promise of) a massive R600 million shot in the

arm. So things aren't going too far wrong. And all sides seems to be in accord this time as well. Well, in the upper echelons that is.

THE CONSERVATION Corporation, run by venture capital boff Alan Bernstein in conjunction with the highly successful Varty Londolozzi clan, have firmly placed their confidence in the development of the subcontinent as an eco-tourist haven.

And purely as a business and not an altruistic, feel-good venture.

The Conservation Corporation were so enthusiastic about the financial viability of eco-tourism that they managed to convince a number of highly influential foreigners to climb in Land Rover with them - while still keeping the locals happy. The formula is the ultimate eco-friendly one. Pith helmets off to them.

Faced with the prospect of another spate of negative green press - like that meted out to their immediate neighbours in the Cosi Bay and St Lucia area (the whole Richards Bay Minerals mining issue is but one of the high points), the Conservation Corp's flagship development in the politically sensitive Maputaland area was predisposed to a number of unexpected donga holes - which they have so far neatly circumvented.

The Conservation Corporation are involved with three projects at present: The one-year-old 15 600 hectare Phinda Resource Reserve in the Maputaland area; the 18-year-old Londolozzi and the soon-to-be-unveiled Ngala Lodge in the Timbavati area - a joint-management venture with National Parks Board on 14 000 hectare on the western boundary of the Kruger Park.

The Conservation Corporation managed to raise some R63 million for their highly original eco-tourist package, 40 percent of which came from outside the country - a coup for local eco-ventures.

PERHAPS THE KEY to the Conservation Corporation's success with investors so far was their hard-nosed, but green-fingered approach to the business of conservation. No lily-livered bunny and tree-huggers these. The Conservation Corporation spotted the trends: solid investments thoroughly harnessed to social responsibilities (in a context of an evolving South Africa, and an eco-sensitive world, a hot marketing peg indeed). And

eco-tourism

► their prey bit. In a big way. Money came in from UK merchant bankers, Hambros Bank, the Getty Family Trust and Martin Currie Investment. South African investors included AECI, Metropolitan Life, Fedlife Assurance, Southern Life, Anglo and De Beers.

Aside from the R3 million revamped 44-bed Ngala Lodge that opens this coming month, and the continuous re-stocking campaign - with 1 000 animals released in the largest game re-stocking exercise on private land in the country - the Conservation Corporation have on the cards an ongoing community programme both at Londolozi and Phinda.

They boast a support network for some 650 people directly or indirectly in Gazankulu (Londolozi-land) with small business ventures in areas such as resource management, transport, resource and fish production, carpentry, sewing and handcraft activities. The community centre includes a club-house, clinic, primary school and crèche, plus now a permanent nursing sister and teacher for adult literacy. Training in tracking, house-keeping, hotel management, carpentry, accounting and mechanics is offered.

WHILE THIS profile accords with international trends whereby human resources are developed to specifically serve tourist industry needs, the director of the Kenya Wildlife Service, Dr Richard Leakey, in an interview in *New Ground* magazine, didn't mince his words when commenting on the decided under-development of managerial personnel in local environmental industries: "Trackers? To track what? You mean those macho males at Skukuza airport, all in short shorts and Crocodile Dundee knives. I thought I had arrived on a movie set."

Movie set or not, Bop Parks, incidentally, have just appointed the first black parks director, Rams Ramatlle - who fills the post vacated by Roger Collinson.

From the heart of Phinda territory comes Jeff Vilane of the Maputland Development Organisation, who advocates a people/community-centred developmental approach - born of years of imposed "benificence": "The people of Manguzi have been invaded by environmental education. The very same people who have maintained their eco-systems for a long time. These conservation bodies have their own agendas - both local and international. They are often more interested in undermining local structures than in conservation.

"We do not want this conservation strategy if it means we will be only chefs and waiters and cleaners in a luxury tourist industry. We want to be equal partners. With equal control."

Despite such warnings with regard to parastatal management styles, the Conservation Corporation has begun to implement some interesting community programs, supported by the following motivation from Phinda's research and development division: "The evidence available indicates that the economic benefits from wildlife management to impoverished communities can be considerable. There seems little doubt that appropriately managed wildlife can produce the same returns as commercial cattle ranching, and with or without cattle, should provide a viable basis for sustainable rural development."

This is a key issue. For too long wildlife preservation has been perceived as operating in direct conflict with the immediate subsistence needs of the local population groups. One of the most famous pie-in-the-face examples is that of the Masai Mara Reserve in Kenya where wildlife was allowed to roam freely between park and community lands. All well and good - until the elephants developed a predilection for agricultural produce... and entire croplands were uprooted by the free-range ellies...

Nonetheless, Phinda right now is fenced off and on the path to a "more socially acceptable approach to conservation policy and management". Acknowledging that subsistence agriculture is the major sustainer in the immediate areas, with government employment providing the basis of an economy that is almost solely dependent on migratory labour returns, Phinda claims to have so far reached, or materially affected the lives of what they perceive as 10 percent of the immediate local population (with 230 people directly employed out of some 22 500 within a 15km radius, and assuming one person supports some 8-10 dependents, the 10 percent figure is arrived at).

Present and future community projects guided by general manager Les Carlisle, include/will include Lala Palm wine harvesting, charcoal manufacture, permaculture and small business development. Plans for social services include a community centre and joint tourism ventures.

Paddy Hagelthorn - Phinda's tourism manager - points out that in the first year of operation they had to get up running and show something to the investors.

Only now have they really got time to commit to community projects. But even so, Hagelthorn is firm in his assertion that the Conservation Corporation is not in the business of charity but of joint business initiatives.

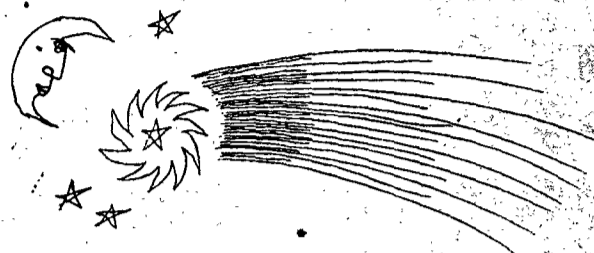
MORE GRANDIOSE schemes for the future include the development of tourist lodges on community owned land in the area - a project similar in theme to one initiated by the Bakgatla-ba Kgafela community in Bophuthatswana recently, who have invested in a game farm with community savings.

With a major eco-tourist development and private investment drive just completed this month by the KwaZulu Development authorities, and the myriad of para- and state-instigated projects on the go in Kwangane, Natal and every other eco-zone, plus the extraordinary foreign and local investment confidence displayed in the Conservation Corporation venture, the belief in the land and its worth in capital returns for both local investors and grass-roots communities is clear. What remains is to see whether the humans inhabiting the affected lands, and fighting over the spoils in the board rooms, at the political tables and in the dusty war zones of the sensitive eco-systems are open to making the entire eco-green dream possible.

For the sake of immediate-term forex spending and long-term human and natural resource sustainability, may capital and green grassroots walk hand in hand into a bright green (dollars and organic) future.

Die donker ster

In dié week se Groenpraatjies vertel TIENTIE DU PLESSIS meer van komete

WAT en waar is die "Oort-wolk" waaruit komete verby die aarde na die son pyl?

Die naam word afgelei van die beroemde Hollandse sterrekundige Jan Oort van die Leiden se sterrewag wat in 1950 die berekeninge van Ernst Opik verfyn en verwerk het (sommige sterrekundiges praat van die Opik-Oort-wolk). Oort het voorgestel dat die bane van komete daarop dui dat dié hemelliggame uit 'n gemeenskaplike punt in die ruimte afkomstig is. Die wonderlike Oort-wolk is waarskynlik sowat een ligjaar van die son verwyder en is nog deur geen mens, insluitende Jan Oort, gesien nie.

In die Oort-wolk hang derduisende komete rond - volgens Jan se berekening moet daar 100 biljoen van hulle wees - in absolute duisternis met 'n ysige omgewingstemperatuur van -270 grade Celsius.

Oort het daarop gewys dat die versteuring wat verbygaande sterre veroorsaak, soms 'n ysbergagtige objek uit die wolk losruk, wat dan die lang "val" na die son kan begin. Die refleksie van die sonlig op die smeltende ysbal en stert van gas en stof maak die voorwerp sigbaar en veroorsaak die bekende langhaarsterre (kometes = Grieks vir "lang hare") wat ons komete noem.

Bale van die komete word onmiddellik uit ons sonnestelsel "geskop" deur die swaartekrag van die planeete (Jupiter doen die meeste "skopwerk") en word reeds op hul eerste reis na die son die duisternis anderkant die sterre Ingeslinger.

Soms is daar 'n ramp. 'n Amerikaanse lugmagsatelliet het op 30 Augustus 1979 die dood van 'n komeet gedokumenteer: die swaartekrag van die son was op daardie dag te veel vir die komeet Howard-Koomen-Michels 1979X1 - 'n komeet groter as die aarde, met 'n 90 miljoen kilometer lange stert.

Die komeet het die oond van die sonnestelsel teen ongeveer 250 kilometer per sekonde genader in 'n baan net bo dié van die planeete. Dit het ons gemis, maar die son getref. Binne sekondes was Howard-Koomen-Michels iets van die verlede. Komete wat in die hart van ons sonnestelsel inbeur, vaar voort na die middelpunt, maak 'n draai om die son en word dan 'n "ruimtebal" wat in wisselende en eksentrieke bane tussen die planeete deur skeur om ook met wisselende tussenposes vanaf die aarde as komeet gesien te word.

DIE STERREKUNDIGES Armand Delseemme en Nigel Calder deel komete in die volgende klasse in:

- Die West-komete, 'n klas komete waarvan daar volgens berekening sowat 450 is, arriveer in ons hemelruim in 'n sirkelbaan wat tot twee miljoen jaar neem om te voltooi. Die West-komeet self is in 1975-76 gesien na 'n omwenteling wat 16 000 jaar geduur het.
- Daar is 16 komete wat in die Halley-klas val, dit is ruimtevaarders wat in minder as twee honderd maar meer as twintig jaar 'n omwenteling voltooi.
- Die Pons-Winnecke-komete (daar is ongeveer 100 van hulle in dié klas) voltooi hul baan in 'n tydperk van vyf tot twintig jaar en is die komete wat die gevoeligste is vir baanversteurings deur die kragte van nabygeleë planeete, maar het, soos al die ander komete, geen invloed op die bane van die planeete nie.
- Die Encke-komeet (Daar is net een van die soort in dié klas) neem 3,3 jaar om sy veilige binnebaan om die son te voltooi. Die laaste twee klasse bestaan uit "ou" komete wat besig is om stoom te verloor.
- Die Kohouteks is "nuwe" komete wat vir die eerste keer die son nader. In 1973 het Kohoutek 'n opskudding veroorsaak onder sowel wetenskaplikes as die Children of God Trust wat voorspel het dat die komeet die einde van die wêreld op 31 Januarie 1974 gaan beteken. Kohouteks word deur sterrekundiges uitgekien aan hul geweldige hoë spoed naby die son. Een of twee van dié "nuwe" komete word elke jaar in die binnekring van ons sonnestelsel gewaar, die meeste word "uitgeskop" om nooit weer gesien te word nie.

WAT IS DIE kans dat 'n komeet en die aarde op dieselfde tyd en dieselfde plek by mekaar sal opdaag?

Wel, soos hierbo beskryf, het ten minste een komeet reeds die son getref. Maar die aarde is 'n onvergelykbaar kleiner teiken en die ruimte is groot! Sommige sterrekundiges meen dat die kans kleiner is as een in 'n biljoen. Ander berekeninge dui op een komeetbotsing so elke 30 tot 60 miljoen jaar. Almal stem saam dat botsings tussen die aarde en komete 'n rareiteit sal wees.

Ongelukkig moet ander objekte in die ruimte ook in berekening gebring word. 'n Botsing met 'n groot asteroïde, die sogenaamde Apollo-objekte, sou nie minder katastrofies wees nie en daar is aanduidings dat tussen 75 en 90 persent van die kraters wat deur groot voorwerpe vanuit die ruimte hier op aarde veroorsaak is, aan Apollo-objekte toegeskryf kan word. Wetenskaplikes het bereken dat 'n asteroïde met 'n deursnit groter as 100 meter elke vyf duisend jaar met die aarde bots (kleiner asteroïdes ontplof gewoonlik wanneer hulle die aarde se atmosfeer tref). Gemiddeld elke miljoen jaar slaan 'n monster met 'n deursnit van vyf kilometer ons en dan is dit dinosourustyd vir almal wat nog oor is.

Dit is nou dat ons self ons bes probeer het om oor die afgelope duisend jaar hier op aarde ons eie graf met ons besoedelende optrede te grawe. Maar luister, kan jy dink wat sal gebeur as so 'n kleinerige Apollo-objek 'n kernkragentrale tref?

Raaisel-siekte kry 'n naam

Die "mystery syndrome" (mense wat soortgelyke simptome toon as Aids-pasiënte, maar nie HIV-positief toets nie) het 'n naam gekry. Amerikaanse medici meen dit toon ooreenkomste met twee siektes met immuniteitsgebrek as kenmerk: Aids en ME.

BERIGTE in die VSA dat 'n klein groepie Amerikaners simptome het wat baie ooreenstem met dié van Aids, maar geen teken van HIV-infeksie toon nie, het soos 'n veldbrand deur die wêreld versprei. Op die Agste Internasionale Konferensie oor Aids in Amsterdam verlede maand is verslae voorgelê oor sowat 35 bekende gevalle - meestal in die VSA en Europa - van wat toe die "mystery syndrome" genoem is.

Openbare paniek het die Amerikaanse gesondheidsowerheid, Center for Disease Control (CDC), aangespoor om 'n dringende ondersoek te begin na dié sindroom. *Newsweek* berig vandeesweek dat die "mystery syndrome" nou 'n naam gekry het: ICL (idiopathic CD4 + T-lymphocytopenia) - omdat die aantal T-hulpselle (CD4-selle) soos by Aids op onverklaarbare wyse drasties afneem.

(Die T-hulpselle is daardie selle in die voorste verdedigingslinie van die immuunstelsel wat die virus kan uitken en die T-moordselle ná die toneel roep om die virus en besmette selle aan te val. Die T-hulpselle gee ook instruksies aan die B-selle in die limfvate om teenliggaampies te vervaardig. As dié selle gekortwiek word, word die res van die immuunstelsel lamgelê.)

ICL, word in die VSA vermoed, het iets gemeen met twee siektes wat steeds 'n doolhof van onbeantwoorde vrae oplewer: Aids en myalgic encephalomyelitis (ME of "Yuppie-griep", soos dit in die volksmond heet, of chroniese moegheidsindroom soos die Amerikaners dit noem).

NA SKATTING LY een uit duisend mense in die Eerste Wêreld aan ME, 'n siekte wat sonder waarskuwing toeslaan en die lyers hulpeloos laat met simptome soos spierpyne, spierswakheid, uiterste moegheid, swak konsentrasie-vermoë, gewrigspyne, depressie, bewerasies, allergieë, tydelike geheueverlies, disoriëntasie en tipiese griepsimptome.

ME-lyers ervaar oor jare siklusse van verbetering en insinking (waarin hulle heeltemal kragteloos is). Sommige word jare lank in hul beddens vasgekluiser.

Diagnose van dié sindroom is steeds bitter moeilik. Dit word nie opgetel deur X-strale, urine- en die meeste bloedtoetse nie en medici steun swaar op die pasiënt se mediese geskiedenis.

Maar hoekom dié sindroom so skielik kop uitgesteek het en wat dit veroorsaak, bly 'n raaisel. Pasiënte se geskiedenis wys dat ME gewoonlik begin nadat gesonde mense 'n virus-infeksie opdoen wat hulle net nie kan afskud nie. Hulle herstel nie na wense nie en in dié tyd,

terwyl hulle immuunstelsels reeds verswak en ooreis is, ontwikkel hulle vermoedelik ME. By die meeste ME-lyers is daar tekens van aanhoudende of hardnekkige virus-infeksies, wat dit die kenmerkende chroniese aard gee.

In die laaste dekadete het die Aids-epidemie ook uitgebreek. Die eerste gevalle is in 1981 in Amerika aangeteken, maar dit het vinnig versprei om 'n wêreldwye epidemie te word.

Elf jaar ná die eerste aangetekende geval verstaan ons steeds bitter min van dié siekte, wat die immuunstelsel totaal magteloos laat teen infeksies van opportunistiese virusse en bakterieë.

Een groot raaisel is hoekom die aantal T-hulpselle drasties verminder - die grootste ooreenkoms tussen Aids en ICL. ICL-pasiënte toon ook soortgelyke simptome as Aids-lyers, soos die pneumocystis carinii longontsteking.

Die Amerikaanse gesondheidsowerheid omskryf 'n ICL-lyer só: iemand wat nie HIV of enige van die ander oorsake van immuniteitsgebrek het nie, maar 'n CD4-telling (T-hulpselle) van minder as 300 met twee agtereenvolgende CD4-toetse wys (die normale telling is tussen 800 en 1 200). Dis dus 'n drastiese en onverklaarbare verlies aan T-hulpselle.

NET SOOS by ME is daar egter nog geen bewyse dat dit aansteeklik is nie. Boonop word heelparty gevalle van ICL gevind onder mense wat voorheen as ME-lyers geklassifiseer is.

Uitputting van T-hulpselle is nie 'n noodwendige kenmerk van ME nie, maar een van die talle moontlike manifestasies daarvan - en dis juis in klinieke wat ME-pasiënte behandel, waar nuwe gevalle van ICL nou aangeteken word.

Die VSA se bekendste ME-kenner, dr Paul Cheney, ondersoek al die laaste agt

jaar pasiënte wat op 'n onverklaarbare wyse immuniteitsprobleme ontwikkel het sonder HIV-infeksie.

Hoewel sommige ME-lyers virusse het wat soortgelyk is aan HIV, kon geen navorser nog bewys dat dié sindroom deur 'n virus veroorsaak word, of selfs dat dit oordraagbaar is nie. (Interessant genoeg is HTLV-II een van die virusse wat onder verdenking staan as moontlike oorsaak van ME en HTLV-I as 'n moontlike bydraende faktor in Aids.)

Met die bohaai oor ICL het Cheney die CD4-tellings van 873 ME-pasiënte nagegaan wat hy sedert 1989 ondersoek het. Twintig van die pasiënte se tellings was onder die kwalifiserende 300-merk en amper vier keer soveel se CD4-tellings het gedaal onder 500 (enigiets onder 800 is abnormaal).

Dr Anthony Komaroff, 'n ME-spesialis aan die Brigham and Women's Hospitaal in Boston, sê aan *Newsweek* dat soortgelyke persentasies van sy ME-pasiënte CD4-uitputting toon.

Niemand is egter seker of dié ooreenkomste bloot toevallig is nie. Dit is een van die raaisels wat opgelos moet word.

EERS IS GEMEEN ICL word veroorsaak deur 'n variant van die Aids-virus wat net soos HIV oorgedra word, maar nie opgemerk word in die beskikbare bloedtoetse nie. Die paniek is vererger omdat minstens een mens al aan dié geheimsinnige siekte dood is.

Dié teorie is egter eers opsy geskuif, want daar is geen teken dat dit aansteeklik is nie en die pasiënte lyk, wat demografie en die uitkoms van hul siekte betref, aansienlik anders as Aids-pasiënte.

Die CDC se ondersoek konsentreer tans op 30 pasiënte, waarvan 29 nog leef. Van hulle ly 25 aan simptome, maar net 13 het "Aids-definiërende" simptome

soos pneumocystis carinii longontsteking ontwikkel.

Dit is een van die grootste verskille tussen Aids en ICL: as iemand wat HIV-positief is Aids-simptome ontwikkel, duur dit sowat twee jaar voor die dood intree. Maar by ICL kom pasiënte sewe jaar nadat hulle dié drumpel oorgesteek het, dikwels simptomevry aan die ander kant uit. Boonop toon minder as die helfte van die ICL-pasiënte risiko-gedrag - teenoor 96 persent van Aids-pasiënte.

Die ICL-pasiënte se demografiese profiel in die VSA verskil ook aansienlik: 84 persent is wit, 70 persent is manlik en 27 persent is ouer as 50. Aids-pasiënte of HIV-positiewe mense in die VSA is in teenstelling 53 persent wit, 89 persent manlik en net 10 persent is ouer as 50.

INTUSSEN HET laboratorium-wetenskaplikes bevind dat sommige ICL-pasiënte, net soos by ME, virusse soortgelyk aan HIV het, maar daar is nog nie afdoende bewyse dat dit ICL veroorsaak nie. Boonop het die CDC nog nie ICL-lyers gevind onder die pasiënte se huis- of seksmaats nie. En anders as Aids, wat vinnig uitgebrei het van 'n paar geïsoleerde gevalle na 'n wêreldwye epidemie, duik ICL-gevalle in 'n taamlik vaste tempo op.

Dr Anthony Fauci van die National Institutes of Health in die VSA voorspel dat navorsers daarin sal slaag om 'n klomp "ongewone" virusse by ICL-pasiënte te identifiseer, maar dat die meeste van hulle by nadere ondersoek sal blyk om onskuldige toeskouers te wees.

Dr Jeffrey Laurence, die Aids-kenner van New York wie se aangrypende gevallestudies die ondersoek na ICL aangespoor het, is egter steeds bekommerd oor die moontlikheid van 'n nuwe virussiekte. Daarom, argumenteer hy, moet veral gekyk word na die ICL-gevalle wat die meeste ooreenkomste met Aids wys. Hy vermoed navorsers kan in dié proses dalk 'n verskynsel ontdek wat baie meer onheilspellend kan wees as ME. Ander kenners verkies om die net wyer te gooi. Deur naas CD4-uitputting ook na ander immuniteitsprobleme te kyk, meen hulle, kan wetenskaplikes dalk die raaisel oplos waarom mense soos ME-lyers sulke miserabele lewens moet lei.

Een ding staan soos 'n paal bo water: 'n deeglike begrip van die immuunstelsel word al belangriker namate meer siektes bekend word wat juis dié verdedigingsstelsel kortwiek of aanval. - ESMA ANDERSON

Elders ^{boeke}

mooi weer **en** matig

STRANGE WEATHER

Culture, Science and Technology in the Age of Limits

Deur Andrew Ross
Verso, 1991 (R85,38)

RYK HATTINGH

SAAM met die wêreldwye veranderinge die afgelope twee, drie jaar - die val van die Berlynse muur, die verkrummeling van die Kremlin en die gevolglike demokratisering van die Oosbloklande, die einde van die ysige politiek tussen die twee magsblokke, die begin van Bush se "Nuwe Orde", die begin van die einde van apartheid - saam met al dié dinge, het die mens se toekomsbeeld ook verander. Volgens Andrew Ross word dié verandering veral deur twee stelle beelde geïllustreer.

Die skielik bevryde mense op die stadspiepe in Oos-Europa het die mensdom bekend gestel aan 'n nuwe soort revolusie: nóg aangevuur deur 'n geloof in die historiese sekerheid van die toekoms, nóg teëgestaan deur 'n geloof in die verlede aan die kant van die ou heersersgarde.

Die tweede stel beelde waarna Ross verwys, is dié afgrypslike uitbeeldings van 'n fisiek sterwende planeet deur alle sektore van die image-industrie.

Hoewel uiteenlopend, sê Ross dié twee stelle prentjies vertel eintlik dieselfde storie: die narratiewe van 'n progressiewe toekoms wat die laaste 200 jaar sentraal gestaan het in die Westerse kultuur, is uitgeput. Fluit-fluit, die storie van 'n beter toekoms is uit.

Die laaste honderd jaar het die sosialistiese projek - met die doel om 'n beter toekoms te skep - sterk gesteun op algemeen aanvaarde historiese "wette", geadmistreer deur tegnologiese groei en ontwikkeling, en die gesentraliseerde, rasionele beplanning van die samelewing. "Sosiale progressie" kon alleenlik plaasvind in 'n waarlik progressiewe toekoms, die gevolg van die rasionele aanwending van tegniese hulpmiddels sonder die inmenging van kapitalistiese groei en akkumulatie.

Maar die finale ineenstorting van staatsosialisme asook die skrikwekkende globale ekologiese krisis het die mens,

veral diegene aan die linkerkant, se tradisionele verantwoordelikheid om aan 'n beter toekoms te dink, kom beduiwel. Van nou af, en ons staan nog maar aan die begin van eko-politiek, sal enige visioen of projeksie van 'n toekomstige "vryheid" deeglik bewus moet wees van beperkings. Sosiale groei, die menslike gebruik van die fisieke wêreld asook die "wetenskaplike" beplanning van die politieke en burgerlike lewe sal noodgedwonge beperk moet word.

Kortom: daar moet weggedoen word met die ou idee dat die politiek van sosiale groei onbeperkte menslike en natuurlike hulpbronne tot sy beskikking het wat in diens van universele ideale opgekommandeer kan word.

MAAR DIE TOEKOMS is nog nie in ons hande nie, sê Ross. Die toekoms is op groot skaal gekolonialiseer deur elite-groepe, soos die militariste (kyk maar na verdedigingsbegrotings wêreldwyd).

Hy wys daarop dat die kloof - "the gulf of mutual incomprehension" in CP Snow se woorde - tussen die humaniste en die wetenskaplikes, ook maar twee weergawes van dieselfde storie is, en dat dié twee vandag skouer aan skouer floreer in die akademiese instellings en navorsingsinstitute waar hulle deur die ewigduerende groei-aangedrewe logika van die korporatiewe staat beheer word.

Dit word veral duidelik in die gevorderde praktiese vorme van dié kulture, die militêre-industriële-media-kompleks, waarvan die ineengeskakelde belange al hoe beter gekoördineer en al hoe moeiliker ontwyk kan word.

Dié sinergie tussen weermag, wapenfabriek en die media het uiteindelik tydens die Golfoorlog uit die kas geklim en vir 'n skouspel in elke sitkamer in die wêreld gesorg.

Die live oorlog - uitsluitlik om die neokoloniaal beheer oornie-hernieubare hulpbronne - was in der waarheid die staat en die media se skouspelagtige advertensie vir die volgende 40 jaar se permanente oorlogseconomie, gesteun deur die ononderbroke vloeë van goedkoop fossielbrandstof. In die na-oorlogse bestuur van die ekologiese gevolge van die Golf-oorlog - toegeskryf aan die "omgewingsterrorisme" van 'n

waansinnige Irakees - is daar nie eens verwys na die grootskaalse ekologiese bedreiging wat die multinasionale ekonomie van militarisme daaglik inhou nie.

ROSS, SOOS Raymond Williams in *The Year 2000* (1983), stel voor dat al die belangrike kategorieë van menslike bestaan buite die lang tradisie van wetenskaplike vooruitgang - waarin die fisieke wêreld bloot uit onverwerkte, rou materiaal bestaan wat ten bate van die menslike samelewing ontgin kan word - herdink en herdefinieer moet word. Die vernietigende gevolge van die tradisionele siening dat die fisieke wêreld daar is om uitgebuit te word, maak dit duidelik dat 'n leefbare toekoms nie haalbaar is nie indien die huidige trant van kapitalistiese produksie voortduur. Dit word ook duidelik dat die sosialiste hard en diep moet gaan dink. Want as ons enigszins 'n toekoms wil hê, sal ons vinnig "natuurpolitiek" moet begin beoefen.

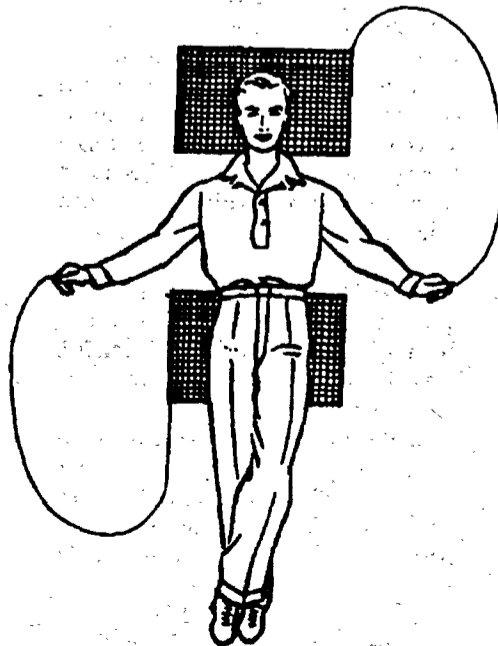
Maar 'n "natuurpolitiek" se bydrae tot die hernuwing van die toekoms kan nie net oorgelaat word aan intellektuele herdefinisies van tradisioneel Marxistiese kategorieë nie. Die tradisionele omgewingsbewaarders sowel as die diep-ekologiese politici sal ook nie deug nie, sê Ross.

INDIEN DIE MENS DIE "omgewing" en "natuurpolitiek" ten volle wil begryp, sal die politiek van die liggaam - die setel van alle moderne magsverhoudinge - heelhuids daarby betrek moet word: gesondheidsorgregte, voortplantingsregte, seksuele politiek, die etiek van biotegnologie, die politiek van die immuunstelsel, die politiek van velkleur, militarisme, staatstoetsing tydens aanhouding, werkeveiligheid, dieet en voeding...

Ross sê in dié omgewing van die politiek van die lyf kan 'n progressiewe gesindheid van sosiale individualisme as alternatief tot die heersende atomistiese individu gestel word. In die heersende konserwatiewe definisies van die individu word ons liggame óf deur puriteinse moraliteit beheer, óf deur kapitalisme verhef tot tempels van verbruikerskeuses. Ross sê ons kan alleenlik 'n radikale demokrasie tot stand bring deur aandag te gee aan individuele regte, waarin respek gewaarborg word vir beide die verskille tussen individue en die omgewings - fisiek, kultureel en sosiaal - waarin ons woon.

ONDANKS DIE HEERSENDE orde se kritiek teen die New Age-beweging, wys Ross daarop dat een van die mens se dringendste politieke dilemmas uitdrukking vind in dié beweging, naamlik die noodsaak om steeds van groei - menslik en/of sosiaal - te praat terwyl die behoefte aan ekologiese beperkings op tegnologiese groei en ontwikkeling in ag geneem word. Dié New Age-gemeenskap deel 'n oortuiging dat eksterne beperkings moet bestaan, en dat onbeperkte innerlike groei nagestreef moet word. Ross se eie kritiek teen die New Agers (dis nou buiten dié mense se tegnofobie) is dat hulle aanspraak maak op 'n absolute siening van die natuur, dat hulle sê beperkings is *veronderstel* om te bestaan, maar nog nie dat ons *veronderstel* is om die bestaan van beperkings te *erken* nie. Laasgenoemde uitspraak is nader aan 'n oplossing sê Ross, want dit berus op die feit dat beperkte sosiale groei sosiaal begeerlik kan wees en ook só uiteengesit kan word.

Saam met die New Age-beweging

kom ander kontra-kulturele bewegings en idees wat 'n invloed op ons kultuur het, ook aan die beurt. Computer hackers, Cyberpunks, futuroloë, globale verwarming...

VERAL DIE LAASTE hoofstuk in *Strange Weather*, "The drought this time", bied aangrypende leesstof. Almal weet die wêreld se weerpatrone is deurmekaar. Afrika gaan gebuk onder een van die ergste droogtes sedert wanneer, sê 'n TV-joernalis op die voorgrond met 'n gekraakte aarde agter hom; Florida in Noord-Amerika loop deur onder tornado's (die ergste dié eeu, sê 'n stem terwyl die kameraperson al swaaiend probeer om die wind af te neem en nie saam met houthuise weg te waai nie), die eilande rondom Hawaii word oorspoel deur een van die ergste vloede nog... En vir elk van dié natuurkragte het die wetenskaplikes, die meteoroloë veral, 'n oorsaak of, ten minste, 'n naam. Die mate van beheer oor verskillende kulture heen - veral oor diegene wat nie toegang tot die wetenskaplike inligting het nie - deur die sentrale owerhede tydens natuurlike noodtoestande en rampe moenie onderskat word nie.

Want hoewel die Westerse weerkundiges en klimatoloë (deur Westerlinge) beskou word as die primêre kundiges wat alleen oor die kennis beskik om die omvang van die globale krisis te verwoord, is die aansprake dat hul wetenskaplike vertolkings van die weerpatrone universeel van toepassing gemaak kan word, dikwels verkeerd. Slegs 50 persent van die weervoorspellings in die VSA is in die kol, en in die meeste gevalle is dit net van toepassing op sekere plaaslike toestande en klimaat, sê Andrew Ross.

SODRA DIE WEER EN weerpatrone ter sprake kom, word 'n mens gekonfronteer met 'n wye spektrum van kulturele verskille in die verhouding tot en vertolking van die fisieke werklikheid wat min of niks te make het met "universele" globale klimaatsvertolkings nie, sê Ross.

Ross haal vir Mary Douglas aan wat vertel van twee stamme in Zaïre - die Lele en Bushong - wat aan verskillende kante van die Kasairivier woon en wat dieselfde weerstoestand heel verskillend ervaar. Die een se koel seisoen word as ondraaglik warm deur die ander ervaar en andersom. Douglas verklaar dit deur te wys op die verskillende landboukalenders van die twee stamme.

Maar die amptelike voorspellers met hul weerkaarte, satellietfoto's en rekenaars, is dikwels geografies en kultureel te ver verwyder om die voor-die-hand-liggende raak te sien.

Die groot Okeechobee-vloed in Florida in 1928 wat deur 'n orkaan veroorsaak is wat die amptelike meteoroloë eers die vorige nag voorspel het, is lank voor die tyd deur die Seminole-Indiane voorspel. Hulle het gesien 'n sekere grassoort blom te vroeg...

Saam met die Indiane het groot groepe diere die Everglades verlaat en ooswaarts na veiligheid getrek, terwyl die swart werkers met die gras onder hulle voete kopskuddend toegekyk het en nie kon verstaan hoe die mense kon vlug voor iets wat niemand kon sien nie.

Die werkers, nasate van die slawe uit Afrika, was as 'n kultuur ontwortel en nie meer in voeling met die "tekens" in die natuur nie. Hulle was onderwerp aan die heerskappy van 'n ander kultuur, wie se "wetenskaplike" kennis van die natuur veel te wense oorgelaat het. Die Okeechobee-vloed het 2 000 lewens geëis.

Strange Weather is 'n merkwaardige boek wat met groot vertroue en sensitiwiteit deur talle bekende en minder bekende dissiplines loop. Ross se uiteensetting van die magstrukture - binne en buite die amptelike hiërargieë - se stryd om beheer oor die toekoms, sal enigiemand wat nog hoop op 'n (beperkte) stukkie van daai koek, aangryp, ontstel en hopelik met nuwe oë na dinge laat kyk.

Daar's niks soos ware liefde

LIBERTYN het die jongste *Huisgenoot* onder oë gehad

"HY is 'n sonskynmens. Hy is ook baie romanties. Hy gee vir my mooi dinge." Sô koer Grethe Fox, veelkleurig uitgevat soos 'n "paradysvoël", in die jongste *Huisgenoot* oor wat dié gesinstydskrif besing as haar "ekstasies wonderlike minnedrama" saam met Braam Kruger.

Ons sien haar in die bed sit in 'n "turkooisblou slaappakkie en bo-oor 'n geel kimonoaadjie met blou blomme". Braam, in sy koloniale kelnepak plus "swart kadoetjie met wynrooi en wit borduurwerk, 'n oorbel en 'n groot wynrooi-en goue glashart op sy bors" dra vir haar ontbyt aan: "lemoensap in 'n blommetjiesglas, 'n bloublommetjie-potjie met koffie en 'n porseleinkoppie met groen blomme".

Braam koer ook tussen die blommetjies mee. Alles wat Grethe doen, is vir hom 'n "klein drama", 'n "opvoering" wat hy selfs afloer. Gevleelde woorde, want in *Huisgenoot* kom voer hulle self hul persoonlike lewe as ekshibisionistiese liefdesdrama vir die jaloerse gluurder op.

Braam en Grethe het klaarblyklik begryp dat *Huisgenoot* se naam nie onvanpas is nie. *Huisgenoot* verander die mense wat die tydskrif in hul huise toelaat, letterlik in huisgenote van die leser deur 'n voyeur te word van wat in die binnekamer, die slaapkamer en die badkamer gebeur.

Die leser wat deur *Huisgenoot* se redaksie veronderstel word, is iemand wat die wêreld by voorkeur deur 'n sleutelgat beskou. Braam en Grethe beloon hierdie leser ryklik deur, opgetooi soos skipbreukelinge uit die kostuumafdeling van die Staatsteater, 'n ontbyt te nuttig wat as "kunswerk" aangebied word terwyl hulle koer oor "liefde".

Die Groot Liefde wat dié twee liefdesduifies "soos 'n orkaan" meegevoer het, is naamlik iets so reg uit die wildste fantasieë van 'n *Huisgenoot*-verhaal. Hy is 'n "sonskynmens", sy 'n "opvoering": dit is sentimente van 'n groot, meeslepende ervaring wat die leser, wat selde aan 'n saamgestelde sin blootgestel word, soos hapklare brokkies onmiddellik kan verteer.

MET HULLE LIEFDE "so groot soos die uitspannel", hulle soentjies en drukies, neem Braam en Grethe hulle plek in in 'n galery van verliefdes wat voor die sleutelgat kom paradeer en poseer.

Uit die stalkneg se bek verneem ons hoe Diana (jy weet tog van wie ek praat?) haar perde-majoor omhels en gesoen het - alles in sy eie woorde, sodat ons self kan oordeel of dié "jongste episode in die voortslepende koninklike sage uit die ware lewe" aan 'n nuuskierige indringer se verbeelding ontspruit het.

Dan is daar ook die "mooi liefdesverhaal" van die liefde tussen Thelma Buytenhek en Frank Braam, wat 54 jaar gewag het om te begin "blom" - met twee bladsye later die berig dat 'n mens bo sestig nog seksueel op jou stukke kan wees.

Blaai 'n mens verder, word dit ook onthul dat Braam en Grethe se "stalekransie van nuwe liefde", of die twee bejaarde dansmaats se nuutgevonde geluk, iets is wat die sleutelgatloerder as gawe moet beskou. Selfs die beeldskone Jerry Hall, met haar "wilgerlat-lyf

wat sterk manne nagte lank kan laat wakker lê", afgebeeld in posities wat die sterk manne onder die lesers aanmoedig om haar self te bespring, kon Mick Jagger se aandag nie hou nie.

"Mick, hoe kon jy dit doen met so 'n pragtige vrou?" versug die druipende opskrif. Maar onder op die bladsy word ons gerusgestel met 'n uitdrukking uit die boek van seksistiese gemeenplagshede: "Maar 'n vrou kan ook net soveel verduur..."

Die liefdesverhale in *Huisgenoot* word aangebied volgens twee beginsels. Die eerste is dié van die "ware lewe". Alles wat hier opgedis en uitgesmeer word, is óf persoonlik vasgestel deur die verslaggewers wat in die binnekamer toegelaat is, óf dit berus op die bekentenis van 'n getuie, aangebied in aanhalingstekens sodat ons sêlf kan oordeel.

Maar dit is nietemin 'n sterk aangepaste weergawe van die realiteit. Die tweede beginsel waarvolgens *Huisgenoot* sy stories aanbied, is dat die lewe episodes uit 'n triviaalroman naboots; dat elke grootgige cliché oor die liefde bewaarheid word in Hollywood of in Londen, soms ook in Troyeville en Port Shepstone.

DIT IS WAAROM Die *Huisgenoot* se "ware lewensdramas", deur wie hulle ook al geskryf word; altyd klink soos die voortbrengsels van 'n rekenaarprogrammetjie wat met ginseng en hormoonpille gevoer word.

In die saaiheid van die burgerlike bestaan, die kleurloosheid van Sondagagtermiddag, bring *Huisgenoot* die vertroosting dat die opwindende liefde soos dit aan ons voorgehou word, ook wel as "ware lewensdrama" bestaan.

Sou dit die lesers deprimeer om van so iets kennis te neem? Hulp is daar by die tallose raadgewende en terapeutiese instansies wat hulle onkoopbare koopware in *Huisgenoot* se bladsye kom verkansel. Tussen die advertensies van waarsêers, sterrewiggelaars, ginekoloë, sieketroosters en Tarot-kenners wemel dit van die afparingsburo's en die seksadviseurs.

Die 087-nommer is die tegniese ekwivalent van die towenaar in die bottel, die abracadabra, die geheime kode wat die deur na die tuin van aardse luste sal oopsluit. Deur *Huisgenoot* - dieselfde tydskrif waarin Murray Janson 'n vertwyfelde Christelike meisie teen die liste van lesbiërs waarsku - kan jy 'n minnaar van dieselfde geslag of selfs 'n "swinging" paartjie telefonies bestel. En as hierdie pogings vrugtelos blyk te wees, kan jy leer masturbeer deur 'n 087-nommer te bel.

Dit alles is net die een kant van die psige van 'n *Huisgenoot*-leser. Daar is ook die donker kant, die ellendes waarvan jy kennis kan neem in dankbaarheid dat hulle nie jou eie is nie: bankrotskap, verkragting, kanker, kindermishandeling, anorexia en vetsug, fisiese misvorming en so meer, ook meegedeel as episodes uit die "ware lewe".

Dat *Huisgenoot*, sover aan my bekend, nog nooit 'n artikel gepubliseer het oor 'n haaslip met twee horrelvoete en 'n boggel wat ook aan kanker ly nie, is waarskynlik blote toeval. Maar dit verg 'n aparte klein ondersoek.

open seven days a week

SPECIALS
19 Different titles by 12 Afrikaans authors, including M.C. Botha, Ampie Coetzee, Harry Kolmer, Victor Munnik, Hans Pienaar and more... Usually priced from up to R25. Our price - between R5 and R8.

Yeoville Books
28 Rocky St, Bellevue East
Phone: 648-2002

Book Dealers of Melville
12, 7th Street, Melville
Phone: 726-4054

SHELDONS

DIE B°EKWINKEL
MET

DIE K°OFFIEWINKEL
Eastgate, Ingang 5

Blending the ordinary and the extraordinary

March of the Generals 3 - "Save Us from the Generals", with acknowledgement to David Goldblatt.

Neville Dubow is this year's Standard Bank bi-ennial guest artist. **ROGER PALMER** reviewed the exhibition, entitled *Sequences, Series, Sites - Photographs 1971 - 1992*, when it was on at the South African National Gallery in Cape Town

SEQUENCES, Series, Sites is an exhibition of 102 works which are closely hung in uniform frames. It is clear that most of the work has been re-made for this exhibition: the Sequence works from 1971-73 are as crisp and clean as the 1991 examples of the Portrait Series. The show contains many references to European and American photography, painting and sculpture. Much of the work originates from research trips to cultural centres overseas.

Dubow's lasting sensitivity to architecture is immediately evident in the Sequence works which open the show. Formal and often symmetrical architectural spaces are photographically represented from high vantage points, whilst performing figures draped in white, interact with sharp divisions of light and shadow to construct classically statu- esque compositions.

IN PLAYGROUND I & II from the 1975 Urban Graffiti series, a castellated, brick edifice supports a triptych of light-toned rectangles viewed across a busy urban playground. The lower half of each triptych panel has been covered with dense graffiti, indicating the maximum reach of the children at play. In this pair of photographs, notions of the permanent, the temporary and momentary coincide to make a work that is rich in its potential for multiple readings. For instance, the art gallery, the work of art, the artist and the audience might all be seen to be addressed in this apparently straightforward, "documentary" diptych. One might compare this work with the Voyeur Series from the same visit to NYC. Here the viewer is invited to assume a position of power over the unwitting and often vulnerable gallery visitors, as they ponder over the era of Pop.

Jericho Strip (1976) consists of two rectangular groups of eight black-edged photographs which are separated/joined by a single, central image placed directly below. In all seventeen pictures we view the same derelict interior space. Reading the work from left to right, a woman wearing only a watch on her left wrist and plastic (?) bags on her head and feet, appears to walk with difficulty, first towards, and then away from the camera: the close-up profile of her turn occurs in the isolated, central image.

Jericho Strip is both elegant and intriguing but fetishistically dominated by a representation of the female figure, front and back. What kind of collaborative event does a work such as this represent, and what kind of collaboration does it promote between the viewer and the viewed, the subject and the object?

By comparison, the subtle companion work, Jerusalem Lip, explores complex questions of representation, cul-

tural identity and sexuality through a sensuous but deadpan performance. In a series of 12 photographs, the head, hands and lips of a woman perform magic with a short strip of white tape. Man Ray would have been proud of this piece.

ON A RETURN VISIT to Israel in 1980 Dubow discovered images of The Dome of The Rock which were painted, printed or collaged on various walls and surfaces in the Arab old city of Jerusalem. His work of six photographs titled Dome & Wall Variations, is a potent synthesis of photographic and chirographic images; it delicately conflates monumental and casual forms through an insistent unity of representation. This piece reveals Neville Dubow the artist at his very best, as does La Reve du Metro of 1989.

Mounted high in a generous frame, two adjacent Polaroid images suggest a naked woman curled up, apparently asleep, her head occupying the top left corner of the left hand image. In the right hand picture, discreetly positioned to the right of the curved line of the naked woman's back and buttock, the top three rungs of a metal ladder are visible.

The high gloss surfaces of the Polaroids coincide with the faintly reflective sheen of an advertising billboard, indicating that Dubow has photographed a photograph. Just as the image on the billboard is constructed by means of pasted sections (note the registration fault on the upper thigh), so Dubow's naked female figure straddles two discrete rectangular images. The section of ladder thus functions as an illusory bridge between two reflective, fragmented photographic surfaces.

Through various indulgences of spectacle and technique, most day-to-day users unwittingly promote photography as a medium of severe limitations. But it is the artist who best understands photography's capacity to articulate the ordinary with the extraordinary. Over the past 21 years, Neville Dubow, the artist, has been committed to just such a quiet and highly considered appraisal of the nature of photography. The results should not be missed.

- Roger Palmer is an artist who teaches Fine Art at the Glasgow School of Art in Scotland. Dubow's work is on exhibition at the William Humphries Gallery, Kimberley, until end September after which it moves to the Oliewenhuis Art Museum in October. It will be in Johannesburg (Standard Bank Centre Gallery) during April 1993 and at the Unisa Art Gallery in Pretoria during May 1993.

Fascism

and the Earth Mother

Marianne Sägebrecht is the Martha in Czechoslovakian director Jiri Weiss's relatively successful Holocaust film, *Martha and I*. **ANDREA VINASSA** reviews one of a wave of films about the plight of 'ordinary Germans' during the Second World War

GERMAN actress Marianne Sägebrecht came into the Hollywood eye in Percy Adlon's *Bagdad Cafe*. She has carved a career for herself playing objects of desire. Men always fall for her despite themselves. She seems to insinuate herself very subtly into their lives, staring at them ingenuously with those huge eyes, mothering them, mollycoddling them, enveloping them in her breasts. She has the same effect on her audience.

I don't know if the feminists would approve of her devious methods - she is a "mistress" of the feminine wile - but they have got to approve of the political correctness of casting a fat person to play the "love interest".

She is probably the first and the last very fat person to be a sex symbol in a nation of anorexics and gymoholics. Other fat persons, Roseanne Barr and Kathy Bates, have gotten the chance to play lead roles, but only in films in which fat equals neurotic and has come to symbolise the overconsumption of America. They are horribly self-conscious about their bulk and keep drawing attention to the fact that they are unable to deal with it. That you end up hating the characters played by Barr and Bates, is more the fault of Hollywood's conformist thinking (or non-thinking as the case may be) than the actresses', and of course, they have no power to extricate themselves from the trap.

Sägebrecht seems blissfully unaware that she does not fit the world's idea of the perfect body image, and she is so totally at home in her body that she destroys all preconceptions of what is "sexy". She has, miraculously, come to be associated with mysterious eroticism, old-style romance and comforting eroticism. That's why she can play sex symbols while Barr and Bates just get more candy bars.

In *Martha and I*, Pygmalion meets the Holocaust in a film which makes its comment on prejudice and hatred within a simple romance. At its epicentre is the mesmeric performance given by Sägebrecht, who is a housekeeper in the home of a Jewish medical doctor played by Michel Piccoli.

IT IS THE STORY of a romance across the seemingly unbridgeable divide of race and class. While Hollywood forays into cross-cultural, cross-class lines always seem ridiculous and impossible, the relationship between the good doctor and his good housekeeper is entirely natural because director and screenwriter Jiri Weiss gives it the necessary substance. *Martha and I* is something of an improvement on other really turgid Czech films - you know, silly satire about rural people and the bureaucracy.

Sägebrecht's character comes from a brutal background - her brothers are Nazi's, she has no self-confidence and is at first unable to shake off the shackles of servility. Her second-class citizenship, her lack of self-esteem, is so ingrained in her being that she keeps slipping back into her old habits even when she gets married.

Without a hint of didacticism, Weiss meditates on the etiology of fascism, which, he comes to conclude, is born of inferiority and fear, not superiority and knowledge. This is not an original thought, but Weiss handles it exquisitely.

Using a feminist device, he expounds on the nature of oppression and power relationships: although Martha is no longer a servant, she cannot break the habit of finding her self-worth in sacrifice for and service to men.

Set in Prague during the German occupation, *Martha and I* gives some insight into the complex politics of Central Europe. This aspect of the film is most engaging. When Weiss is exploring the nuances of their unfolding affection and love, the film is magical. When he is sketching the minutiae of ethnic intolerance around a dinner table, the film is universal.

The moment the focus moves away from Sägebrecht onto more weighty and earnestly obvious issues, the Holocaust itself, it becomes sentimental and predictable. We've seen it all before. The magic is diffused.

NUWE VRYSTELLING

STER-KINEKOR

Altyd beter op die groot skerm

"A STIRRING, ENGROSSING AND CHALLENGING FILM."

Marshall Fine, Gannett Newspapers

Tom
BERENGER

John
LITHGOW

Daryl
HANNAH

Aidan
QUINN

Tom
WAITS

Kathy
BATES

AT
PLAY
IN THE
FIELDS
OF THE
LORD

DIE SAUL ZAENTZ COMPANY BIED AAN: 'N HECTOR BABENCO ROLPRENT "AT PLAY IN THE FIELDS OF THE LORD"
FOTOGRAFIE LAURO ESCOREL UITVOERENDE VERVAARDIGERS FRANCISCO RAMALHO JR
EN DAVID NICHOLS REDIGEERDER WILLIAM ANDERSON A.C.E. MUSIEK ZBIGNIEW PREISNER
PRODUKSIONTWERP CLOVIS BUENO GEBASEER OP DIE ROMAN DEUR PETER MATTHIESSEN
DRAAIBOEK JEAN-CLAUDE CARRIERE EN HECTOR BABENCO
VERVAARDIGER SAUL ZAENTZ REGIE HECTOR BABENCO

**BEGIN VRYDAG 18 SEPTEMBER BY DIE VOLGENDE
STER-KINEKOR TEATERS: THE MALL ROSEBANK
EASTGATE EN IN PRETORIA BY DIE TREMLOODS**

So eg, so reg! Sien dit heel eerste by Ster-Kinekor.

plant 'n boom

Die opregte geelhout (*Podocarpus latifolius*) - Uit: Keith Coates Palgrave se *Trees of Southern Africa* (Struik)

TWEE boombewuste entrepreneurs van die Franse dorpie Pelussin in die Rhônevallei, Marc Douillet en Roger Sassolas, het besluit om mense nader aan bome te bring. Rêrig náder. Elke naweek tussen Maart en November neem hulle klein groepies mense na die Woud van die Mummelende Stroom so 'n ent van die dorp af waar hulle 'n boomklimbekursus aanbied. Hulle noem hulself die Accrobranchés. Die teoretiese deel van die kursus is glo nie te moeilik om onder die knie te kry nie, maar die klim self neem 'n tydjie om te bemeester. Volgens die twee boomkliminstrukteurs is beukebome (beech) by uitstek klimbome vanweë hul sterk, so te sê horisontale takke en gladde bas. In die aande, as die weer dit toelaat, slaap die mense glo 20 meter bo die grond in hangmatte in die bome en kom so in aanraking met uile en ander boombewoners.

Miskien moet die twee Fransmanne 'n plan maak om 'n paar boomklimmers na die Suid-Kaap te neem. Daar groei 'n paar bome - soos die Outeniekwageelhout (*Podocarpus falcatus*), wat in sommige gevalle tot 60 meter hoog groei - wat selfs 'n gesoute klimmer se vaardigheid tot die uiterste sal beproef.

'n Mens sien deesdae al hoe meer geelhoute in voorstedelike tuine. Miskien breek die dag aan dat daar meer geelhoutbome as geelhouttafels in die suburbs is.

Veral drie spesies word geplant: die Outeniekwageelhout, Henkelse geelhout (*P. henkellii*) en die opregte geelhout (*P. latifolius*).

Die ouens wat weet, soos Kristo Pienaar, sê Henkelse geelhout, met hul kenmerkende smal, druipe donkergroen blare, is die enigste geelhoutspesie wat in die gemiddelde tuin geplant behoort te word. Die ander twee spesies (*P. falcatus* & *P. latifolius*) is te groot en hoort eerder in parke. Maar as jy dink jou tuin is groot genoeg, kan jy mos plant wat jy wil.

Wat Henkelse geelhout betref: dié immergroen bome met hul kenmerkende piramidale vorm groei hoog en wyd in hul natuurlike omgewing (tot 20 meter of hoër), maar in die gemiddelde voorstedelike tuintjie sal hulle selde hoër as 10 meter groei. Hulle is nie vinnige groeiers nie, veral nie in tuine nie, maar dis gewis nie genoeg rede om nie een te plant nie. Juis omdat dié bome so stadig groei, is dit noodsaaklik dat 'n mens hulle op die regte plek plant. Plant jou geelhout in 'n gróót, vrugbare gat in die grond met goeie dreinerings. Hulle hou van die son en baie water, sal matige ryp weerstaan en is windbestand. Henkelse geelhout is ook 'n potboom: op die sypaadjies van Hongkong is daar glo talle van dié bome wat in groot potte groei. - RYK HATTINGH.

Uit: Kristo Pienaar se *Gardening with Indigenous Plants* (Struik Timmins) *The European* (20 - 23 Augustus)

harridans restaurant

at the market, bree street, newtown

SAFE PARKING AVAILABLE

FYN PROE NETTIE PIKEUR

VARKWORSIES VIR SONDAG en aspidistras in die huis

SOOS die diepsinnige essayiste agter in vrouetydskrifte so lief is om te sê, elke mens stel sy eie grense. Die sitkamerruite moet elke dag blink gevryf word, of hulle duld nie aspidistras in die huis nie. Sulke goed.

Ons Pikeurs hou nogal van aspidistras in die huis - so 'n tikkie Victoriana, so 'n dánkbare plant - maar ons duld nie antimacassars nie. En ek is bevrees ons sitkamerruit lyk soos vissop. Maar ons het een Maginot-linie van 'n grens: varkworsies. Ons eet varkworsies vir Sondagontbyt, en doen dit in die aangesig van grillende vegetariërs, kinders met fiemies wat jou vertel presies HOE varkworse gemaak word en wat varke alles eet, en cholesterol-maniakke wat saagsels met bloumelk verkies.

Onder aanhangers van dié sameswering tel vriendin Tessa, wat nie net Joods is nie, dus is varkworsies anyway *trayf*, maar sy is met 'n Afrikaner getroud en is oortuig dat hy tien jaar langer sal lewe as hy net Sondae ophou worsies eet.

Sover wen Tessa nog, maar wat sy nie weet nie, is dat haar man tuisgemaakte mayonnaise, van daai soort wat net uit eiers en olyfolie bestaan, met 'n lepel eet wanneer sy nie kyk nie.

En daar is nog 'n Pikeur-grens: vir mayonnaise eet ons the real thing, nie daardie suur, swaelgeel room wat jy in bottels koop nie. Het iemand al ooit gehoor van 'n mayonnaise-freak wat dié stuff vir die lekker uit die bottel eet? Ons koop nie eers lae vet-roomys nie, what's the point? Of kamma-volgraanbrood nie (as jy dit plat druk, BLY dit plat).

TERUG BY VARKWORSIES. O, heerlik, saggies gebraai in 'n pan tot goudbruin, met so 'n strepie brand onderaan, en dan bak jy die halwe tamaties in die vet wat oorbly. Die eiers, to add cholesterol to calories, bak jy natuurlik in botter in 'n skoon pannetjie, want hulle smaak nie lekker in vet nie. Die Franse bak eiers in 'n blitswarm pan sodat hulle knetter en opblaas en onder aanbrand, soos in kèffies hier by ons.

'n Andervarkworsie-favourite word in die oond gebak, in 'n plat bak met skywe appel tussenin en flentertjies botter bo-oor. Ons eet dit met Grey Poupon-mosterd. En as die brekfis twaalfuur se kant toe neig, kook ek graag die appels met uieringe en gekapte kool in 'n aparte pan, met presies een heel naeltjie vir geur.

As ons nie worsies gehad het vir ontbyt nie, maak ons varktjops vir lunch:

GRAND VARKTJOPS

Braai tjops in botter tot net-net gaar in 'n diep pan. Meng intussen 'n halfkoppie sterk kaas, 'n lepelvol mosterd na smaak, 'n lepel brandewyn, 'n halfkoppie room (smetana is piekfyn) en peper. Pak die tjops in 'n dieperige bak, gooi die sous bo-oor en prut baie saggies tot die kaas smelt. Moenie kook nie, dit sal skif.

VARKBOUD MET LEMOEN

Noudat lemoene volop is... Geur jou varkboud met repies knoffel, asook 'n takkie roosmaryn. 'n Halfuur voor die boud gaar is, vryf oor die vleis 'n mengsel van: 1 eetlepel Franse mosterd, 1 eetlepel marmelade, die sap van een groot lemoen en 1 groot lepel bruinsuiker.

Skep die ekstra vet aan die einde uit die pan, en maak 'n sous deur 'n skeut Van Der Hum en nog 'n bietjie lemoensap by die pansappe te voeg.

Sny twee ongeskilte lemoene in dun skyfies, verhit hulle effens in die sous en bedien by die boud. Die Franse gooi die sous bo-oor die vleis, maar ons verkies 'n sauce boat à l'Anglaise.

Ons Pikeurs is gek na mertot, en drink graag Meertust of Thelma s'n. Hannes en Gyles, wat onderskeidelik dié heerlike wyne maak, is albei classy okes wat nie bo varkworsies verhewe is nie.

elmari rautenbach skryf
oor die week se

Paul skilder 'n donker prentjie

OM uit te styg bo die massa moet 'n menskan waag-hetsy op besigheidsvlak, die oorlogsveld, die kunste of selfs net in die alledaagse lewe. Napoleon was bekend daarvoor dat hy ná 'n veldslag sy generaals sou vra of hulle "gelukkig" (lucky) was. Wat hy eintlik bedoel het, is: het hulle gewaag. *Konings* se Paul C Venter stel dit 'n bietjie anders: as 'n projek hom nie "bang", maak nie, stel hy nie daarin belang, nie. En *Torings*, *Konings* se opvolg, is beslis só 'n projek, sê hy.

Paul kon uiteindelik dié week bevestig dat die probleme rondom die vervaardiging van *Torings* opgelos is. Hy skryf reeds aan die nuwe reeks, wat uit tien episodes van 46 minute elk sal bestaan en hoop om einde vanjaar klaar te wees. Verfilming sal hopelik vroeg aanstaande jaar begin.

Dié slag is Paul egter nie net die draaiboekskrywer nie. Sedert *Konings*, wat deur Johan Bernard van Leisureco vervaardig is, het Paul en Johan hul eie vervaardigingsmaatskappy, Ekliips, gestig. Die vervaardiging van *Torings* sal nou behartig word deur Ekliips in samewerking met Leisureco, wat deur Frik Botha verteenwoordig sal word.

Oor 'n regisseur is daar nog nie sekerheid nie. Volgens Paul is dit die eerste keer dat hy aan die ander kant van 'n produksie staan en daarvoor, sê hy, moet jy hare op jou tande hê.

Torings begin waar *Konings* opgehou het - met Dolf Groenewald se beroerte-aanval - en loop tot einde 1992. Sy grootste probleem met dié tydperk, sê Paul, is die donker prentjie wat deur die politiek en ekonomie geskilder word en die depressie wat dit onder veral die wit bevolking tot gevolg het. As sogenaamde komiese verligting speel hy met die gedagte - hy het al met 'n advertensiematskappy in dié verband begin onderhandel - om *Nuustak* se Uil en Trapsuutjies by te haal.

OPENBARE DEBATVOERING BOEMERANG

WAAG beteken ongelukkig nie altyd wen nie. En die laaste ding wat 'n debat oor so 'n uiters sensitiewe onderwerp soos die toekoms van Suid-Afrika (letterlik) nodig het, is 'n ore in die nek-geloer na die horlosie.

Sondag se Agenda was beslis 'n waagstuk om, met Bisho nog so vars in die geheue, die samesprekinge tussen Roelf Meyer en Cyril Ramaphosa op TV te laat hervat. Ongelukkig het dié waagstuk nie gewerk nie.

Deur dit na die TV-podium te verskuif, is die fondament waarop die moontlike sukses van die man-tot-man-samesprekinge tussen Meyer en Ramaphosa gerus het, weggeveem. Waar die twee politieke verteenwoordigers

voorheen net met mekaar gepraat het, moes elkeen nou ook sy gehoor in ag neem - 'n dubbele las gegewe die delikate stadium van onderhandelinge tussen die regering en die ANC.

Dié debat was 'n demonstrasie van die klassieke onderhandelingsdilemma in ons politieke arena, waar die demokrasie ideaal-gesproke eis dat onderhandelings namens die bevolking in die openbaar gevoer word. Maar ironies genoeg is dit algemeen bekend dat die onlangse onderhandelings agter geslote deure tussen dieselfde twee verteenwoordigers tot groter vordering gelei het as tientalle toesprake op politieke verhoë.

Die TV-debat het boonop swaar gely onder 'n gebrek aan tyd om argumente wat wel ter tafel gelê is, deur te praat. Freek Robinson moes later vir meer tyd vra, wat vir 'n skaars ligte oomblik gesorg het toe Ramaphosa hom bedank vir die feit dat hy om meer tyd "smeek".

Met *Agenda* as die "onderhandelingsstafel" het die twee sprekers ook noodgedwonge gesit met 'n "skeidsreger" wat moes oordeel oor die meriete van 'n antwoord, die duidelikheid daarvan vir die gehoor, en die hoeveelheid tyd wat beskikbaar is per antwoord.

'n Nuutjie was dit miskien en publisiteit vir *Agenda*. Maar 'n konstruktiewe debat? Nee.

A ritual in busy minimalism

CHARL BLIGNAUT reviews Ellis Pearson's latest offering, a primal *Urrgh!*

THE creatures gather in a rubble landscape at some lost point in time. Their communication comprises of sounds - grunts, barks, calls, cries, neighs, snorts and the odd "freshpot" or "heehaa". Minor territorial and ownership scraps break out, quelled by the descent of a priest (Sue Pam-Grant) sporting a ludicrous grin and platform heels. Her gifts lead to scenes reminiscent of the Mad Hatter's tea party. The primitive activities gather momentum. The Earth Mother (Nomsa Nene), decked in massive hoop skirt, is taken, strung up and gives birth to a new man.

Common Man (Warrick Grier) learns to fend for himself. It's a jungle out there, the creatures backstabbing and bribing to gain food. The power struggles, frequently initiated by The Warrior (Emma-Jane Mezher), continue to mount and the fittest will seem to survive. Meanwhile The Politicians (a barking Patrick Ndlovu and a cawing Dale Cutts) quibble and cohort and the Priest seems to be losing control of her followers.

The Common Man, harrassed by the turmoil, discovers his ability to speak - a plea for the order of silence, but is mocked. Left to his own devices he creates a machine. The creatures return, awed by the contraption before destroying it. In a rage he attacks back. The bells toll. The Common Man dies. The Priest sips tea. The stage hand leaves the playing area.

Urrgh! was workshoped by the cast, director Ellis Pearson and designer Anton Burggraaf. It's reminiscent of those good old days at the Loft, before Theatre For Africa, when an ensemble cast would test their physical resources to discover new and unusual means of dramatic expression. And *Urrgh!* is certainly an unusual and even innovative production, drawing purely on sound and movement and developing a ritualistic spiral of events. Its impact relies on a primal code, displaying a civilisation's instinctive reaction to defend, survive and do battle. A new dawn - the birth of the man and the subse-

quent inability to communicate are open to whatever analogies may stir.

Although there are frequent moments of dense activity, much of the action in *Urrgh!* didn't gel as solidly as possible on the opening night. The voices could have been bigger, the movements bolder, the primitivism cruder. The style seems to be caught between physical minimalism and prop-laden activity, blunting the impact. Burggraaf's use of the theatre space (an arena with one side raised) is exciting until it begins to obscure some of the action. There is, however, a gratifying use of the theatre as a performance space, not restricted by conventional architectonics. Characters emerge from all sides and on all levels, constantly stirring near the ceiling, at open doors, behind the audience.

The ensemble tackle their task with fervour and each develop a believable set of sounds and quirks. Their interaction is unified and supportive, and they provide an original evening of entertainment.

MARKET THEATRE
832-1641

"MONUMENTAL NEW FUGARD ... STAGED WITH BRILLIANCE" *Citizen*

PLAYLAND

Mon-Fri 8.00pm
Sat 6.00pm & 9.00pm

LAAGER THEATRE
832 1641

Paul Slabolepszy's
THE RETURN OF ELVIS DU PISANIE
"STUNNING, ENCHANTING PAUL SLABOLEPSZY'S PERFORMANCE IS SPECTACULAR" *Citizen*

Directed by Lara Foot

Mon-Fri 8.15pm
Sat 6.15pm & 9.15pm

UPSTAIRS THEATRE
832-1641

WOYZECK ON THE HIGHVELD

VOTED "BEST OF THE FESTIVAL BY 6 OUT OF 6 CRITICS AT THE '92 GRAHAMSTOWN FESTIVAL"

Mon-Fri 8.15pm
Sat 6.15pm & 9.15pm

KIPPIES
832 1641

8 Aug - 27 Sep

JAHNITO

Tues - Sun
(Weekdays) - R10.00
(Weekends) - R12.00

MARKET GALLERIES

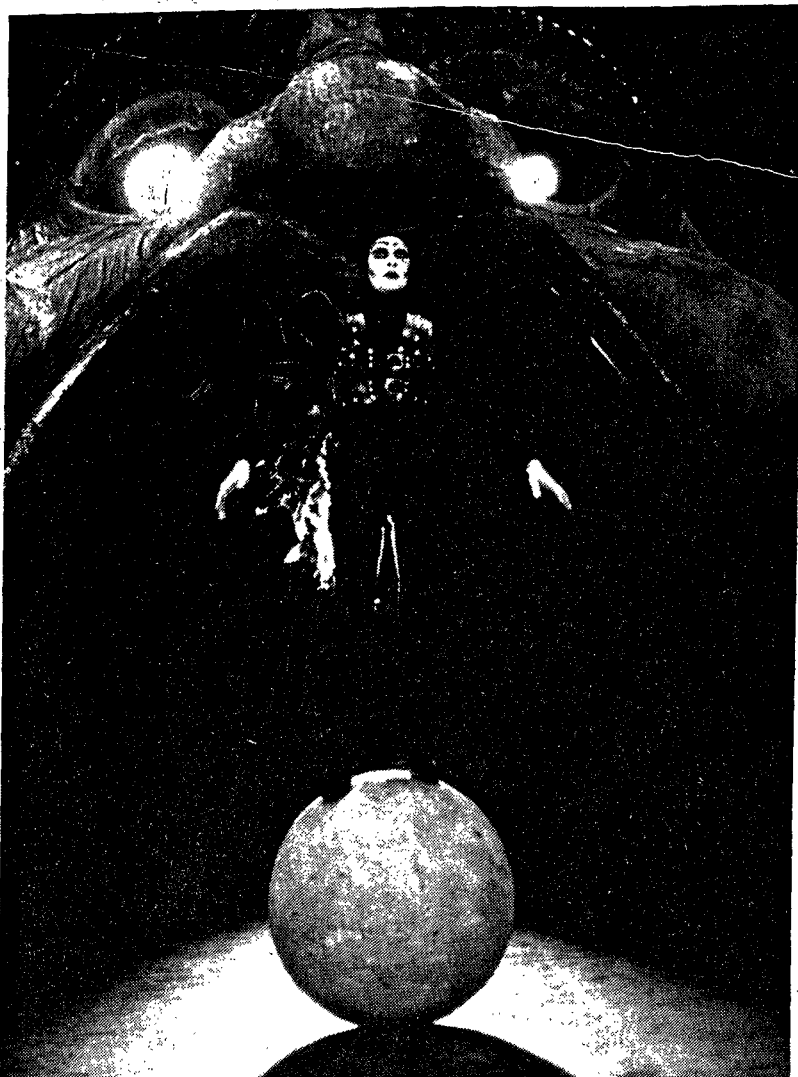
6 September - 3 October

JACKIE COCKERELL -
"PROPHET" Charcoal & acrylic on vilene
BARBARA PRICE -
"NICHE 11"

Oil on canvas
PAMELA FRIEDMAN -
"MOTHER & CHILD"
Oil on canvas

FLEA MARKET

SPEND YOUR SATURDAYS AT THE ORIGINAL JOHANNESBURG FLEA MARKET WHERE YOU CAN ENJOY LIVE ENTERTAINMENT WHILE YOU BARGAIN HUNT IN OUR UNUSUAL SELECTION OF STORES.

Antoinette Kellerman in *Cymbeline*

Reible

SE KOSMIESE KOMEDIE

CHARL BLIGNAUT resenseer Shakespeare se metafisiese 'road play'

SHAKESPEARE het *Cymbeline* ses jaar voor sy dood geskryf. Dit vorm deel van sy laaste siklus toneelstukke, die moeilikstes.

In *Percles*, *Cymbeline*, *Die Wintersprokkel* en *Die Storm* word die natuurlike en die bonatuurlike nou vervleg, illusie en werklikheid vloei deurmekaar en is nie meer afsonderlike dramatiese elemente nie en die mistieke betree en reguleer die handeling. Niks is sonder meer verklaarbaar nie. 'n Storm of 'n doodgewone wandeling deur die woud of 'n droom kan die hele verloop van die handeling verander.

In dié toneelstukke het Shakespeare die wêreld self in 'n teater verander en die onderskeid tussen kuns en die lewe laat verval. Die karakters in *Cymbeline* besef dan ook teen die einde dat die droom en die werklikheid nie van mekaar geskei kan word nie.

Dis dié elemente wat regisseur Dieter

Reible in sy jongste hantering van 'n Shakespeare-tekst nog nader laat beweeg aan 'n teatrale ruimte waarin tyd, plek en geslag blote metafore word van 'n tydlose en universele ervaring. Deur Imogen se soeke na haar pa en haar geliefde Posthumus, steun Reible sterk op die reis-tema: die reis uit die verlede na die toekoms, deur die woud, op soek na liefde en na 'n pad wat sonder verklaring ander paaië kruis en na ander ruimtes lei. Hy verwys na sy verhoog as "n grot in tyd".

Hy speel ook heerlijk met die beeld van die wêreld as verhoog. Sy karakters is akteurs, hul gesigte is wit geverf en die kostuums dié van narre. Sy grot is die mond van 'n reusagtige hanswors. Aan die ander kant van sy speelvlak is 'n klein proscenium. So word die romantiese komedie ironies gelade en herinner dit aan 'n tragedie wat skertsend gespeel is. Dit word 'n kosmiese

Making sense of darkness

William Kentridge's multi-media production gives substance to the dark thoughts and nameless visions of a timeless anti-hero, says **CHARL BLIGNAUT**

TAKE a rustic set and add artist William Kentridge's finest video sketch work to date. Then add the Handspring Puppet Company's expressive and almost lifesize puppets to some extremely talented actors. Mix it up at the right time in the right place - we're looking for signs to make sense of our darker hours - and add a dash of indigenous sound and some blinks, cuts, scratches and beeps. The result is theatre that's unique enough to function as a truly indigenous South African metaphor.

Kentridge has joined the ranks of multiple revisionists of Büchner's *Woyzeck*, a humorously pessimistic story of an illiterate man's descent into madness and gruesome murder. Büchner, a German playwright and doctor, only wrote three plays, of which *Woyzeck* was unfinished at the time of his death at the age of 24. A precursor of twentieth century expressionism and a political radical, Büchner's vision was one of vast sympathy for the oppressed.

It makes sense, then, that the Highveld adaptation features a black *Woyzeck* and shifts the action to shanty shebeens and shacks. *Woyzeck* thinks too much, plagued by his surroundings and by making sense of infernal existential dilemmas. And his mood is growing darker and darker as he becomes an object of a zealous doctor's laboratory examination and the moral musings of his frightfully correct boss.

When he discovers his wife's infidelity he plots to kill her. In fine tragic tradition, he overlooks her repentance and absolution, takes her for a long walk and cuts her up.

THERE'S A VERY clever handling of the tragi-comic elements of the story. The character of *Woyzeck* is a carefully created anti-hero. Kentridge has used the video footage as a semiotic universe, sharing the random links and significations of *Woyzeck's* thoughts and nameless visions. The video also serves an ideal means of creating backgrounds, mood, defamiliarising common objects and shifting the action to the metaphysical.

The Handspring puppets, created by Adrian Kohler, Francois Viljoen and Erica Elk range from crippled old ladies to crawling infants and are humorous caricatures with ample human charm. And the actors manipulate them with professional ease. Louis Seboko and Busi Zofuka are remarkably adept at conveying fully rounded protagonists with little other than vocal projections. Tale Motsepe gives another fine performance as the Barker, a sort of ring-leader equipped with megaphone, rousing audience attention.

Woyzeck on the Highveld is not only aesthetically charming, but is also a ground-breaking piece of local theatre that can't be missed.

• It's running Upstaris at the Market until 31 October.

komedie. En om dinge nog verder te verwar, het Reible besluit om die vyftien karakters in *Cymbeline* in ses akteurs se hande te laat.

Só word agt rolle deur Peter Terry en Bill Curry vertolk. In die rolle van hansworse lewer hulle kommentaar op die irrasionele sy van menslike emosies en dade. James Borthwick speel 'n uitstekende Posthumus, brutaal, trots en verlei deur illusies. Hierteenoor speel hy ook 'n nugtere Pisanio.

SOOS IN DIE ELIZABETHAANSE tyd, toe seuns die vroue-rolle vertolk het, word Imogen, die kwesbare en onskuldige heldin, briljant vertolk deur Gustav Geldenhuys. Met genuanseerde spel en onberispelike aandag aan besonderhede bring hy die konflik in die karakter duidelik na vore. Dan trek hy sy romp op sodat sy lyfband 'n hems kraag word, en slaan oor na die rol van die bese Cloten.

Dieselfde merkwaardige virtuositeit word ook van Antoinette Kellerman verwag. Sy vertolk die rolle van beide die Koningin en Iachimo. Op dié klein

verhogie lewer sy van haar beste en voortreflikste werk nog. Die rol van *Cymbeline* word deur Louis van Niekerk vertolk. Hy bied 'n afgeronde en simpatieke koning en Reible se hand is duidelik sigbaar.

Wie weet waar Afrikaanse Shakespeare sonder Tjaart Potgieter sou gewees het? Soos met sy vertalings van *Die Storm* en Heiner Müller se *Macbeth*, is sy *Cymbeline* terselfdertyd bekend en poëties; sy taal eietyds, dog met 'n tydlose ritme. James MacNamara se stel en beligting is skitterend en komplimenteer dié Reible-produksie.

Reible se *Cymbeline* is moeilik en beslis nie vir die kommersiële mark nie. Sy onverbidelike benadering en uiters humanitêre visie bied 'n teaterondervinding wat niemand mag misloop nie.

• *Cymbeline* kan tot 3 Oktober in die Momentum by die Staatsteater, Pretoria gesien word. Die produksie kom nie Johannesburg toe nie.

Die selle ou suits, die selle ou storie

Die Johannesburgse Stadskouburg het dié week geheropen. **ANDREA VINASSA** was daar

TOE heropen die nuwe ou Stadskouburg vandeeweek sonder veel fanfare - so op tipiese halfgebakte-Boeremanier. Die foyer lyk nou soos die ontvangsportaal van 'n internasionale lughawe. Die gehoorsaal lyk, buiten die nuwe sitplekkoortreksels, presies soos dit altyd gelyk het.

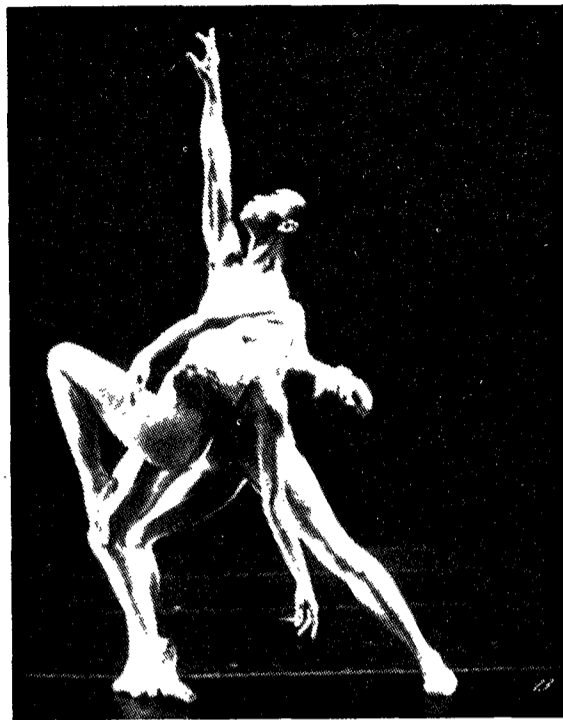
Daar is geen gevoel dat 'n evolusie of 'n vernuwing plaasgevind het nie - ondanks die reklame wat die hele tyd vir ons sê dis "teater vir die mense". Die selle ou suits; die selle ou storie. En die manne wat nie tien jaar gelede suits gehad nie, het suits gekoop.

As dit nou rêrig 'n teater vir die mense was, sou die mense darem mos kans gekry het om die verhoog met die DTH te deel. Of was hulle bang ons steek lelik af by die pro's van New York? Of was die DTH bang ons vertoon beter as hulle?

Ek is seker Michal Grobbelaar, Christopher Till en die manne van die Stadskouburg het tientalle verskonings vir hul rigiditeit, maar dis tyd dat hulle ook ter wille van die mense 'n bietjie ongemak verduur. Dis alles goed en wel om werkwinkels in die townships te doen, maar die dansgroepe wat hulle doodwerk, verdien die soort blootstelling en ondersteuning wat hulle saam met die DTH kon geniet het.

Die program is kort genoeg - 'n voorprogram kon met die grootste gemak aangelas gewees het. So 'n curtain raiser sou ook die geleentheid gebied het om die DTH te verwelkom. Dit was nogal onbeskof van ons om hulle nie ordentlik te verwelkom nie. Hulle het sommer die deur met die huis ingeval, hul ding gedoen, en almal het huis toe gegaan.

Dit is nie teen elitisme dat ek dit het nie. Ek is altyd 'n bok vir elitisme. My probleem is bemerking: dit was die ideale moontlikheid vir die Suid-Afrikaanse dansgemeenskap om op die DTH se rug ge-abba te word - nie omdat ons dans minderwaardig is nie, bloot

omdat ons geen benul het van reklame nie. 'n Volbespreekte saal is 'n ding wat Suid-Afrikaanse dansgroepe nie te sien kry nie.

Wat van 'n kombinasie van verskeie groepe en die Free Flight-dansgeselskap wat vroeër vanjaar na 'n internasionale dansfees in Köln genooi is en volgens die resensente die Duitsers verstom het? Wat van 'n Robyn Orlin of 'n Sonje Mayo of een van die jong latte wat in die afgelope tyd opgang gemaak het?

* Die resensie wat ek vanoggend sesuur opgestaan het om te skryf, het van die disc af verdwyn - en dis onregverdig om my woede op die arme dansers uit te haal. Dit is nog te vroeg om 'n beslissende oordeel oor die DTH te vel.

Pawe on Reinecke

The PAWE (Performing Arts Workers Equity) executive writes:

IN his article entitled "Pact - where the arts unite people?" (VWB 11-17 September), Charl Blignaut reports on Pawe's picket of the opening night of Pact's production of *Beyond Therapy* and the response of Pact director Dennis Reinecke to the leaflet that Pawe distributed at the picket. Our quibble is not with Charl Blignaut - we appreciate his well considered coverage of the event. Pawe wishes to point out a couple of the inaccuracies in Reinecke's statement.

- Reinecke denies the fact that he blocks negotiations between Pact and democratic cultural organisations. Just one example will make our point. To paraphrase a letter from Pact's lawyer dated 12/09/1991: *Pact cannot respond to Pawe's request for recognition agreement negotiations because Pawe is a political organisation and hence not a bona fide union.* This is pure obfuscation. If unions and politics are mutually exclusive then Cosatu and Nactu would not be unions. Pact's letter is simply a red herring - another obstacle in the path of Pawe's attempts to negotiate with Pact.
- Reinecke claims that Pact was not instrumental in the arrest of 150 peaceful demonstrators in the State Theatre on August 7. The delega-

tion that staged a sit-in that day made it clear that they would leave the State Theatre as soon as Reinecke accepted their memorandum. Instead, he chose to get a court interdict to evict the delegation which led directly to their arrest and prosecution.

- Pawe - among others - accuses Pact of wasting the taxpayer's money on unnecessary industrial relations battles. Reinecke denies this. Pact's firing of the 299 State Theatre workers last year has been declared an unfair labour practice by both the Industrial Court and the Labour Appeal Court. The Appeal Court recently upheld the earlier ruling that the fired workers should be reinstated with full back pay. Both courts reprimanded Pact and its lawyer for its outmoded industrial relations practices. The costs to Pact in this senseless and unwinnable legal battle they have undertaken, before consideration of legal fees, are around R2,5 million. Taxpayers' money.

Reinecke indicates in the Blignaut article that "the dismissals were not unfair... regardless of the court ruling". This now notorious intransigence and disregard for the findings of two of South Africa's courts indicates a flagrant lack of respect for the law.

Van bergies tot Scarlett O'Hara

ARNOLD BLUMER het 'n *Evening with Pieter-Dirk Uys* in the Baxter-teater deurgebring

'N BERGIE geklee in swart munisipale vullissakke strompel uit die gehoor op die leë verhoog en vertel vanuit sy perspektief wat aangaan en wat makeer. Hy ondergaan metamorfoses: 'n kort rukkie lyk en praat hy soos PW Botha, dan weer soos Piet Koornhof en Desmond Tutu, tot daar, uitgedos in 'n wit hemp en das, net PDU oorbly, wat onthul hoe die publikasieraad hulself belaglik gemaak het en hom van materiaal vir toekomstige vertonings voorsien het. En daarna vind weer gedaanteverwisselings plaas; niks en niemand word ontsien nie: Winnie sê vir Nelson hy kan maar sy Mercedes hou, sy wil net die tyres hê, 'n polisiefolteraar ontpop hom as weerhaan, Buthelezi "kills for peace in South Africa, for the biggest piece in South Africa", en Pik Botha "states categorically" terwyl hy 'n papiervliegtuig die gehoor laat intrek.

Na pouse word Evita Bezuidenhout ontmasker totdat sy net Katryntjie is wat deelneem aan 'n Scarlett O'Hara look-alike kompetisie, of Joan Collins wat Jani Allan vertolk of Margaret Thatcher en uiteindelik John Major. Nie alles in die program is nuut nie, maar Uys se grootste bate is sy vermoë om van kleur en gestalte te verander, om veranderings in die samelewing noukeurig na te speur en die draak met hulle te steek. Dis die stoffasie waarvan die beter satirici gemaak is.

PACT
+
MAKESHIFT MOON
presents

THE WOOLGATHERER

by
WILLIAM MASTROMSIMONE
directed by

ASHRAF JAMAL
with
CHRIS BIKO
and
DENISE NEWMAN

music: THE BLUE NILE
lighting/sound: ZANE HAMMAN
photography/exhibition: RASHID LOMBARD

venue:

DALRO - WINDYBROW

Sept 22 to Oct 3
Mon to Fri at 8pm
Sat at 2.30 and 8pm

the bard comes to hillbrow

Karoly Pinter (Pic: SALLY SHORKEND)

What we need now is not esoteric wanking, but good solid education, says **Karoly Pinter**, one of the directors of Hillbrow's African Shakespeare Company (ASC). That is why he and a group of concerned theatre practitioners have set up a literacy project in what is regarded as Johannesburg's urban wasteland. **ANDREA VINASSA** shared two cups of cappuccino and 1 000 years of written history with this Hungarian émigré with a lust for learning

WHEN Karoly Pinter is not directing plays he is building roads or tiling bathrooms. No division of labour here. A civil engineer (not social, but the real thing) by trade, Pinter pursues his favoured career when economics permits and does whatever engineers do in between. He is not afraid to get his hands dirty out there in the real world or in the rarefied world of theatre.

My first encounter with Pinter's work came with his production of *Diary of a Madman* in which Ron Smerczak did some of his most memorable gut-wrenching antics courtesy of the compassion and irony of Nicholas Gogol's ideas.

Pinter fashioned this profoundly disturbing one-man show from the Russian novelist's short story after having spent some time doing research in a mental ward.

Pinter is no stranger to madness: his stories are punctuated with references to his father screaming in his sleep. At the age of 17 his father was the victim of a pick-up by the "recruitment officers" of a Soviet forced labour camp which kept him in a state of near-starvation for five years. This random event would forever impact on the lives of those around him.

Much of his "serious" work is concerned with mental breakdown. "I have

where, when, how

IN South Africa the need for innovative, independent drama and its educational relevance should be evident to all, says the African Shakespeare Company's policy statement. Similar to the profile of the Royal Shakespeare Company, the ASC will not only produce the works of Shakespeare, but other school networks as well.

The ASC is based at St Enda's Community College, cnr Twist and Pieterse Streets, Hillbrow, and is sponsored by the South African Institute of Management.

Working professionals do the teach-

ing. They include actor Ron Smerczak, singer-songwriter and actress Joanna Weinberg and dancer-choreographer Jeanette Ginslov.

Designed to teach literacy, movement, voice, improvisation and general backstage skills, the next 12 week diploma course starts on Monday. Lectures are

presented on three evenings per week from 5.30pm to 8pm. Successful students are afforded the opportunity of taking part in a stage production in 1993 (Julius Caesar) or to enrol for a more advanced course in dramatic skills. The course fee is R300.

* For more info call Bonita at (011) 339-2364.

Jeanette Ginslov

Joanna Weinberg

no idea why," he says, rather strangely, "I am interested in the individual in a vulnerable situation. I am interested in people's fears and defence mechanisms."

It's hardly surprising, then, that he has a lot to say about the events surrounding the Bisho massacre, having grown up in a country where the individual was often sacrificed on the pyre of ideology: "The Communist Party is full of ruthless intellectuals. I have no respect for Communists. Scientific socialism is bullshit." Ever the passionate inquisitor, the acute analyst, he tends to put things bluntly at times. Well, he does descend from a long line of fearless spice-guzzling Magyars.

HE DOES NOT look over his shoulder for the thought police when he compares Chris Hani's "domino effect" to Stalin's "salami tactic". He expresses impatience with the preferred method of bringing about change: Confrontation and provocation rather than negotiation.

"Whoever controls the guns, controls the country. It's unspeakable, but it happens everywhere. History repeats itself." Remember, he has the 1 000 years of written history at his finger-tips.

In a country where socialism exists only in an abstract utopia, Pinter has made a few enemies. He has been accused of being reactionary for his preoccupation with what he calls the role and rule of the individual, but he is very much on the side of the injured and the insulted: "No one has rights, only responsibilities. Once we have fulfilled these responsibilities we might begin to bargain for rights."

But, he argues, Stalin's brand of socialism was nothing more than one man's will imposed indiscriminately on everyone: "It was one man's will, camouflaged with wonderful words, but it was about the will of the individual anyway. The 'one nation' Marxist theory provides a fitting panacea for South Africa because you have a proletariat of 25 million." But in the fight to create this "one nation" group rights, and consequently, individual rights, tend to go by the wayside.

"The intellectuals would deny that people need to identify with a group, because intellectuals don't have to."

Not that Pinter is not an intellectual or a revolutionary - but his campaign is for a "revolution of the mind".

BORN AND RAISED in Szekesfietervar - Alba Regia in Roman times - "It's an ancient city, the Oxford of Hungary and the capital before Budapest" - Pinter defied his father to study drama and literature, after his training as an engineer at our equivalent of a technikon.

Hungary was considered the most moderate of the Central European dictatorships: "Hungarian communism wasn't bombastic, but it was very serious to lose your job because the state was the only employer. The state's revenge was not jail, but cleaning loos in a railway station." He was never harrassed in a

major way when he started his film club and theatre society. The worst was a visit to the "cop station".

He recounts stories of a bleak family life, enlivened by an enterprising mother who dragged the family out of the doldrums by smuggling underwear over the border from Czechoslovakia. She worked in a factory with 10 000 women, so there was an instant market for her goods. He describes how he strapped dozens of bras around his chest under his clothes. This enabled them to eventually afford luxuries such as a refrigerator and a car.

Hungarians "won every skirmish and lost every battle. We are hot-headed; we do first and think later. I am pleased and surprised that they are not making any nationalistic noises about trying to get back Transylvania.

"For Hungarians history is a large canvas. We have 1 000 years of written history. We have been oppressed for such a long time that our energy has been channelled into the arts. Oppression erodes morals, undermines the standard of thinking and corrodes aesthetic values.

"PEOPLE STARTED trusting artists - because they told the truth. That's why Solzhenitsyn was banned from 'the workers' paradise'. Artists took on a function they shouldn't have - they became 'truth-sayers'."

In his 20s Pinter always returned to from his travels - weighed down by Kundera's unbearable lightness, perhaps? - thinking that he wanted to work in his own country. He finally left when he married a woman whose father, escaping the 1956 Hungarian revolution, fled to South Africa and settled here.

His early local productions include a puppet production entitled *The Creation* and a play by Polish playwright Slawomir Mrozek's *Tango* which he took to the 1986 Grahamstown Festival. But he is eager to hurl himself into the fray of South African life, believing that avant garde and experimental theatre must take a back seat to more appropriate theatre.

"We must look at what South Africa needs, not what we want to do. There is a need for education."

He discovered just how dire is the need for education when he researched an 087 Shakespeare programme for matriculants. This yielded some disturbing results. Going through all the matric papers of the last eight years, he is astounded at how much the standard has dropped. "It's like trivial pursuit. They have taken away the pleasure of thinking. The most challenging were the Indian schools."

The African Shakespeare Company is designed to restore the "pleasure of thinking" to those who have been denied it. "You won't find better plays than Shakespeare wrote. His stories are all simple. *King Lear* is about a king who screws up, plays big and in the end he cries. He has nasty daughters who want his bucks."

THE AIM IS to make strange people from history real. In the stagings he does not try to be "modern or trendy".

"Lear is about the responsibility of politicians. He throws away all power because he is bored and the community disintegrates. Kingship is a universal appointment and he says 'Screw that, I'm bored.' Of course it's relevant.

"If we get rid of elitism, we must get rid of bridges, cathedrals and cars. The Taj Mahal should be blasted away.

"No, we must make Shakespeare accessible. People are easily seduced by television soaps... what about *Romeo and Juliet*? Shakespeare wrote the best soaps. Simple sets, good diction and an actor must understand what he or she is talking about, then people will understand.

"South African productions don't have enough discipline, the diction is not good enough. People want good entertainment, they are not stupid, they can distinguish between good entertainment and Coca-Cola culture."

The principle aim of the ASC is to instill children with a love of and literacy in theatre, not to teach them to be actors

- "there are enough out-of-work actors". Pinter's productions of *Romeo & Juliet* and *King Lear* last year at the Joseph Stone Theatre in Athlone, Cape Town, brought home the realisation the teenagers could enjoy three hours of Shakespeare like a pop concert. He does not see why theatre should not be as much a part of cultural life as sport. Which is why he hates slogans like "Liberation before Education".

THE JOSEPH STONE experience taught him that a lot is possible with a little negotiation: when the thorny issue of funding was raised and Capab was prepared to cough up R30 000, the ANC's cultural commissars at first forbade the cast from accepting the "dirty" money. After a minor skirmish and some smooth talking, the taxpayer's money was accepted, no strings attached and with the proviso that the matter be kept secret. The people got their Shakespeare, the actors got salaries and even Capab was happy, because they could feel like they'd made a contribution. Everyone won. Now that's negotiation.

vrekeuse films

ROLPRENTE SONDER STERRE IS NOG NIE BEOORDEEL NIE; HIERDIE IS NIE 'N VERGELYKENDE SKAAL NIE; DIT IS ONMOONTLIK OM ROLPRENTE IN VERSKILLENDE GENRES MET MEKAAR TE VERGELYK

A hint of things to come... an image from *At Play in the Fields of the Lord*.

***** VOORTREFLIK
**** STERK AANBEVEEL
*** SIEN GERUS
** 80-80
* VERMY AS JY NUGTER IS

HIERDIE IS NIE 'N VERGELYKENDE SKAAL NIE; DIT IS ONMOONTLIK OM ROLPRENTE IN VERSKILLENDE GENRES MET MEKAAR TE VERGELYK

AT PLAY IN THE FIELDS OF THE LORD

Star-studded cast. Illustrious producer. Impressive director - Hector Babenco. So we have great expectations of this Green Movie about evil colonials shot in the Amazon.

*** MARTHA AND I
Sien resensie op bladsy 31.

WHITE SANDS

Willem Dafoe en Mickey Rourke baljaar op die strand.

WHITE MEN CAN'T JUMP

That's not all.

THE ROCKY HORROR PICTURE SHOW

This film is so tacky that it will never date. It's a time warp, you know. The censors are finally making sense and letting us see this nasty piece of work which gave us Susan Sarandon and Tim Curry in drag. Sci-fi, Marvel Comics, rock 'n roll and sexual confusion all did their bit to make this tasteless confection. See *Universal Soldier*, then see the *Rocky Horror* and weep for what went wrong. AV

MY OWN PRIVATE IDAHO

The matter-of-factness and humour with which Van Sant presents the brutal lives (plight would imply pity and that's not what he wants) of the band of idiosyncratic drifters is his chief virtue

as a writer and director. He turns Shakespeare's *Henry IV Parts I and II* - this is the dicey part - into a contemporary road movie: Mike, River Phoenix goes in search of a mother he never knew and Scott, Keanu Reeves is running from a father he knows all too well. Despite its disjointedness and its seeming superficiality, Van Sant manages to fill the screen with a rare emotional resonance. Van Sant's visual style combines dirty urban realism with ravishing colour stills from a mythical America. It's bleak and beautiful and relentless. Like life. AV

LOVE CRIMES

Die regisseur van dié "romantiese riller", Lizzie Borden, is die soort post-feminis wat net gevaarlik kan wees. Die onderwerp wat sy hier aanpak, is 'n fassinerende een - die grys gebied tussen seksuele fantasie en verkragting. Die prent handel oor 'n jgolo wat vroue se seksuele fantasieë uitbuit - sy verskoning is dat hulle dit geniet en dat hy hulle seksueel en psigologies bevry. Kon brijant gewees het, maar is net middelmatig. AV

UNDER SUSPICION

Mooi locations, mooi kamerawerk. Dis omtrent al wat in dié langdragte en vergesogte riller se guns tel. Liam Neeson lyk lelik in 'n suit en Laura San Giacomo het die pragtigste hoede en '50s-jasse, maar dis nie genoeg om jou van verveling te red nie. Neeson is só onskuldig dat hy skuldig moet wees, en San Giacomo is so skuldig dat sy onskuldig moet wees. AV

PATRIOT GAMES

Dis die gebruiklike CIA-tipe prent vol militêre en ander fascistiese simboliek. Tussen die hardware pas hulle ook 'n paar akteurs in - Harrison Ford en Anne Archer. AV

ALMOST PREGNANT

Ek het altyd gewonder oor Dom de Luise.

EUROPA, EUROPA

Tot op 'n punt is Europa, Europa 'n aangrypende prent wat baie meer is as net nog 'n Holocaust movie. Dis gegrond op die ware verhaal van 'n 13-jarige Joodse seun se oorlewingsstrategie tydens die Tweede Wêreldoorlog. As rolprentkarakter is Solomon Perel sjarmant, uitgeslepe en as verteller van 'n verhaal is hy ironies, snaaks en menslik. Sonder die gebruiklike propagandistiese onderpens, sou ek dit sonder voorbehoud kon aanbeveel. AV

UNIVERSAL SOLDIER

A fundamentalist orgy. The makers of films like *Terminator*, *Robocop*, *Alien 3* and *Universal Soldier* are adept at diagnosing the ills of postmodern society, but while the first three are subversive, this one feeds straight into neo-conservative fantasies of destruction. AV

PYRATES

En nou vir 'n bietjie mindless entertainment - ongelukkig is *Pirates* nóg mindless genoeg nóg vermaaklik genoeg. AV

AMERICAN ME

In die ou dae was dit Italiaanse rampokkers wat die Amerikaanse samelewing omgekrap het, vandag is dit Spaans-Amerikaanse (Hispanic) bendes. Die akteur Edward James Olmos (die onderwyser in *Stand and Deliver*) maak sy regie-debuut met dié drama oor geweld in Los Angeles. Dit het mense by die Cannes-fees geïmponeer.

LA BELLE NOISEUSE is on at the UTA French Film Festival at the Seven Arts. ANDREA VINASSA reviews

THIS is not a movie, it's a torture chamber. If you are a masochist, see it. Jacques Rivette seems to have gone out to deliberately try his audience's patience with a four hour ramble in which bad paintings are produced and very little is actually said. If I had read Balzac's *The Unknown Masterpiece*, the short story on which the film is based, I might have been able to wax lyrical about the nature of creativity, the relationship between the Artist and his Muse. Give me *Terminator II*.

It's all about mystifying the Artist. Perhaps the artist was some sort of demi-god in Balzac's day, perhaps Balzac was fascinated by the process by which artists arrived at the final product. In *La Belle Noiseuse* the process looked more like ego-mania, emotional manipulation and game-playing to me.

The Artist is a humourless and obsessive old codger who treats all the women in his life badly. Everyone talks in hushed tones when he's in the room. Everyone tolerates the whims and selfishness of the "genius" instead of sending him off to a shrink who would hopefully tell him that his mother spoils him rotten.

The Artist, who lives with his long-suffering wife in a castle in Langeudoc, is over the hill, but is inspired when he meets a beautiful woman, the lover of a younger artist who admires him. He sees in her the fountain of youth and asks her to pose for him, which has the effect of making the lover jealous and the wife uncomfortable. Closeted in a studio for three days, the Artist and the Model do battle with each other.

The psychological treachery of the Artist and the Model is so thunderingly obvious that it is almost pointless to watch the film. He has lost his inspiration, his marriage has stagnated. He needs to shake things up. She is outgrowing her lover, but instead of behaving like an adult and just breaking up with him, she first puts him through hell. Sounds familiar.

There's more: the wife spends her time with a lesser form of creativity, stuffs small animals. A metaphor for her marriage? She is trying to preserve something which is long dead. Come on.

IF THE FILM is about power relationships rather than art, then why shove four hours of art-making down our throats? But if it was Rivette's intention to banalise art and nudity, he succeeds rather well.

Michel Piccoli plays the boring old fart who never changes his clothes. Piccoli also produces the drawings and paintings. He is a dreadful artist and we are subjected to endless attempts to produce a masterpiece. Why didn't someone just give him a camera or a photostat machine.

Piccoli remains totally inscrutable throughout. If he was for a moment vulnerable or unpredictable, he might have aroused some interest. But it's clear that Rivette wanted to keep him bland. The effect is that one keeps thinking that the editor just didn't do his job.

Never does the film take into account that art and its philosophical underpinnings have changed radically since Balzac that it is laughable. Although *La Belle Noiseuse* is shot in the harsh daylight of the present, its vocabulary is stuck in the nineteenth century. That it is relentlessly unromantic also counts in its favour. It also expresses the futility, quiet desperation and discreet brutality of the bourgeoisie. Ah, the French are so good at packaging decadence.

CASABLANCA

Wie't gesê politieke idealisme en romantiese liefde is onversoenbaar? Die kulturele kommissarisse en desks van weleer kan gerus gaan inloer by Humphrey Bogart se kafee in Casablanca waar niemand 'n politieke preek oor 'n bier durf afsteek nie. AV

ALIEN 3

Dié prent lyk maar net soos 'n wetenskaplike-prent. Eintlik is dit 'n ernstige meditasie oor die einde van die wêreld. Nie al die karakters is ewe afgerond nie, maar Sigourney Weaver en veral Charles Dance het genoeg diepte vir almal. AV

TIME OF THE GYPSIES

This masterpiece is all the more poignant for the war raging in what was Yugoslavia when *Time of the Gypsies* was made: Director Emir Kusturica was born in Sarajevo. Magical, though undeniably kitsch, epics of this kind only come along once in a lifetime. (Thankfully, some would say.) It chronicles the problems faced by tradition-bound gypsies and focuses particularly on the plight of the children and features astonishing performances by real gypsies who have never acted before. AV

FRIED GREEN TOMATOES

...At the Whistle Stop Café. America's Deep South has become a sort of bastion of women's rights in the eyes of Hollywood. Just think of *The Color Purple*, *Ballad of the Sad Café* and *Rambling Rose*, even *Mississippi Burning*. There's a lot of hanky panky among the girls - which makes Hollywood's macho men extremely coy, but gives the players a lot of scope for solid, rewarding performances. AV

FRITZ THE CAT

Skitterende klassieke animasie-prent wat die draak steek met die tydsgoes van die Sixties. AV

THE INNER CIRCLE

Almal weet teen dié tyd dis die eerste prent wat in die Kremlin verfilm is. Die uitgeweke Russiese regisseur, Andrei Konchalovsky, het teruggekeer huis toe om dié verhaal te verfilm van die KGB se bioskoopmasjins, 'n gewone Rus met 'n vroultjie wat die eer aangedoen word om in die Kremlin te gaan werk en Stalin te ontmoet. Dis die verhaal van miljoene Russe se verafgoding van Stalin en die pyn en ontgogeling wat daarop gevolg het. 'n Mens het plek-plek ooreenkomste met Hendrik Verwoerd gesien. Die pas is somtyds net te stadig. MAX DU PREEZ

SALMONBERRIES

'n Visueel strelende prent deur die regisseur van *Bagdad Café* - dit handel oor die soeke na oorsprong, eensaamheid, uitgewekenheid, die behoefte aan geneesing van die pyn van die verlede. Percy Adlon is weer vol truiks en toer met kleur in dié aanvanklik onstellende vertelling van 'n vreemde soortige verhouding tussen twee vroue - een is 'n optelkind en die ander is 'n vlugteling uit Oos-Duitsland. AV

BASIC INSTINCT

It doesn't have much soul, but it gives great head. IVOR POWELL

SISTER ACT

You haven't made it in comedy until you've donned a nun's habit... illicitly. She's a wannabe singer who witnesses a murder and goes underground as a sister from another planet. Directed by Emile Ardolino who did *Dirty Dancing* and *Three Men and a Little Lady*. There is some hope, however: he won an Oscar and two Emmies for his documentary on New York dancer-choreographer Jacques d'Amboise, *He Makes Me Feel Like Dancing*.